

Η ΤΕΧΝΗ

«Τὸ Ἔθνος πρέπει νὰ μάθει νὰ θεωρεῖ ἔθνικόν ὄχι εἶναι ἀληθές.»

ΣΟΛΩΜΟΣ

ΑΠΟ ΤΑ «ΙΝΤΕΡΜΕΔΙΑ»

Μὲς στὸν μενεξεδέστιον οὐρανὸ
τριαναφυλλένια σύννεφα περνοῦνε.
Μὲς στῆς ψυχῆς τῆς ἀσπρες καταχνιῆς
κάτι θολὰ φαντάσματα περνοῦνε.

Εἶναι οἱ χαρές, χαρές ποῦ δὲ γελοῦν,
οἱ λύπες ποῦ δὲν ξέρουνε νὰ κλαῖνε
ποῦ ὅταν τῆς Μοίρας τὸ γραφτὸ βουδῆς
ἐκείνες δὲ γελοῦν κι αὐτὲς δὲν κλαῖνε.

Ποιὰ μάγισα μὲ ξόρκια πιὸ τρανὰ
θὰ μάθῃ τὸνομά τους ὅταν περνοῦνε ;
— Μὲς στὸν μενεξεδέστιον οὐρανὸ
τριαναφυλλένια σύννεφα περνοῦνε...

Στοὺς ὄχτους καὶ στὰ μακρυνάρια
ποῦ ἀνομοιοῦν οἱ στουρακίαι
προσμένουν τὰξια παλιάρια
τῆς νιῆς τῆς τριόπονετικῆς.

Δρομὶ δρομὶ τὸ μονοπάτι
νάτες περνοῦν τῆ ρεματιά
ποῦ ἀνοίχουν λυγαριῆς καὶ βάτοι
στὴ σκλήθρα πλαί καὶ στὴν ἐτιά.

Μὰ ὥρες περνοῦν καὶ νὰ φανοῦνε
κανεῖς δὲν βλέπει οὐδὲ γοικὰ...
Τοὺς πλανταγμένους νιους γελοῦνε
τάερικά, τάνεμικά.

Τὸ πλοῖον θαλασσοδέρνεται, ξυλάρομενο
καὶ τὸ πατάει τὸ κύμα πρῆμα πλώρη
δὲν θὲ νὰράξομε οὔτε βράδν οὔτε αὐγὴ
καὶ ὁ θάνατος μᾶς ζώνει πρῆμα πλώρη.

Μὰ καὶ μυροδιῆς μᾶς φέρνει ὁ ἀνεμος
ἀχνῆς κι ἀλαργινῆς, ὅταν τί, δὲν ξέρω—
δὲν θὲ νὰράξομε οὔτε βράδν οὔτε αὐγὴ
καὶ πάντα ἐλπίζομε, ὅταν τί, δὲν ξέρω.

Μὲ ἡσκιους κι αἰώνια θέρη, κι ἂν δὲν φαίνεται,
μὰ χώρα πρόσπερα ἐκεῖ κάτω μᾶς προσμένει—
δὲν θὲ νὰράξομε οὔτε βράδν οὔτε αὐγὴ
στὴν ὥρια χώρα — ποῦ δὲν μᾶς προσμένει !

Στὸν ψηλὸ τὸν πύργο στὸ γιαιλὸ
θλιθερὰ γλυκὰ τραγοῦδια ψάλλει ἡ κόρη.
— Σῦρετε καράβια στὸ καλὸ
ποῦ γυρνάτε στὸ τραγοῦδι τῆς τὴν πλώρη.

Μαῦρη βάρκα οἰχτούν στὸ γιαιλὸ
λάμνουν δέκα ναῦτες τὸν παραδοκῆρη
— Σῦρετε μαργέροι στὸ καλὸ
πρὶν ὁ ἥλιος ποῦ ὅσας φεγγεῖ ἀκόμα γύρη.

— Στὸν ψηλὸ τὸν πύργο στὸ γιαιλὸ
δὲν τὰ ψάλλω τὰ τραγοῦδια μου γιὰ σένα.
Σῦρε καπετάνιε στὸ καλὸ,
ψάλλω γιὰ τὰ μαῦρα μου τὰ πεθαμένα.

Ἡ γνώση πλημμυραὶ κι ἡ Ἀλήθεια
μὲ δυὸ βυζιά δὲν μᾶς προσφταίνει,
τῆς φλέδες στὰ στεγνά τῆς στήθια
ἀνοίγομε ξεψυχιασμένοι.

Ἡ γνώση ἐπὶόντισε καὶ τρέχει
στὰ στενοροῦμια καὶ στῆς ροῦγες,
ψηλὰ ἀπ τὸν κόσμον ποῦ μᾶς ἔχει
ἀπλόνομε ἄτρομες φτεροῦγες.

Περίσσειεν ἡ γνώση, πρόψμα
ξασπρίζουν τὰ μεστά μας θέρη —
Μὰ ἂν δὲν ἐνύχτωσεν ἀκόμα
δὲν εἶναι πιά καὶ μεσημέρι...

Στὴν κουπαστή σου ἀποκοιμήθηκες,
κάτω στὴν ἀμμουδιά τῆ βελουδένια
δεμένη ἡ βάρκα σου· μεσάνυχτα,
φεγγαροὶ μὲρσι ὁ ἔπος δίχως ἔννοια.

Πάρωρα... ξύπνησες, δὲν ξύπνησες
στὴ μέση τοῦ πελάου...τὰ εἶδες,δὲν τὰ εἶδες;
μονάχη τῆς ἡ βάρκα ἀρμένιζε
καὶ μέσα τρεῖς Νεραΐδες, τρεῖς Νεραΐδες.

Ποῦ οἱ δυὸ τους τὰ κουπιὰ σου ἐλάμνανε
κι ἡ βάρκα σου πετοῦσε ὅταν γερὰκι
κι ἡ πιὸ ἄμορφη στὴν πρῶμια ἐκάθονταν
νὰ κυβερνᾷ τοῦ τιμονιοῦ τὸ δοιακί.

I. ΓΡΥΠΑΡΗΣ

Τ' ΑΓΝΑΝΤΕΜΜΑ

Ἐπάνω στὸν βράχον τῆς ἐρήμου ἀκτῆς, ἀπὸ παλαιούς λησμονημένους χρόνους, εὐρίσκειτο κτιζόμενον τὸ ἐξωκκλησιῆ τῆς Παναγίας τῆς Κατευδωτράς. Ὁλον τὸν χειμῶνα παππᾶς δὲν ἤρχετο νὰ τὸ λειτουργήσῃ. Ὁ βορριᾶς μαίνεται καὶ βρυχᾶται ἀνὰ τὸ πέλαγος τὸ ἀπλωμένον μαυρογάλανον καὶ βαθύ, τὸ κύμα λυσσᾷ καὶ ἀφρίζει ἐναντίον τοῦ βράχου. Κι' ὁ βράχος ὑψώνει τὴν πλάτην του γίγας ἀκλόνητος, στοιχειὸν ῥιζωμένο βαθεῖα στὴν γῆν, καὶ τὸ ἐρημοκκλησιῆ λευκὸν καὶ γλαρόν, ὡς φοιτᾷ θαλασσεῶν, στεφανώνει τὴν κορυφὴν του.

Ὁλον τὸν χρόνον παππᾶς δὲν ἐφαίνεται καὶ καλόγηρος δὲν ἤρχετο νὰ δοξολογήσῃ. Μόνον τὴν ἡμέραν τῶν Φώτων κατέβαιναν ἀπὸ τὸ ὕψος τοῦ βραχώδους βουνοῦ, ἀπὸ τὸ λευκὸν μοναστηράκι τοῦ Ἁγίου Χαλαλάμπους, σεβάσιμος, μὲ σπυρογιζόντα κάτασπρα μαλλιά καὶ κυματίζοντα βαθεῖα γένεια, ἕνας γέρον ἱερεὺς «ὡς νεοττὸς τῆς ἄνω καλιᾶς τῶν Ἀγγέλων» διὰ νὰ λειτουργήσῃ τὸ παλαιὸν λησμονημένον ἐρημοκκλησιῆ. Ἐκεῖ ἤρχοντο τρεῖς-τέσσαρες βοσκοί, βουνίσιοι, ἀλειτούργητοι, ἀλιθάνιστοι, ἤρχοντο μὲ τῆς φαμίλιες των, τῆς ἀνεβγαλτες καὶ ἀπραχτες, μὲ τὰ βοσκόπουλά των τ' ἀχτένιστα καὶ ἀνιφτα, ποῦ δὲν ἤξευραν νὰ χάμουν τὸν σταυρόν τους, διὰ ν' ἀγιασθοῦν καὶ νὰ λειτουργηθοῦν ἐκεῖ· καὶ εἰς τὴν ἀπόλυσιν τῆς λειτουργίας ὁ γηραιὸς παππᾶς μὲ τοὺς πτερυγιζόντας βοστρούχους εἰς τὸ φύσημα τοῦ βορρᾶ, καὶ τὴν βαθεῖαν κυμαινομένην γενειάδα, κατέβαινε κάτω εἰς τὸν μέγαν ἀπλωτὸν αἰγιαλὸν, ἀνάμεσα εἰς ἀγρίους θαλασσοπλήκτους βράχους, διὰ νὰ φωτίσῃ κι' ἀγίασῃ τ' ἀφώτιστα κύματα.

Τὸν ἄλλον καιρὸν ἤρχοντο, συνήθως τὴν ἀνοιξιν, γυναῖκες ναυτικῶν καὶ συγγατέρες, κάτω ἀπὸ τὴν χώραν, μὲ σκοπὸν ν' ἀνάψουν τὰ κανδήλια, καὶ παρακαλέσουν τὴν Παναγίαν τὴν Κατευδωτρίαν νὰ ὀδηγήσῃ καὶ κατευδώσῃ τοὺς θαλασσοδαρμένους συζύγους καὶ τοὺς πατέρας των. Ὁραῖες κοπέλλαις μὲ ὑποκάμισα κόκκινα μεταξωτά, μὲ τραχηλιαῖς ψιλοκενημέναις, μὲ τοὺς χυτοὺς βραχιόνας καὶ τὰ στήθη τὰ γλαφυρά, ἤρχοντο νὰ ικετεύσουν διὰ τ' ἀδελφάκια των ποῦ ἐθαλασσοπνίγοντο δι' αὐτάς, διὰ νὰ τῆς φέρουν προικιά ἀπὸ τὴν Πόλιν, στολιδία ἀπὸ τὴν Βενετιάν, κειμήλια ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. «Πάντα νὰ ἔρχονται, πάντα νὰ φέρουν». Βοὶδάκια λογικά, ποῦ ὄργωναν ἀντὶ τῆς ξηρᾶς

τὴν θάλασσαν· φρόνιμα ὅπως τὰ δύο ἐκεῖνα τέκνα τῆς ἱερείας τῆς Δήμητρος, τὰ μακαρισθέντα. Νεαρὰι γυναῖκες ρεμβάζουσαι καὶ μητέρες συλλογισμένοι ἤρχοντο διὰ νὰ καθίσουν καὶ ἀγναντέψουν.

Ἄμα εἶχαν φωτισθῆ τὰ νερά, ἢ ὀψιμώτερα, ἀφοῦ εἶχαν περάσῃ κι' αἱ Ἀπόκρηφ, συνήθως ἀπὸ τὴν β' ἐβδομάδα τῶν Νηστείων, ἀφοῦ εἶχαν γευθῆ πλέον ἀχίνους καὶ στρεΐδια ἀρκετά, οἱ ναυτικοὶ μας ἐπέβαιναν εἰς τὰ βρῖκια, εἰς τῆς σκούνας των, κι' ἐμίσευαν· ἐπήγαιναν νὰ ταξιδέψουν. Τὸν καιρὸν ἐκείνον, καρβῖα καὶ γολέτταις «ἐδεναν» μεσοῦντος τοῦ ρηθισπώρου. Οἱ θαλασσινοὶ μας ἀγαποῦσαν πολὺ τῆς ἐστίας τὴν θαλπωρὴν, τὸν καιρὸν τοῦ μελάθρου, καὶ τὸ θάλπος τῆς ἀγκάλης. Καὶ ὅταν ἐπανήρχετο ἡ ἀνοιξὶς εἰς τὴν γῆν, τότε αὐτοὶ ἐπέστρεφαν εἰς τὴν θάλασσαν.

Ἐσηκώοντο στὰ πανιά τὰ αἰμωδιασμένα καὶ ναρκωμένα ἀπὸ τὴν μακρὰν φαστῶν σκάφη ἀνὰ δύο ἢ τρία τὴν αὐτὴν ἡμέραν· καὶ ἡ σκούνα ἔφερε βόλταις εἰς τὸν λιμένα, ἂν ἦτο ἐναντίος, ἢ καὶ οὐριος ἂν ἦτο, ὁ ἄνεμος. Ἡ βάρκα ἐπερίμενε διπλωρωμένη ἐξω εἰς τὴν προκυμαίαν. Ὁ καπετάνιος δὲν ἐτελείωνε τοὺς ἀποχαριτισμοὺς εἰς τὴν οἰκίαν· καὶ ὁ λοστρόμος ἐμάκρυνε τῆς παινετάδες εἰς τὰ καπηλειά. Κι' ἡ βάρκα ἐπερίμενε. Καὶ ὁ μούτσος ἔγχεσε καθήμενος ἐξω, ἐπάνω στὸ κεφαλόσκαλον. Καὶ ὁ νεαρὸς αὐτῆς, ὅστις εἶχεν ἔλθῃ μὲ τὸν μούτσον τώρα ἀπὸ τὴν σκούνα, ποῦ ἦτον στὰ πανιά, ἐγίνετο ἄφαντος. Δύο ἄλλοι σύντροφοι, περασμένοι στὰ χαρτιά, ναυτολογημένοι, ἔλειπαν. Κανεὶς δὲν εἰξευρε ποῦ ἦσαν. Καὶ μέσα εἰς τὸ πλοῖον, ὅπου ἔφερε βόλταις-βόλταις, κι' ἐστρέφετο ὡς δεμένον περὶ κέντρον ἀόρατον—τὸ κέντρον ἦτο μέσα εἰς τὰς καρδιάς καὶ εἰς τὰς ἐστίας τῶν ναυτικῶν—ἄλλος δὲν ἦτο εἰμὴ ὁ πηδαλιούχος, ὁ μάγειρος, κι' ἕνας ἐπιβάτης, ὁ ξένος· ἐρημος, εἰς τὸν ὅποιον εἶχαν εἰπεῖ, «τώρα, στὴ στιγμῆ, νὰ, τώρα-τώρα θὰ φύγουμε» κι' εἶχε μπαρκάρῃ, ὁ ἄνθρωπος, ἀπὸ δωδεκα ὥρας πρὶν. Ὁ πλοίαρχος ἔπρεπε νὰ βάλῃ ἐμπρὸς τὴν καπετάνισσαν· αἱ τῆ ὄψεϊς νὰ προπορευθῆ, ἐπειδὴ ἦτον τυχερή, βέβαια· κι' ἔτσι ἀπεράσκει νὰ μπαρκάρῃ. Τέλος ἐσυμμάχεται ὁ λοστρόμος, ἀνεκαλύπτοντο οἱ δύο ἀπόντες σύντροφοι, ἐξεκολλοῦσε ὁ πλοίαρχος, ἔφεταν τρομπῶνια ἀρκετά, τρομπῶνια ἀπὸ τὸ πλοῖον, τρομπῶνια ἐξω ἀπὸ τὴν πόλιν· ἐκορτσν, ἐψαλιδίζαν τῆς

βόλταις ταχύτερα, συντομώτερα, ὡς νὰ ἐσφίγγοντο διὰ νὰ κόψουν τὴν ἀόρατον ἐκείνην κλωστήν, τὸ λεπτὸν ἰσχυρὸν νήμα, ὡς μίαν τρίχα ξανθὴν μακρᾶς κυματίζουσης κόμης· καὶ τὸ σκάφος ἐβαλλε πλώρην πρὸς βορρᾶν.

Τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καὶ τὰς ἄλλας ἡμέρας τῆς ἀρχῆς τοῦ ἔαρος, καρβαῖα γυναικῶν, ἀσκέρια, ρουσᾶτα γυναικῶν, ἀνεῖρον, ἀνεβαῖνον, ἀνήρχοντο ἐπάνω στὴν ρεμματιάν, τὸ ρέμμα ρέμμα, τὸν ἐλικοειδῆ δρομίσκον, ὅστις διαχωρίζεται ἀνὰ τοὺς λόφους τοὺς τερπνοὺς μὲ τὰς χιλιάδας τῶν ἐλαιοδένδρων, τὸν ἀειθαλῆ πρασινοφάνιον στολισμὸν τῆς μεγάλης κοιλάδος μὲ τὰς ράχεις, μὲ τὰς κορυφάς, μὲ τὰς ἐσοχὰς καὶ ἐξοχὰς, ἀνετώτερον ἀπὸ τὴν κυματίζουσαν ποδιάν τῆς βοσκοπούλας τοῦ βουνοῦ, πολυπτυχότερον ἀπὸ τὴν χρυσοκέντητον ἐσθῆτα τῆς νύμφης. Ἐπάνω εἰς τὸν βράχον τῆς ἐρήμου βορεινῆς ἀκτῆς, πλησίον εἰς τὸ λησμονημένον παρεκκλησιῆ τῆς Παναγίας τῆς Κατευδωτράς, ἐκεῖ ἐγίνετο τὸ μαζέμμα τῶν γυναικῶν, ἡ σύναξις ἡ μεγάλη.

Τότε ἔλαμπον μὲ μεγάλας φωτιαῖς τὰ κανδήλια τῆς Παναγίας τῆς Κατευδωτράς. Ἡ γραιῖα Μαλαμίτσα, ἡ κλησάρισσα τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἐβαλλε τῆς φωναις· ἔκανε τὸ κακό... ἐμάλωνε μὲ ὄλαις τῆς γυναικῆς. Αὐτὴ ἐπῆρε τὸ καλαθάκι τῆς, τὴν ρόκα τῆς, τ' ἀδράχτι τῆς, καὶ ἦλθεν ἀπὸ τὸν ἅγιον Νικόλαον ἐπίτηδες, κατὰ παραγγελίαν τὸν κύρ Ἀγγεῆλ, τοῦ ἐπιτρόπου... διὰ νὰ μαλώσῃ τῆς γυναικῆς, τῆς εὐλαθητικαῖς (ἀλλοίμονον! ἡ εὐλάβεια μὰς εἶνε γιὰ τὸ σφέρο! ἔλεγε σείουσα τὴν κεφαλὴν), νὰ μὴν τὸ παρακάνουν καὶ χύνουν λάδια πολλὰ καὶ καταλαδώνουν τὸ ἔδαφος τοῦ ναοῦ, καὶ τὰ στασιδία, καὶ τ' ἀναλόγι, καὶ τὰ δύο—τρία παμπάλαια βιβλία ποῦ ἦσαν ἐκεῖ, καὶ τὰ ματάλια καὶ τὸν τοῖχον, καὶ τὸ τέμπλο, καὶ τῆς ποδιαις, καὶ αὐτὰς τὰς ἁγίας εἰκόνας. Ἄλλ' ἢ γυναικῆς δὲν τὴν ἄκουον. Τί χραϊζόνται τόσαι φωτιαῖς, σὺν πυροφάνια, ἐφώναζεν ἡ γρηῖα Μαλαμίτσα. Αὐτὴ εἶχε μάθῃ ἀπὸ τὸν γέροντά τῆς τὸν παπᾶ-Γεράσιμον, ὅτι ἡ φωτιαῖς τῶν κανδηλιῶν πρέπει νὰ εἶνε μικραῖς, τόσαις δά, σὺν λαμπυριδῆς. Τουκάκου. Κανεὶς δὲν τὴν ἤκουε. Οἱ ὄρμαθοι τῶν γυναικῶν ὀμάδες-ὀμάδες, συγγενολόγι... διεσπείροντο εἰς μικροὺς ὄχθους, εἰς πτυχὰς τοῦ βράχου, ἀνάμεσα εἰς θάμνους καὶ χραμοκλάδα, εἰς μέρη ὑψηλὰ καὶ εἰς μέρη ὑψηλὰ· ἤρχοντο νὰ καλαθαῖα τους, μὲ

τὰ μαχαίριδιά τους... διότι πολλὰ ἐξ αὐτῶν ἠσκολοῦντο νὰ βγάλουν ἀγριολαχανά... μὲ τὰ προγεύματά τους τὰ σαρακοσιανά, καὶ ἀφοῦ εἶχαν ἀνάψῃ τὰ κανδήλια τῆς Παναγίας, ἀφοῦ εἶχαν κἀμῃ μετάνοιαις στρωταῖς πολλαῖς, κι' εἶχαν κολλήσῃ ἀφιερῶματα εἰς τὴν εἰκόνα, κι' εἶχαν χορτάσῃ τ' αὐτὰς τους ἀπὸ τὰς νουβείας τῆς γρηῖα-Μαλαμίτσα, ἐστρώνοντο ἐκεῖ εἰς τὴν δροσερὰν χλόην κι' ἀγναντεύαν κατὰ τὸ πέλαγος.

Τὰ βοσκόπουλα ἐκεῖνα τ' ἄγρια κι' ἀχτένιστα κι' ἀπολικά, ποῦ τῆς ἔβλεπαν ἀπὸ μακρὰν σὺν σκιασμένα, ἀποροῦσαν κι' ἔλεγαν·
—Κύττα τῆς! στὰ μάτια ἔκαμαν.

Ὅς τόσον αἱ γυναῖκες τῶν θαλασσινῶν ἀγναντεύαν. Ἴδου τὸ βρῖκι τοῦ καπετάν Λιμπέρριου τοῦ Λιμνηοῦ· εἶχε σηκωθῆ στὰ πανιά ἀργὰ τὴν νύκτα· μὲ τὸ ἀπόγειο τῆς νυκτὸς ἤγυρε τὸ ρέμμα καὶ ἀπεμακρύνθη κι' ἐχώνεψε. Κατεῦδο καλὸ. Ἡ προσεχὴ τῶν μικρῶν παιδιῶν του ἄς εἶνε ὡς πνοὴ στὰ πανιά, στὰ ξάρτια τοῦ καρβιῶν σου... στὸ καλὸ, στὸ καλὸ!

Ἴδου τὸ καρβῖ τοῦ καπετάν Σταμάτη τοῦ Σύρραχου. Ἐπερήφανα, καμαρωμένα, ἀδελφωμένα τὰ δύο, αὐτὸ κι' ὁ πλοίαρχος του, πᾶνε νὰ μὰς φέρουν καλὰ, νὰ μὰς φέρουν στολιδία. Στὸ καλὸ πουλί μου, στὸ καλὸ!

Ἴδου καὶ ἡ γολέττα τοῦ καπετάν Μανώλη τοῦ Χατζηγιάνου... Ἡ ψυχὴ μου, ἡ πνοή μου νὰ εἶνε πάντα στὰ πανιά σου, ὡς ἂν λαμπάδα τοῦ Ἐπιταφίου, νὰ διώγῃ τὰ μαῦρα, τὰ κατακόκκινα τελώνια, πρὶν προφτάσουν νὰ κατακαθίσουν στὰ πινὰ σου. Σύρε, πουλί μου, στὸ καλὸ, καὶ στὴν καλὴ τὴν ὥρα! Στὸ καλὸ!

Νὰ κι' ἡ σκούνα τοῦ καπετάν Ἀποστόλου τοῦ Βιδελνῆ, καινούργιο σακί, ἡ τετάρτη ἡ πέμπτη, τὴν ὅποιαν κατορθώνει ἐντὸς δεκαετίας νὰ σακρώσῃ, μὲ ὄλην τῆς τύχης τὴν καταδρομὴν. Ἐπῆσε πολὺ γιὰ τὸ, δὲν τὴν ἤγυρε καλὰ τὸ ἀπόγειο κι' ἄργησε. Διακρίνεται τὸ πλήρωμα, οἱ ἄνθρωποι σὺν ψύλλοι, ποῦ πηδοῦν ἐμπρὸς κι' ὀπίσω στὴν κουβέρτα. Δούλευε τα, καπετάνιο μου! Παναγιά μπροστά σας! Στὸ καλὸ, στὸ καλὸ!

— Παιδιά μου, κορίτσια μου, ἀρχίζει νὰ ὀμιλῇ ἡ γρηῖα Συρραχίνα, παλαιὰ καπετάνισσα· μὲ τὸ ραβδάκι τῆς καὶ μὲ τὸ καλαθάκι τῆς στὸ χεῖρ, μὲ τὰ ὀδηγῶντα χρόνια στὴν πλάτη τῆς, μπόρεσε κι' ἀνέβῃ τὸν ἀνήφορον καὶ ἦλθε—διὰ νὰ καμαρώσῃ, ἴσως διὰ τελευταίαν φο-

ράν, τὸ καρδί τοῦ γιου τῆς ποῦ ἔφρουγε. Ξέρετε τί μεγάλη χάρη ἔχει, καὶ πόσο καλὸ ἔκαμε στοὺς θαλασσινοὺς αὐτὸ τὸ ἐκκλησιδάκι τῆς Μεγαλόχαρης;

— Πῶς δὲν τὸ ξέρομε, εἶπαν αἱ ἄλλαι, ἃς ἔχη δόξα τὸ ὄνομά της.

— Τὸ ἐξωκλήσει αὐτὸ ἀγίωσε καὶ μέρωσε ὅλο τὸ ἄγριο κῦμα· πρωτῆτερα εἶχε κατάρρα ὅλος αὐτὸς ὁ γιολός.

— Γιατί;

— Βλέπετε κείνον τὸ βράχο, κάτω στὸ κῦμα, ποῦ ξεχωρίζει ἀπ' τὸ γιολό; . . . ποῦ φαίνεται σὰν ἄνθρωπος, μὲ κεφάλι καὶ μὲ στήθια... ποῦ μοιάζει σὰν γυναῖκα; Ἐκεῖνη εἶνε τὸ Φλανδρῶ.

— Ναί, τὸ Φλανδρῶ, εἶπεν ἡ ὑπερξηκοντοῦτις Χατζηγάναινα. Κἄτι ἔγω ἀκουστά μου. Ἐσὺ θὰ τὸ ξέρης καλλίτερα, θεῖα Φλωρῶ.

— Τὸ βλέπετε κ' εἶνε ξέρα, εἶπεν ἡ Φλωρῶ, ἡ Συρραχίνα· μιά φορὰ κ' ἕναν καιρὸ ἤτον ἄνθρωπος.

— Ἄνθρωπος;

— Ἄνθρωπος καθὼς ἐμεῖς. Γυναῖκα.

Αἱ ἄλλαι ἤκουον μὲ ἀπορίαν. Ἡ γρηῃ Συρραχίνα ἤρχισε νὰ διηγῆται.

«Στὸν καιρὸ τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων, ἦτον μιά κόρη ἀργοντοπούλα, ποῦ τὴν ἔλεγον Φλανδρῶ ἢ Φλανδρῶ. Ἡ Φλανδρῶ εἶχε νοματιστῆ ἔτσι—καθὼς μοῦπε ὁ πνευματικός, ἀπάνω στὸν Ἄι-Χαράλαμπο· ὅσο τὸν θυμοῦμαι, μακαρία ἡ ψυχὴ του. Ἡμουν μικρὸ κορίτσι, δώδεκα χρονῶ, καὶ μ' ἐπῆγε ἡ μάνα μου νὰ ξαγορευτῶ, τῇ Μεγάλῃ Τετράδῃ. . . τί νὰ ξαγορευτῶ, ἐγὼ τίποτα δὲν ἤξερα, τὰ ξεράματα μου. . . τὸ τί μῶλλε ὁ πνευματικὸς δὲν ἀγροικοῦσα, φωτιὰ ποῦ μ' εἶ! . . . Τὸ νόμμά του δὲν τὸ καταλάβαινα, τὰ λόγια τὰ θυμοῦμου, κ' ὕστερ' ἀπὸ χρόνια... τὸ κορίτσι πρέπει νᾶνε φρόνιμο καὶ ντροπαλὸ, νᾶνε ὑπάκουο, νὰ μὴν κυττάζῃ τοὺς νεῖους, ν' ἀγαπᾷ τὸν κύρη του καὶ τὴ μανουλά του· καὶ σὰν μεγαλώσῃ, καὶ δώσῃ ὁ Θεὸς καὶ παντρευτῆ, μὲ τὴν εὐχὴ τῶν γονιῶν της, ἄλλον νὰ μὴν ἀγαπᾷ ἀπ' τὸν ἄνδρα της.

«Μῶφερε τὸ παράδειγμα τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων... Οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες, ποῦ προσκυνούσαν τὰ εἰδωλα. . . Κεῖνον τὸν καιρὸ ἦτον μιά ποῦ τὴν ἔλεγον Φλανδρῶ, Φλανδρῶ. Φλανδρῶ θὰ πῆ μιά ποῦ ἀγαπᾷ τὸν ἄνδρα της. Φλανδρῶ τὴν εἶπαν, Φλανδρῶ βγάψε. Ἀγάπησε ὀλόψυχα τὸν ἄνδρα της, ὅσο ποῦ ἔχασε τὰγαθὰ τοῦ κόσμου, κ' ἐγίνει πέτρα γι' αὐτό. Τὸν καιρὸν ἐκεῖνο ἦτον

ἕνας карабоκύρης, ὠμορφο παλληκάρι, κ' ἀγάπησε τὸ Φλανδρῶ, καὶ τὴν ἐγύρεψε, καὶ τῆς ἔδωσε ἀρραβῶνα. Σὰν τῆς ἔδωσε ἀρραβῶνα, ἐσκάρωσε καινούργιο καρδί· καὶ σὰν ἐσκάρωσε τὸ καρδί, ἔγινε κ' ὁ γάμος· καὶ σὰν ἔγινε ὁ γάμος, ἔρριξε τὸ καρδί στὸ γιολό, κ' ἐμπάρκαρισε κ' ἐπῆγε νὰ ταξιδίψῃ.

«Τότε τὸ Φλανδρῶ ἦρθε ν' ἀγναντέψῃ, σὰν καλὴ ὦρα, 'ς αὐτὸν τὸν ἔρμο τὸ γιολό. Ξεκολλοῦσε ἡ ψυχὴ της ποῦ ἔφρουγε ὁ ἄνδρας της· δὲν μπορούσε νὰ τὸ βραστάξῃ, νὰ στηλώσῃ τὴν καρδιά της. Ἀγναντέψῃ τὸ καρδί ποῦ ἔφρουγε, κ' ἔκλαψε πικρὰ κ' ἔπασαν τὰ δάκρυά της στὰ κύματα· καὶ τὰ κύματα ἐπικράθησαν, κ' ἐφαρμακώθηκαν, καὶ θύμωσαν, κ' ἀγρίεψαν κ' ἐθέριεψαν... καὶ στὸ δρόμο τους ποῦ ἤσαν τὸ καρδί, ἐπνιξαν τὸν ἄνδρα τῆς Φλανδρῶς, κ' ἔγινε ἀγυριστὰ του... Καὶ τὸ Φλανδρῶ ἦρθε κ' ἐξαναῆρθε σ' αὐτὸν τὸν ἔρμο γιολό κ' ἐκύτταξε κ' ἀγναντεύει. . . κ' ἐπερίμενε, κ' ἐκπτεροῦσε, κ' ἀπάντεχε... Πέρασαν μῆνες, πέρασε χρόνος, πέρασαν δυὸ χρόνια, πέρασαν τρία... καὶ τὸ καρδί πουθενὰ δὲν ἐφάνηκε... καὶ τὸ Φλανδρῶ ἔκλαψε, καὶ καταράστηκε τὴν θάλασσα, καὶ τὰ μάτια της ἐστέγνωσαν, καὶ δὲν εἶχε πλεῖα δάκρυ νὰ χύσῃ. . . καὶ παρακάλεσε τοὺς θεοὺς της ποῦ ἦταν εἰδωλα, πέτραις, νὰ τῆς κάμουν τὴ χάρη νὰ γείνη κ' αὐτὴ εἰδωλο, βράχος, πέτρα... καὶ τὸ ζήτημα της ἔγινε καὶ τὴν ἔκαμαν βράχο ξέρα... μὲ τὸ σῆμα τ' ἀνθρωπίνου, ποῦ τρίθηκε καὶ φθάρηκε ἀπ' τὰ κύματα ὕστερ' ἀπὸ χιλιάδες χρόνια· καὶ τὸ ἀνθρωπίνου σῆμα φαίνεται ἀκόμα· καὶ νὰ ὁ βράχος ἐκεῖ, ἡ πέτρα ποῦ θαλασσοδέρνεται καὶ χτυπᾷ καὶ βογγᾷ ἀπάνω της τὸ κῦμα... κ' ἡ φωνὴ της, τὸ βογγητὸ της γίνονται ἕνα μὲ τὸ βογγητὸ τῆς θάλασσας... Νὰ ἡ ξέρα ἐκεῖ. Αὐτὴ 'νε ἡ Φλανδρῶ.

«Ἔστερα, μὲ χρόνια πολλὰ, σὰν ἦρθε ὁ Χριστὸς ν' ἀγιάσῃ τὰ νερά, γιὰ νὰ βαπτιστῆ ἡ πλάσι, μιά χριστιανὴ ἀρχόντισσα, ἡ Χατζηγιάναινα, ποῦ εἶχαν σκαρώσῃ τὰ παιδιὰ της δυὸ καρδία, ἔταξε στὴν Παναγία, κ' ἔχτισε αὐτὸ τὸ παρακλήσι, γιὰ τὸ καλὸ κατευόδιο τῶν παιδιῶν της. . . Ἄς δῶς ἡ Παναγία καὶ σήμερὰ νᾶνε καλὸ κατευόδιο στοὺς ἄνδρες σας, στ' ἀδέρφια σας καὶ στοὺς γονιοὺς σας».

—Φχαριστοῦμαι ὁμοίως καὶ στὰ παιδιάκια σου, θεῖα Φλωρῶ!

Ὁ ἥλιος ἐχαμήλωνε κατὰ τὸ βουνόν, τὰ πρῶτα πλοῖα εἶχαν γείνη ἄφαντα πρὸ ὥρας· καὶ ἡ τελευταία γολέττα, μικρὸν κατὰ μικρόν, ἐχώ-

νευεν εἰς τὸ μέγα πέλαγος. Τὰ συγγενολόγια καὶ τὰ φουστάτα τῶν γυναικῶν, μὲ τὰ καλαθάκια καὶ τὰ μαχαιράκια τους, διεσπάρησαν ἀνά τοὺς λόφους, κ' ἔβγαζαν καυκαλίθραις καὶ μυρόνια, κ' ἔκοφταν φτέραις κ' ἀγριομάραθα. Σιγὰ-σιγὰ κατέβη ὁ ἥλιος εἰς τὸ βουνόν καὶ αὐταὶ κατῆλθον εἰς τὴν πολίχνην.

Ἡ νυκτερινὴ αὐρα ἐσύριζεν εἰς τὰ δένδρα, καὶ οἱ λογισμοὶ τῶν γυναικῶν ἐπετοῦσαν μαζύ της, κ' ἔστελλαν πολλὰς εὐχὰς εἰς τὰ κατάρτια, εἰς τὰ πανιά καὶ εἰς τὰ ἐξάρτια τῶν καραβιῶν. Καὶ βαθεῖα, εἰς τὴν σιωπὴν τῆς νυκτός, τίποτε ἄλλο δὲν ἤκουσθη εἰμὴ τὸ λάλημα τοῦ νυκτερινοῦ πουλιοῦ, καὶ τὸ ἄσμα μῖας τελευταίας συντροφιάς ναυτικῶν, μελλόντων ν' ἀναχωρήσωσιν αὔριον. «Σύρε, πουλί μου στὸ καλὸ—καὶ στὴν καλὴ τὴν ὥρα».

Α. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΝΙΤΣΕ*

Τοῦτο ὅμως δὲν εἶνε δύσκολο νὰ ἐξηγηθῆ, ἀν λάβῃ κανένας ὑπόψιν, πῶς οἱ χρονολογίαις οἱ ἐκδοτικαὶ δὲν δέχονται πάντα πιστὰ τὴν κλίμακα τῆς φιλοσοφικῆς ἐξελίξεως ἐνὸς φιλοσόφου ἢ ἐνὸς ποιητῆ. Τὸ πλᾶσμα τοῦ Ὑπερανθρώπου, τὸ βιβλίον τοῦ «Ζαροτούστρα», ἦταν τὸ ἔργον ὅλης τῆς ζωῆς τοῦ Νίτσε, ὅπως ἦταν ὁ Φάουστ τὸ ἔργον ὅλης τῆς ζωῆς τοῦ Γκαίτε. Καὶ μολονότι οἱ σχολιασταὶ ξεχωρίζουν δυὸ περιόδους τῆς φιλοσοφικῆς ζωῆς τοῦ Νίτσε, μιά θετικιστικὴ ἀπὸ τὰ 1879—1882 καὶ μιά μυστικιστικὴ ἀπὸ τὰ 1882—1888, τὴν ἐποχὴ τοῦ πνευματικοῦ θανάτου τοῦ μεγάλου φιλοσόφου, πρέπει νὰ ἀρῶμεν ὑπόψιν πῶς ἡ ἰδέα τοῦ Ζαροτούστρα δὲν ἀνήκει ὀλίγετα στὴν τελευταία αὐτῆς περιόδου. Ἡ ἰδέα τοῦ Ζαροτούστρα ἀνεβαίνει στὴν ἐποχὴ τῆς πρώτης διαμονῆς τοῦ Νίτσε στὸ Μπάλ, καὶ εἶνε γνωστὸ πῶς ἀνάμεσα στὰ χειρόγραφα τοῦ εὑρέθησαν σχετικαὶ σημειώσεις, πῶς ἀναφέρονται στὰ 1871 καὶ 1872. Τὸ πλᾶσμα τοῦ Ζαροτούστρα ἐπωάσθηκε πολλὸν καιρὸν στὸ μυαλὸ τοῦ Νίτσε, ὡς τὴν ἐποχὴ, ποῦ περπατῶντας μίαν ἡμέρα, τὸν Αὐγούστου τοῦ 1881 μέσα στὸ δάσος, κοντὰ στὴ λίμνη Σιλβαπλάνα, συνέλαβε τὸ τελευταίον σχέδιον, κ' ἔπλασε τὴν ὑπέρλαμπρη κυψέλη, ποῦ μέσα

της ἀπίθωσε τὸ «μέλι τῆς σοφίας», τὸ μέλι ποῦ στὸν πρόλογον τοῦ «Ζαροτούστρα» ζητεῖ νὰ τὸ μοιράσῃ στάπλωμένα χέρια. Στὴ «Φαιδρῇ Ἐπιστήμη» ποῦ ἔγραφε τότε ὁ Νίτσε, μᾶς δίνει τὰ προμνήματα τοῦ Ζαροτούστρα καὶ στὸ τελευταῖον μέρος τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἀλάμπει—ὁπως λέει ὁ ἴδιος ὁ Νίτσε—ἡ διαμαντένια ὀμορφία τῶν πρώτων λόγων τοῦ Ζαροτούστρα. Σὲ διαφορὰς σημειώσεις τοῦ Νίτσε βρίσκουμε τὴν ἱστορίαν καὶ τίς λεπτομέρειαις τῆς μεγάλης αὐτῆς σύνθεσης, ποῦ ἔγινε κάτω ἀπὸ διαφορῆτικους ὀργανούς, σ' ἕνα ποιητικώτατον συμβολισμὸ τῆς παγκοσμιότητος τοῦ φιλοσοφικοῦ πνεύματος ποῦ τὸ πρῶτον μέρος τῆς ἐγράφηκε «στὸ γελαστὸ καὶ ἡσυχον κόρρον» τοῦ Ράπαλλο κοντὰ στὴ Γένοβα κ' ἐτελείωσε σωστὰ «τὴν ἀγιασμένη ὦρα τοῦ θανάτου τοῦ Ριχάρδου Βάγνερ», ποῦ ἄλλο μέρος τῆς ἐγράφηκεν «ἕνα μελαγχολικὸ φθινόπωρον» στὴν Ρώμη καὶ ἄλλο «κάτω ἀπ' τὸν ἀλκυόνιον οὐρανὸν τῆς Νίκαιας» καὶ ἄλλο, τὸ τελευταῖον, στὸ Μαντόν, μολονότι ὁπως γράφει ὁ ἴδιος ὁ Νίτσε στὸν Βραντές, τὸ μέρος αὐτὸ δὲν ἐμελλε νὰ εἶνε τὸ τελευταῖον, ἐπειδὴ εἶχε κατὰ νοῦν νὰ τελειώσῃ τὸ ἔργον του μὲ τὸν θάνατον τοῦ Ζαροτούστρα.

Τὸ «Τὰδε λέγει Ζαροτούστρα» εἶνε τῶνόντι τὸ βιβλίον ὅλης τῆς φιλοσοφικῆς ζωῆς τοῦ Νίτσε, τὸ βιβλίον ποῦ διαβλέπομε σὲ ὅλην τὴν ἀνησυχίαν καὶ τὴν ἄρνησιν τῶν προκτερινῶν του ἔργων καὶ ποῦ τὸ περιμένουμε σὰν συμπέρασμα καὶ σὰν κορωνίδα ἐκείνων. Καὶ ἀπὸ τὸ βιβλίον αὐτὸ κυρίως, οἱ κριτικοὶ, ποῦ ἐβιάσθησαν νὰ συστηματοποιήσουν τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Νίτσε, νὰ τὴν συστηματοποιήσουν δηλαδὴ, κατὰ τὴν σχολαστικὴν φιλοσοφικὴν παράδοσιν—γιατί κυριολεκτικῶς σύστημα δὲν εἰμπορεῖ νὰ λείψῃ ἀπὸ καμμιά μεγάλη φιλοσοφικὴ εἴτε ποιητικὴ δημιουργία—ἀπὸ τὸ βιβλίον αὐτὸ ἐπάσχισαν νὰ χτίσουν τὸ φιλοσοφικὸν οικοδόμημα τοῦ Νίτσε. Ὁ Διχτεμπερζὲ μάλιστα διαίρει τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Νίτσε σὲ δύο μέρη, τὸ ἀρηθρικό, ποῦ ἐξετάζει τὴν κριτικὴν τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου, μὲ τὴν πίστη του καὶ τὰ ἐνστικτὰ του, καὶ τὸ θετικὸ ποῦ ἐξετάζει τὴν θρησκείαν τοῦ «Ὑπερανθρώπου» καὶ τῆς «Αἰώνιας Ἐπιστροφῆς». Ἴσως ὁ τρόπος αὐτὸς τοῦ γάλλου κριτικοῦ εὐκολύνει κάπως τὴν ἐξέτασιν τῆς πολὺπλοκης φιλοσοφικῆς δημιουργίας τοῦ Νίτσε, ὑπὸ ἐποψίν μεθόδου ταξινομητικῆς περισσώτερον, καὶ τὸν τρόπον αὐτὸν παραδεχθῆκαμε καὶ μεῖς στὴ σύντομην ἐπισκόπησην τοῦ ἔργου τοῦ Νίτσε, δὲν δίνει ὅμως, κατὰ τὴν ἰδέαν μας, τὴν βάσιν μιᾶς φιλοσοφικῆς

* Συνέχεια καὶ τέλος.

συστηματοποίησης, που ζητεί ο γάλλος κριτικός. Ακόμα δε πιδ παράτολμη μου φαίνεται η δικαιολογία του Λιχτεμπερτζέ, πώς τάχα ο Νίτσε φαίνεται να είχε σκοπό να εκθέσει τη φιλοσοφία του με μορφή συστηματική και δεν τό εκαιε γιατί η κατάσταση της υγείας του τον ανάγκαζε να ποδώσει τη σκέψη του με μορφήν άφορισμών, που δεν άπαιτούσαν την έργασία την κοπιαστική και έκτεταμένη του γραφείου. Μία τέτοια αντίληψη μου φαίνεται πολύ στενή και βιασμένη, που θά έφτανε να την διαλύσει το άπλόν αντίκρουσμα της μεγάλης ποιητικής άρτιότητας και άρμονίας, που παρουσιάζει το βιβλίο του Ζαρατούστρα, μέσα στο όποιον τίποτε δεν φαίνεται στενωχωρημένο, άποσπασματικό ή βιαστικά συγκολλημένο, αλλά το καθετί αναθρύζει αυτόματο και άρμονικό και αυταρκές. Αλλά και χωρίς το αντίκρουσμα αυτό θά έφτανε να ιδή κανένας τις όλίγες σημειώσεις του Νίτσε, τις σχετικές με τη σύνθεση του «Ζαρατούστρα» για να πεισθή πώς το έργο αυτό αυτόματο και ύποσυνειδητόν αναθρύσσει από μέσα του, όχι σαν υλικό για σημειώσεις άποσπασμένες, που σκοπόν είχαν να ποτελέσουν ένα σύστημα σχολαστικόν, αλλά σαν μία φιλοσοφική δημιουργία με ύψηλή ποιητική μορφή, με υπερέλειαν ενότητα και στη σύνθεση και στο υπέρλαμπρον ύφος. Για σύλληψη του έργου του μιλεί στις σημειώσεις του και ο Νίτσε, λέγοντας ότι εκεί περίγυρα στη λίμνη Σιλβαπλάνα του ήρθεν «η πρώτη άστραπή της σκέψης του Ζαρατούστρα». Και μιλώντας πάλι για το πρώτο μέρος του «Ζαρατούστρα», το γραμμένο στο Ράπαλο, γράφει: «στις σημειώσεις του: «Τό πρωί άνέβηκα τό θαυμαστό δρόμο του Ζοαχλί, διευθυνόμενος προς νότον, ανάμεσα σ' ένα δάσος από πεύκα» έβλεπα μπροστά μου να πλάσσεται η θάλασσα ως τά θεμέλια του ουρανού. Τό άπόγευμα έκαμα τό γύρο όλο του κόρφου απ' τη Σάντα-Μαργαρίτα ως τό Πόρτο-Φίνο. Σ' αυτούς τους δύο δρόμους μου ήρθεν η ιδέα όλου του πρώτου μέρους του «Ζαρατούστρα» και πρό πάντων ο Ζαρατούστρας ως τύπος. Και από τις σημειώσεις αυτές και από τον χαρακτήρα του έργου του Νίτσε, βλέπομε πώς πρόκειται για μία μεγάλη ποιητική και φιλοσοφική σύλληψη, που δεν είνε άδυναμίας και ανάγκης γέννημα ή έξωτερική μορφή της, όπως θέλουν να παραστήσουν μερικοί κριτικοί, αλλά ένα πράγμα που έβγήκεν τελειο από την ποιητική ψυχή του φιλοσόφου, με τη μορφή του την αναγκαία και φυσιολογική.

Μέσα στο ποιητικό αυτό πλάσμα εκλείσθηκε η φιλοσοφία του Υπερανθρώπου. Ο Υπερανθρώπος είνε για τον άνθρωπο, όπως είπαμε παραπάνω με τα ίδια τα λόγια του Νίτσε, εκείνο που είνε ο άνθρωπος για τον πίθηκο. Δεν πρέπει να τον συγχύσει κανείς με τον τύπο του μεγάλου ή του υπερόχου άνδρός, στη σημερινή μας αντίληψη, σαν μία έξαιρέση δηλαδή και μία υπεροχή άπλή του ενός ανάμεσα στους πολλούς, όπως έκαμαν μερικοί. Για να άποφύγη τη σύγχυση αυτή ο Έρρικός Άλμπερτ, ο γάλλος μεταφραστής, έπροτίμησε να αντικαταστήσει με το έπιθετο το ουσιαστικό και να μεταφράσει το Übermensch με το Surhumain αντί με το Surhomme ή Superhomme, όπως μετέφρασαν άλλοι προηγήτερα. Και για να υποστηρίξη την προτίμηση του όρου αυτού αναφέρει ένα από τα κεφάλαια των Modern Painters του Ρεϋσκιν, που έπιγράφεται: «Τό Υπερανθρώπινο Ίδανικό», ένα ιδανικό, το όποιο στην τέχνη ανταποκρίνεται με το κοινωνικό ιδανικό του Νίτσε. Και σύμφωνα με την αντίληψη αυτή βρίσκει πλανημένο τον τίτλο των «υπερανθρωπίνων» που έδωκεν ο φιλόσοφος Ίζουλέ στους representative men του Έμερσον, νομίζοντας πώς οι τύποι του άμερικάνου φιλοσόφου ανταποκρίνονται στους «υπερανθρώπους» και συγχύζοντας τους «υπέροχους άνδρας» για τους όποιους ξεχωριστά μιλεί ο Νίτσε, με τον τύπο του «υπερανθρώπου», τον όποιον και ο Γαβριήλ Δ' Άνούντσιο στον πρόλογο του «Θριάμβου του Θανάτου» τον επικαλείται σαν ένα όραμα του μέλλοντος. Τη σύγχυση αυτή του φιλοσοφικού πλάσματος του Υπερανθρώπου με τους μεγάλους άνδρας την παρατήρησα συχνά και στον τόπο μας όσάκις έγινε σύντομος λόγος είτε στον καθημερινό τύπο, είτε στους κύκλους των λογίων, και γι' αυτό ίσα-ίσα δεν έκρινα περιττό να έπιμείνω λιγάκι στη διάκριση.

Ο Υπερανθρώπος λοιπόν είνε, κατά τον καθάρωτερον όρισμόν από τους πολλούς που του έδóθησαν: η κατάσταση στην οποία θά φτάσει ο άνθρωπος όταν άπαρνηθή τη σημερινή «ιεραρχία των αξιών», όταν άπαρνηθή το ιδανικό το χριστιανικό, το άσκητικό ή δημοκρατικό, για να γυρίσει στον «πίνακα των αξιών», οι όποιες βασιλεύουν ανάμεσα στις εύγενικές φυλές, ανάμεσα στους Διδασκάλους που δημιουργούν οι ίδιοι τις «αξίες» χωρίς να τις πέρνουν άπέξω. Έτσι από την κατάλυση του ανθρώπου και από τον άχρο πεσμιισμό θά γεννηθή ο άκρος όπιμιμώδης—ή άνόστατος του Υ-

περανθρώπου. Τό ιδανικό του Υπερανθρώπου είνε ένα ιδανικό άριστοκρατικό, ιδανικό ανισότητας, που δημιουργεί τάξεις με διαφορετικά καθήκοντα και δικαιώματα. Η κατώτερη τάξη της πολιτείας αυτής— και εδώ είνε η ύψηλή διάφορα με τα παλαιά άριστοκρατικά συστήματα— δεν άποτελείται μόνον από τους ανθρώπους των χειρωνακτικών έργων, αλλά και από τους άνθρώπους των έπιστημών και των τεχνών όσοι έχουν το πνεύμα δουλικό και όσοι κάνουν έργασία τυφλής ύποταγής και πειθαρχίας, όσοι είτε καλλιεργώντας τη γη, είτε δουλεύοντας στο μικροσκοπείο, είτε μελετώντας τους νόμους με τόπο έμπειρικό και δουλικό δεν κάνουν άλλο παρά να υπηρετούν πιστά και τυφλά τα δημιουργικά πνεύματα. Άπάνω απ' αυτούς είνε οι διευθύνοντες, οι φύλακες των νόμων, οι πολεμιστάι, έχοντας έπικραλή της βασιλείας. Άπάνω απ' αυτούς είνε η πρώτη τάξη, η τάξη των Διδασκάλων (Maitres) των σοφών, αυτών που δημιουργούν τις «ήθικές αξίες» και αντικατασταίνουν στην κοινωνία το χριστιανικό θεό. Σπάζοντας ο Ζαρατούστρας τους «πίνακες των παλαιών αξιών», έφερε το δυνατότερο χτύπημα στην παλαιά, τη σχολαστική ήθική και με τόλημ καταπληχτική, μία τόλημ που γεννάει τον τρόμο και το θαυμασμό μαζί, έμπηκε μέσα σταδύτα που κρύβονται τα είδωλα του Άγαθού και του Κακού, μέσα σταδύτα, που με σεβασμόν έως τώρα έστάθησαν στα πρόθυρά τους οι μεγαλείτεροι και οι τόλημρότεροι φιλόσοφοι. «Υπάρχει μία τρέλλα—λέει στο περφόρημα κεφάλαιο του Ζαρατούστρα: «Οι παλαιοί και οι νέοι πίνακες»— μία τρέλλα που όνομάζεται καλό και κακό. Η ρόδα της τρέλλας αυτής έγύρισε ως τώρα γύρω από τους μάγους και τους άστρολόγους». Και παρακάτω: «Ω αδέρφια μου, υπάρχουν πίνακες, πλασμένοι από τον κόπο και πίνακες πλασμένοι απ' την άνηρία, τη σαπημένη άνηρία...». Τους πίνακες αυτούς σπάξει ο Ζαρατούστρας για να πλάση την πολιτείαν, μέσα στην οποία δεν βασιλεύει πια η Εύσπλαγγνία αλλά η Θέληση.

Η ήθική, μαζί με την έπιστήμη της φύσης και την καλλιτεχνία, υπήρξε από τα πλέον άναπόσπαστα άθρακα κάθε φιλοσοφίας έως τώρα και δεν υπάρχει φιλόσοφος παλαιός ή νέος που να μην ένασχολήθηκε με τα μεγάλα προβλήματα της ήθικής. Τό ζήτημα αυτό ξετάζοντας ένας από τους νεώτερους φιλοσόφους μας ο Π. Βράϊλας, με τη βαθεία άψη που χαρακτηρίζει τα όλίγα έργα που μας άφουσε, κάνει μία ιδιαίτερη

παρατήρηση, η όποία δεν είνε ξένη με το θέμα μας. Παρατηρεί δηλαδή πώς οι αρχαιότεροι φιλόσοφοι «ό,τι έπρόσβηον εν τώ νψ ήφήρμωον διά της πράξεως» και πώς όλη τους η ζωή ήταν η πραγματοποίηση της ήθικής τους. Έτσι κάθε σχολή φιλοσοφική, κάθε αίρεση ήταν σαν μία θρησκευτική κοινότητα. Ο Πυθαγόρας άναγεννάει μία όλόκληρη κοινωνία, ο Σωκράτης διοικεί ήθικώς όλόκληρη γενεά, ο Έπικτητος έξεσυγενίζει και άνυφώνει τη δουλεία και ο Μάρκος Αύρηλιος, γίνεται το ζωντανό πρότυπο της φιλοσοφίας του. Ο χωρισμός άνάμεσα θεωρίας και πράξης έγινε μετά τους Άλεξανδρινούς και η φιλοσοφία έγινε καθαρή θεωρητική έπιστήμη. Τό κυριώτερο αίτιο της μεταβολής αυτής, κατά τον έλληνα φιλόσοφο, είνε η διαφορά μεταξύ του παλαιού και του νέου θρησκευματος. Τα θρησκευματα της κλασικής αρχαιότητας αναφέρονται στη λατρεία της κτίσης, η όποία έπροσωποποίησε τις φυσικές δυνάμεις. Οι αρχαίοι φιλόσοφοι λοιπόν μην έχοντας μίαν ήθικήν εξ άποκαλύψεως έζήτησαν το νόμο της ανθρώπινης ενέργειας στον ίδιο τον άνθρωπο. Έτσι έγεννήθηκε μία άρμονία άνάμεσα θεωρίας και πράξης. Η χριστιανική θρησκεία έφερε την ήθική του Εύαγγελίου, μία ήθική άποκαλυπτική, στενά σφιχτοδεμένη με την πίστη, μία ήθική η όποία κατάρτησε τη φιλοσοφική ήθική. Η ήθική όμως αυτή δεν εμπορούσε να ζήση χωρίς την πίστη και όσο έξασθενούσεν αυτή, τόσο έξασθενούσε και εκείνη και το χάσμα άνάμεσα θεωρίας και πράξης έμεγάλωνε. Ο Λυπηρό είνε, λέει ο φιλόσοφος της Ιονίου Ακαδημίας, ότι ενώ από τινος χρόνου έξασθενεί η πίστις, εις τον ύψ' αυτής επιβαλλόμενον νόμον δεν άντικατέστη η φιλοσοφική έννοια του καθήκοντος, η εκ της φιλοσοφίας ήθική διδασκαλία». Και στο αντίκρουσμα της κατάστασης αυτής ο κερκυραϊσος σοφός κάνει θλιβερούς συλλογισμούς και προβάλλει ως μόνη θεραπεία τη φιλοσοφική έξακρίβωση των ήθικών έννοιών και τη διάδοση της φιλοσοφικής έπιστήμης. Στις σκέψεις αυτές, που είνε και οι σκέψεις των φιλοσόφων της εποχής του κερκυραίου καθηγητή, έρχεται σά μία εύγλωττη και τρανή άπάντηση η φιλοσοφία του Νίτσε. Είδεν ο Νίτσε τη χρεωκοπία της πίστης. Αντίκρουσε το κενόν που άνοίγει από το γκρέμισμα του χριστιανικού ιδανικού. Είδεν όμως μαζί και τους φιλοσόφους, άνίκανους να άναστλώσουν ένα νέο ιδανικό, τους είδε να γκρεμίζουν τα παλαιά είδωλα, χωρίς να βάζουν τίποτε στη θέση τους. Και μέσα στο χάος που δημιουργήσε μία φι-

λοσοφία ψυχρή και άρνητική, ήρθε φέροντας τὸ ἰδανικὸ τοῦ Ὑπεραθρώπου, ἓνα ἰδανικὸ ποιητικὸ κ' ἐπομένως θρησκευτικὸ στὴν πλατύτερη σημασία τῆς λέξης.

Μόνον ἓνα τέτοιο ποιητικὸ καὶ θρησκευτικὸ ἰδανικὸ εἰμποροῦσε νὰ γεμίσῃ τὸ χάος, ποῦ ἐγέννησε τὸ γκρέμισμα τῶν παλαιῶν εἰδώλων, καὶ μόνον μία τέτοια ἠθικὴ, στηριγμένη ἀπάνω στὴ φύση τοῦ ἀνθρώπου, ἐλεύθερη καὶ εἰλικρινής, ἀλλὰ γιὰ τὸν ἴδιο λόγο παράξενη καὶ δυσκολοχώνευτη ἀπὸ τὸ πλῆθος, μποροῦσε νάντι-ταχθῆ μετὰ μιὰ φιλοσοφικὴ λάμψη, ἀπρόσβλητη ἀπὸ κάθε εἰρωνεία, στὸ παράξενο ἠθικὸ μωσαϊκό, τὸ ὅποιον ἐγέννησεν ἡ βαθμιαία καλπονό-θευση τῆς παλαιᾶς ἠθικῆς. Ἀπρόσβλητη ἀπὸ κάθε εἰρωνεία εἶπα. Οἱ ἀργότεροι πολεμιστὰί τῆς φιλοσοφίας τοῦ Νίτσε, πρῶτ' ἀπ' ὅλα τὴν ἠθικὴν τοῦ ἐστήσαν σημάδι τῶν ἐπιθέσεων τους, χωρὶς κἄν νὰ προσέξουν πῶς ὁ Νίτσε ἐφύλαξε τὴν ἠθικὴν τοῦ αὐτοῦ γιὰ τὴν ἀνώτερη τάξιν τῆς πολιτείας του, καὶ δὲν τὴν ἐπαρουσίασε ὡς ἓνα νόμισμα ποῦ θὰ μποροῦσε νὰ κυκλοφορήσῃ στὴν ἀγορὰ. Δὲν εἶδαν ὅμως οἱ ἀντίπαλοί του αὐτοί, πῶς, πολεμῶντας ἓνα πλάσμα ἠθικῆς φυσιολογικῆς, ἐλεύθερης καὶ ἀνεξάρτητης, δὲν εἶχαν νὰ ὑπερασπισθοῦν παρὰ ἓνα μωσαϊκὸ ἀλλόκοτο, τὸ ὅποιον δὲν θὰ μποροῦσε νὰ σταθῆ περήφανο καὶ ἀξιοπρεπὲς οὔτε στῆς εὐκολότερης εἰρωνείας τὸ χαιμογέλασμα. Δὲν εἶδαν οἱ ἀντίπαλοί του πῶς πολεμῶντας τὸ πλάσμα τῆς ἠθικῆς τοῦ Νίτσε, δὲν θὰ εἶχαν τί νὰ ποικιλοῦν, ἂν τοὺς ἐρωτοῦσε κανεὶς: Ποιὰ ἠθικὴ ὑποστηρίζετε, κύριοι; Τὴν ἠθικὴν τοῦ πλούσιου ἢ τὴν ἠθικὴν τοῦ ζητιάνου; Τὴν ἠθικὴν τοῦ χρηματιστοῦ ἢ τὴν ἠθικὴν τοῦ ἐμπόρου; Τὴν ἠθικὴν τῆς πολιτικῆς ἢ τὴν ἠθικὴν τῆς διπλωματίας; Τὴν ἠθικὴν τοῦ ἀνδρὸς ἢ τὴν ἠθικὴν τῆς γυναίκας; Τὴν ἠθικὴν τοῦ μαύρου ἢ τὴν ἠθικὴν τοῦ ἀσπρου; Τὴν ἠθικὴν τοῦ χριστιανοῦ ἢ τὴν ἠθικὴν τοῦ μουσουλμάνου; Γιατὶ βέβαια ἀπὸ τὸ ἀνακάτωμα αὐτό, σὲ βάρος τοῦ ὁποίου ἐθρίαμβευσαν ὅλοι οἱ εἰρωνιστὰί καὶ οἱ μεθυγράφοι τοῦ κόσμου, δὲν εἰμπορεῖ βέβαια νὰ ἔβγῃ ἓνα φιλοσοφικὸ πλάσμα ἠθικῆς, ποῦ νὰ κλείνῃ μέσα του τὴ λάμψη τῆς ἀλήθειας καὶ τίς ὠραιότερες τῆς ἰδανικῆς ὁμορφιάς.

Ἡ λάμψη αὐτὴ καὶ οἱ ὠραιότητες αὐτὲς κρύβονται, προσιτὲς γιὰ ὅσους ἐμελέτησαν καὶ ἐπόνεσαν μετὰ τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς ζωῆς, «γιὰ ὅσους ἐμέθυσαν ἀπὸ τὰ αἰνίγματα, γιὰ ὅσους εὐτύχησαν ἀπ' τὰ ἡμίφωτα», γιὰ ὅσους ἐκλείσαν μέσα του μίαν ἀκτίνα φωτὸς ἀπ' τὸ

ἀπολλώρειον πνεῦμα καὶ μίαν ἀκτίνα θερμότη-τας ἀπὸ τὴ διονυσιακὴ ψυχὴ, ἀπὸ τὸν ἥλιο τῆς ὁμορφιάς καὶ τῆς μέθης, μέσα στὸν ὅποιον ἔ-λουςε τὴν ψυχὴν τοῦ ὁ Νίτσε, ἀνάξυν καὶ συν-αναστρεφόμενος στὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸν κόσμον. Καὶ ἐνώνοντας μέσα του τὴ διπλῆ αὐτὴ ἀκτίνα τῆς ὁμορφιάς καὶ τῆς μέθης, τὴν ἀκτίνα τοῦ ἀπολλωνεῖου καὶ τοῦ διονυσιακοῦ πνεύματος, ποῦ ὁ γάμος τους ἐπλάσε τὸν χρυσὸν ἑλληνικὸν αἰῶνα, ἔσπειρε μέσα στὸ ποίημα τοῦ Ζαρατού-στρα τὴ μεγαλόπρεπη αἰσιοδοξία τῆς «αἰωνίας ἐπιστροφῆς», τοῦ ἀτέλειωτου κύκλου τῶν ἀν-θρωπίνων πραγμάτων, ποῦ εἶνε ἡ κορωνίδα καὶ τὸ στεφάνωμα τῆς διδασκαλίας τοῦ Ζαρατού-στρα, τοῦ κύκλου ποῦ συμβολίζει στὸ τραγοῦδι τῆς καμπάνας τοῦ ρολοιοῦ, ὅταν σημαίνῃ τὰ μεσάνυχτα, τὴν ὥρα ποῦ δένεται ἡ ἡμέρα μετὰ τὴν νύκτα στὴ ρόδα τὴν ἀκίμητη τοῦ χρόνου, καὶ ὁ Ζαρατούστρας παραγγέλλει στοὺς ὑπέρο-χους ἀνθρώπους, ποῦ ἐμάζεψε στὴ σπηλιά του, νὰ τραγουδήσουν τὸ τραγοῦδι αὐτό, ποῦ τὸ-νομά του εἶνε: «Ἀκόμα μιά φορά» καὶ ἡ ση-μασία του εἶνε: «Στοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων».

V

Σ' ἓνα κεφάλαιο τῶν «Unzeitgemäße Be-trachtungen», ἀφιερωμένον στὴν ψυχολογία τοῦ καλλιτέχνη, ὁ Νίτσε λέει πῶς γιὰ νὰ ὑπάρξῃ τέχνη, γιὰ νὰ ὑπάρξῃ πράξις ἢ ὄνειροπόληση αἰσθητικὴ ὁποιαδήποτε, μιὰ συνθήκη φυσιολο-γικὴ εἶνε ἀπαραίτητη: ἡ μέθη. Ἡ μέθη αὐτὴ πρέπει πρῶτα νὰ ὑψώσῃ τὴν ἐρεθισιμότητα ὅλης τῆς μηχανῆς. Ἀλλιώδῃ ἡ τέχνη εἶνε κάτι τι ἀδύνατο. «Ὅλα τὰ εἶδη τῆς μέθης ἔχουν καλλιτεχνικὴ δύναμη, κατὰ τὸν Νίτσε, καὶ πρῶτ' ἀπ' ὅλες ἡ γεννησιμὰ μέθη, ἡ μορφὴ αὐτὴ τῆς ἀρχαιότερης καὶ πλέον πρωτογενεῶς μέθης. Ἐ-πίσης ἡ μέθη ποῦ συνοδεύει ὅλες τίς μεγάλες ἐπιθυμίες, ὅλες τίς μεγάλες συγκινήσεις, ἡ μέθη τῆς ἐορτῆς, τῆς πάλης, τῆς παλληκαριᾶς, τῆς ὁμότητος, τῆς καταστροφῆς, ἡ μέθη τῶν με-τεωρολογικῶν ἐπιδράσεων, ὅπως ἡ μέθη τῆς ἄ-νοξίας. Ἐπίσης ἡ μέθη τῶν ναρκωτικῶν. Ἐπί-σης ἡ μέθη τῆς θέλῃσης, τῆς συγκεντρωμένης καὶ συμπεκνωμένης. Τὸ κύριο χαρακτηριστικὸ τῆς μέθης αὐτῆς εἶν' ἓνα αἰσθημα αὐξήσεως τῶν δυνάμεων καὶ ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ αἰσθήματος αὐτοῦ γινόμεθα ἀνώτεροι ἀπὸ τὴν πραγματικὴν ζωὴν καὶ τὴν τροποποιούμεν κατὰ τὴ θέλησή μας — δηλαδὴ ἐξιδανικεύομεν.

Ἀπὸ τὴ μέθη αὐτὴ, ποῦ τόσοσὸν σοφὰ καὶ

ὠραία τὴν περιγράφει ὁ Νίτσε, ἀπὸ τὴ μέθη αὐτὴ ποῦ γεννάει τὸν καλλιτέχνη καὶ δίνει τὴ δύναμη τῆς ἐξιδανικεύσεως, ἀπὸ τὴ μέθη αὐτὴ, τὴ μητέρα τοῦ ποιητῆ, κατέχεται: σὲ ὅλην του τὴ φιλοσοφικὴ δημιουργία ὁ Νίτσε. Μία ὄργανικὴ διάθεση, ποῦ εἶχε τευντώσει ὡς τὸ ἔπακρο τῶν λεπτοτάτων ἀρμονιῶν τῆς ὑπάτης τίς χορ-δῆς τῆς ψυχικῆς του ζωῆς, τίς χορδῆς ποῦ ἀπο-μοιραῖον νόμον ἔσπασαν μετὰ τὴν τελευταίαν ἀρ-μονία τοῦ Ζαρατούστρα, μιὰ ὄργανικὴ διά-θεση, ποῦ μετὰ τὸ νὰ χαρακτηρίζεται μετὰ τὸνομα τοῦ ἐκφυλισμοῦ, τὸ ὄνομα ποῦ ζιππάζει τοὺς ἐμβροντήτους, δὲν παύει νὰ ἦνε τὸ ἔδαφος, τὸ γόνιμο γιὰ τὸν σπόρον τῆς τέχνης καὶ τῆς ιδέας, μιὰ διάθεση ὄργανικὴ ἕκαμε τὸν Νίτσε εὐεπίφο-ρον στὰ μεγάλα καὶ εὐγενικὰ μεθύσια τῆς ζωῆς. Καὶ ἀπὸ τὰ μεθύσια αὐτὰ ἐκείνο ποῦ ἐγένετο περισσότερο τὴ ψυχὴ του ἦταν τὸ ὑπέροχο με-θύσι ποῦ δίνει τὸ παλαιὸ κρασί τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου. «Ὅλην του τὴ νεότητα τὴν ἐμέθυσεν ὁ γενναῖος αὐτὸς οἶνος. Ἡ «Γέννηση τῆς Τραγωδίας», μέσα στὴν ὁποία ἐκλείσει τὴν πλέον ὑπέραμνη ἀντίληψη τῆς ἑλληνικῆς ψυ-χῆς, δὲν ἦταν παρὰ τὸ προανάκρουσμα μιᾶς ἄλλης κολοσσιαίας ἐργασίας, γιὰ τὴν ὁποίαν ἡ-θελε νὰ φερῶσθαι δέκα χρόνια τῆς ζωῆς του, τοῦ «Προβλήματος τοῦ Ἑλληνισμοῦ». Μέσα εἰς τὸ γενναῖο αὐτό κρασί τοῦ ἑλληνισμοῦ ἄντησεν ὁ Νίτσε τὸ πνεῦμα, ποῦ ἐβάρφτισεν ἀπολλώ-

ρειο, καὶ τὸ πνεῦμα ποῦ ἐβάρφτισε διονυσιακό, δυὸ καταστάσεις, οἱ ὁποῖες ἐπλάσαν τὸ μεγαλεῖο τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Καὶ ἐνώνοντας μέσα του τίς δύο αὐτὲς κα-ταστάσεις τῆς ψυχῆς, ὀπτασιαστὴς καὶ δημιουρ-γὸς μαζί, μᾶς ἐπαρουσίασε μία φιλοσοφία, μέσα στὴν ὁποία ἡ ἀκαμψία τῆς ψυχῆς σκέ-ψης, ἡ ψυχρότητα τῶν ἀναλύσεων καὶ τὰ δε-σμά τῶν μεθόδων, εἶνε ἄγνωστα καὶ ἀνύπαρ-κτα, ὅσον καὶ ἂν τὰ ζητοῦν οἱ κριτικοὶ ἀνάμε-σα στὶς γραμμὲς ἢ μέσα στὴ σκέψη τοῦ φιλοσό-φου. Μᾶς ἐπαρουσίασε μία φιλοσοφία ἐμφυχω-μένη ἀπὸ τὴν πνοὴ τῆς μεγάλης ποιήσεως, μέσα στὴν ὁποία τοὺς βαρεῖς συλλογισμοὺς ἀντικα-τασταίνουν οἱ ρυθμοὶ οἱ ἀπόκρυφοι καὶ οἱ μυ-στικῆς ἀρμονίας τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς. Καὶ ἔτσι ὁ Νίτσε ὑψώνεται μπροστὰ μας ὡς ὁ μόνος φι-λόσοφος, ποῦ ἀντικρίζει ὑπερήφανα καὶ ἄφοβα τὸ γκρέμισμα τῶν παλαιῶν βωμῶν, τὸ λιγοθύ-μημα τῶν θρησκειῶν, τὸν θάνατον τοῦ ἱερέως. Γιατὶ ἀντίκρου σὺς παλαιούς βωμοὺς στήνει ἓνα νέον βωμό, τὸν βωμό τοῦ Ὑπεραθρώπου. Γιατὶ ἀντίκρου στίς παλαιὰς θρησκείας στήνει ἓνα νέο θρησκευτικὸ ἰδανικὸ. Γιατὶ ἀντίκρου στὸν νεκρὸν ἱερέα ὑψώνεται αὐτὸς Ποιητῆς. Δὲν εἶπεν ὁ Βιόρτσων πῶς οἱ ἱερεῖς τοῦ σημε-ρινοῦ κόσμου εἶνε οἱ ποιητὰί;

Ἡαῦτος NIPBANAS

ΚΑΝΑΦΗΣ

«Ὅλη ἡ βουλή τῶν προεστῶν σ' τὸ μῦλον συναγμένη, εἶπε πῶς ὀξω σ' τὴν ξηρὰ τοὺς Τούρκους θὰ προσμένει.

Τότ' ἔβγαλα τὸ φέσι

καὶ νὰ μιλήσω θάρρεψα, προβάλλοντας σ' τὴ μέση.

«Τίποτα, ἀρχόντοι, δὲ φελαῖ, μονάχα τὸ καράβι».

Γρυκῶντας με ἓνα ἀπ' τὰ τρανὰ καλπᾶκια μας, ἀνάβει καὶ τὸ φαρμάκι χύνει·

«Πῶς εἶναι ἀφτός — καὶ πῶς τὸν λέν; — ποῦ συβουλιὰς μᾶς δίνει;»

«Ἐτσι ἐχαθῆκαν τὰ Ψαρά. Κι' ἐγὼ φωτιά σ' τὸ χέρι

πῆρα, καὶ πῆρ' ἀρμένισα κατὰ τίς Χιὸς τὰ μέρη.

Κι' εἶπα ἀπὸ κεῖ — δὲ βάσταξα — με χεῖλια πικραμένα

«Νά, πῶς με λέν ἐμένα!»

*Αλ.Ξ. ΠΑΛΑΗΣ.

ΟΙ ΔΙΚΟΙ ΜΑΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

Κρύβω μέσα μου κάτι που με κάνει να γυρίζω πίσω σε κάποια νέα χρόνια μακρινά, που τὰ γυρεύεις τὸ ἐγὼ μου κάποτε καὶ πότε με λαχταράν, ἴσα ἴσα γιατί μου εἶνε μακρινὰ πλέον καὶ μου δείχνονται σὰν ξένα. Κάποιος εἶπεν: ὁ ἄνθρωπος εἶνε πάντ' αὐτὸς που ἦτανε παιδί. Δὲν ξέρω. Μὰ ξέρω πῶς πάντα μένει μέσα καὶ στὸν πλέον ἀλλαγμένον ἄνθρωπον, ἀπὸ τὴν ἡλικίαν, ἀπὸ τὰ πάθη, ἀπὸ τὴ σκέψη, κάτι ἀπὸ τὸ παιδί. Τὸ παιδικὸ τοῦτο κάτι, τὸ λαχταριστὸ καὶ τὸ ἄφραστο, αὐτὸ τὸ ποίημα τοῦ περασμένου, τοῦ χαμένου ἢ μουσικῆ, μου ξαναδείχεται καὶ στέκει ἐμπρός, κάπως λιγότερον ἀέρινον, κάπως περισσότερο σωματωμένο, μέσα στὰ Διηγήματα τοῦ Παπαδιαμάντη. Βρίσκω μέσα σ' αὐτὰ πῶς δὲν ξέμαθα νὰ βλέπω καὶ νὰ αἰσθάνωμαι, νὰ χαίρωμαι καὶ νὰ λαχταρίζω με τὴν νεανικὴν ἐγκάρδιαν ἀπλότητα, τὴν ὡμορφιά τῆς χώρας που με γέννησε, τὸν ὀλόφωτον αἰθέρα, τὰ χτυπητὰ χρώματα, τὰ γαλαματένια βουνὰ τὰ ἰστέφρανα, τὰ πολυκελαδα γλυκύτατ' ἀκρογιαλῖα γύρω στοὺς νεραϊδένιους χοροὺς τῶν νησιῶν, μιὰ θεληκὴν ἡμερότητα καὶ καλωσύνη στὴν πλάση, μιὰν ἀπριλιάτικην ἀνοιχτὴν στὴν ψυχὴν ἢ χαίρωμαι καὶ νὰ λαχταρίζω τοὺς ἀπλοὺς ἀνθρώπους καὶ τοὺς ταπεινοὺς, που στέκουν πάντ' ἀνάμεσα στὴ φύση, ἀγνάντια ἀπὸ τὸ φῶς, πάντ' ἀποκάτου ἀπὸ τὴ σκέπη τοῦρανοῦ, χωρὶς τὴ σκέψη, λυτρωμένοι ἀπὸ τὴν ἀρρώστια τῆς Ἰδέας, μ' ἓνα μονότονο ρυθμὸ σὲ ὅλα των, σὰ ζωντανὰ δημοτικὰ τραγούδια· στοχασμοὶ στενοὶ καὶ γερτοὶ, γλώσσα ὅλη χυμὸς, ὀλοστρόγγυλα λόγια· πάθη, ὄνειρα, συμπερόντα, καλωσύνες, μικροκακίες, ὅλα τους με τραβοῦνε τότε, ἀκόμα καὶ ὅ,τι κατέχουν ἄσχημο, πεζόν, ἀνήθικο· γιατί καὶ τάνήθικα καὶ τὰ πεζὰ τους καὶ τὰσχημα, ἔχουν κ' ἐκεῖνα κάποιον ἀέρα νεότητος.

Καὶ τότε ζῶ με μιὰ ζωὴ γεροπιαστὴ καὶ ἀπλοϊκὴ, καὶ ἡ ψυχὴ μου ταιριάζει με τῆς πατριδας μου τὴν ψυχὴ, σὲ ὅ,τι αὐτὴ ἔχει γνωριμότερο καὶ πλέον συμπαθητικὸ. Καὶ μου δίνουν τότε τοὺ Παπαδιαμάντη τὰ Διηγήματα, ὅχι τὰ γέλοια, ὅχι τὰ δάκρυα τῶν συγκινήσεων που με τὸ Πνεῦμα δὲν σχετίζονται. Μοῦ δίνουν κάτι σπουδαιότερο καὶ πιὸ βαθύ: τὴν «ἄλλη χαρὰ», καθὼς θῆλεγεν ὁ Σέλλεϋ, τῆς Τέχνης.

Μέσα στὴ «Μαυρομαντηλοῦ», ἀφοῦ μὰς ξάνοιξ' ἓνα πρὸς ἓνα, καὶ παραστατικὰ καὶ μεγαλόπρεπα, τὰ πλοῦσια κάλλη τοῦ περιβολιοῦ που εἶχεν ὁ Γιαννιὸς ὁ ξάδερφός του, μὰς λέει: «Δι' ὅλους τὸ περιβολάκι τοῦ Γιαννιοῦ τοῦ ἔξαδελφου μου ἦτο βιβλίον ἀνοικτόν, ἀλλὰ βιβλίον με ἱερογλυφικούς χαρακτήρας. Ἄλλὰ διὰ τὸν ἄμοιρον ἔξαδελφόν μου ἦτο βιβλίον με κεφαλαϊώδεις λαμπροὺς χαρακτήρας, σαφές, ἐναργές, εὐανάγνωστον. Οὗτος ἐγνώριζεν ὅλα τὰ μυστήρια, ὅλα τὰ τὰ κοιλώματα, ὅλα τὰ ἄντρα τοῦ προσφιλοῦς αὐτῷ ἐδάφους...» Ὅμοια κι ὁ κόσμος, που μὰς παρουσιάζει στὶς ἱστορίες τοῦ Παπαδιαμάντη, εἶν' ἓνα περιβόλι που θαρρεῖ τὸ ἐξουσιάζει αὐτὸς καὶ γνωρίζει κάθε του κοιλώμα, κάθε του σπηλιά, κάθε του μυστικόν, καὶ μὰς τὰ ζωγραφίζει ὅλα του, κάθε του γωνιά, καὶ κάθε του βραχιά, καὶ τὰ φροντωτὰ δέντρα του, καὶ τὰ ταπεινογυρμένα λουλούδια του, καὶ τὰ νανθά χορταράκια του, καὶ τὰ φωτοπαγιγνιδίσματα καὶ τοὺς ἴσκιους του, καὶ τὴν κοπριά του, καὶ τὴ γύμνια του, καθαρά, ξάστερα. Καὶ μέσα στὸ περιβόλι, που τὸ περιτυλίγει σὰ μέσα σ' ἓνα φλογόβολον ἀχιτιδόπλεχτο δίχτυ ὁ ἥλιος μας, κ' ἔρχονται ὥρες που δὲν τὰφνῆι τίποτε στὸν ἴσκιον ἀποκρυμμένο, καὶ σὰ σκληρὰ καὶ σὰν πεζὰ μὰς τὸ ξεγυμνώνει ἐμπρός μας, — βλέπουμε καὶ ἀκούμε καὶ παίρνουμε τὸ κατόπι: ἓνα λαὸν ἀπὸ δουλευτάδες καὶ ἀπὸ χασομέρηδες, γυναῖκες, ἄντρες, παιδιά, νοικοκυραῖους, ξωμάχους, ἀερολόγους, μιὰ καλόβολη καὶ ἡμερη φτωγολογιά· ἔρχονται μέσα ἐκεῖ καὶ περιτριγυρίζουν καὶ τρέχουν καὶ δουλεύουν καὶ ποτίζουν· κι ἄλλοι κάθονται καὶ λιάζονται καὶ χασημουριούνται ἡδονικὰ· κι ἄλλοι γκρινιάζουν ἐκεῖ καὶ λογοφέρουν καὶ ἀραδιάζουν ὅλα τους τὰ πείσματα καὶ τὰ νιτερέσσα, καὶ καμμιά φορά καὶ τὰ πλυτὰ τους· κι ἄλλοι κοροϊδεύουν καὶ πλέκουν φάρσες καὶ γέλοῦν, κι ὅλο τῶν καὶ ὅλο πίνουν· καὶ χωριστὰ γιὰ μὰς καθέναν ἀπ' αὐτοὺς μπορεῖ νὰ εἶνε ἀσήμαντος καὶ τιποτένιος καὶ πληγχιτικός· ὅμως ἔτσι καθὼς τοὺς βλέπομε· ἐκεῖ μαζεμένους, ὀλόκληρο λαόν, σὲ σπήματα καὶ σὲ συμπλέγματα διάφορα, τὸ περιβόλι· σὰν κορνίζα σμαραγδένια νὰ τοὺς σφιχτοκλῆ, καὶ νὰ χοροπαγιγνιδίζῃ ἀπάνου τους τρελλὰ τὸ φῶς τῆς

μέρας, μὰς φαντάζουν σὰν εἰκόνα κενεὸς ἐλληνικοῦ πανηγυριοῦ, ζωγραφιστὴ ἀπὸ κανένα τῆς φλαμανδικῆς σχολῆς τεχνίτη· καὶ καμμιά φορά κάτω ἀπὸ τὰ δέντρα, στὴν ὥρα τοῦ ἀλαφροῖσκιωτου μεσημεριοῦ, ἐκεῖνων τῶν ἀπλῶν καὶ τῶν γοργῶν ἀνθρώπων ὁ χορὸς σὰ ν' ἀλλάζῃ τὸ αἷμά του με τὸ χυμὸ καὶ σὰ νὰ παίρῃ καὶ ἀπὸ τὴ χλωρασιά τῶν φύτρων κι ἀπὸ τὴν ἀσάλευτη μαζὶ καὶ τρεμουλιαστὴ ζωὴ τῶν δέντρων, κάτι που θυμίζει τὰ λόγια τοῦ Γκαίτε: «Μὰς φαίνονται οἱ ἄνθρωποι θάμνοι καὶ δέντρα, καὶ ἡ βοή τους τὸ ψιθύρισμα μιᾶς βρυσούλας». Καὶ πρὸς τοῦ ἡλιοῦ τὸ βασίλειμα, τὴν ὥρα που ἓνας ἓνας ὄλοι ἐκείνοι φεύγουν γιὰ νὰ κοιμηθοῦν, καὶ ἀφῆνον ἔρημον τὸ περιβόλι μέσα σὲ ὅλη τὴ συλλογισμένη βαθυπράσινη χάρη καὶ τὴν ἱερὴν ἡσυχία του, κι ἀργίζουν οἱ σκιές νὰ τοῦ δύνουν ἓνα κάποιο κρυφὸ νόημα, τότε κάποιοι μεσάσμιοι ξένοι σιγοπερνοῦν ἀργοπατώντας πρὸ ἀπὸ τὰ μονοπάτια, κάτω ἀπὸ τοῦ κήπου τὶς κλιμακταρίες, καὶ θὰ στοιχημάτιζα — κ' ἐγὼ δὲν ξέρω γιατί — πῶς εἶνε ὁ ἓνας ὁ Θεόκριτος, πῶς εἶνε ὁ ἄλλος, Ρωμανὸς ὁ μελωδός, κι ὁ τρίτος θῆλεγα πῶς εἶνε — κάπως πιὸ δειλὴ καὶ ἄμοιβλα — ὁ Σαίξπηρ. Χύνει ἔν' «ἀδὺ ψιθύρισμα τῶν πίτυων» ἢ ψιθύρισμα Ἀμαρυλλίδος μ' ἓνα κάποιο παλληκάρι που δὲν ξέρεις ἂν εἶνε κανεὶς ἐρωτοχτυπημένος βροσκὸς τοῦ τόπου, ἢ κανένας σάτυρος ἀπὸ τὴν Ἀπολωνίαν. Ἀκούει ὁ ἦχος τῆς καμπάνας ἀπὸ κάποιο σταυροθόλωτο βυζαντινὸ ἐκκλησιδάκι ἐκεῖ σιμά, που συνοδεύει ἓνα βαρὺ ἀργοψάλσιμο καλόγερο ἀπὸ μέσα. Ἐξαφν' αὐθάδικα σκορπιέται μέσα στὴ στοχαστικὴ πορφουροστόλιστη ὥρα βροντερὸν ὀγκάνισμα· μὴν εἶνε τάχα ἡ φωνὴ τοῦ τερατόμορφου ἀγαπητικοῦ τῆς Τιτανίας; — Καὶ ἀγάλια ἀγάλια ἀνέβηκεν ἡ νύχτα, καὶ τὸ περιβόλι ἀραχνοτύλιξεν ἡ σελήνη που ὀλονεν ὑψόνεται. «Μυστηριώδεις βέλγητρον ἀπλόνοι ἢ σεληνοφωγγῆς νύξ». Καὶ τότε κάτω ἀπὸ τὰ ἔρημα πάλι φυλλώματα κάποια ταιράκια συναπαντιώνται, που μόλις λαχταριστὰ κρυφοκοιτάζονται, καὶ μῆτε που τολμοῦν νὰ σιμώσουν πιότερο καὶ νὰ πιάσουν τὰ χέρια καὶ νὰ ξεμυστηρευθοῦν τοὺς πόνους τους. Κάποιες μορφές παρθενικές καὶ γλυκομιλιπτες πρωτογέννητου κόσμου, που ὡς καὶ οἱ μαργιολιές τους εἶνε ἄδολες. Ἄπὸ τὰ βῆθη μιᾶς μυρτοῦλας καὶ μεθῆαι ἓνα κελάδημα ἀθώρητου πουλοῦ. Καὶ εἶνε μερικὲς στιγμὲς που πιστεύεις πῶς τὸ καλοχάραγον αὐτὸ κι ὀλόνοιχο περιβόλι στὸ σῦρε κ' ἔλα καὶ στὰ πράγματα καὶ τῆς πλέον ἀσήμαντης

καὶ τῆς πλέον πρόστυχης ζωῆς, λιγάνι θέλει γιὰ νὰ γίνῃ Ἀρμίδας κῆπος.

Στὶς περιφημὲς τοιχογραφίες — κάπου ἔνας ξένος λογογράφος λέει — τοῦ Masaccio προβάλλουν ζωγραφισμένοι ἀπόστολοι σὰν ἀγαθοὶ νοικοκυραῖοι φλωρεντινοὶ φυσικώτατοι, με μιὰ πολὺ ἀτομικὴ ζωὴ καὶ ὅμως οἱ νοικοκυραῖοι αὐτοὶ εἶν' ἀληθινοὶ ἀπόστολοι, ἄνθρωποι με πίστη δυνατὴν, ἔτοιμοι νὰ πεθάνουν γιὰ τὴν πίστη αὐτὴν. «Πῶς ἔγινε τὸ θαῦμα τοῦτο; (προσθέτει ὁ ἴδιος λογογράφος). Ὁ τεχνίτης ἦτανε μαζὶ παρατηρητὴς καὶ χριστιανός· καὶ μαζὶ στὴν ἴδια εἰκόνα ἔβαλεν ὅ,τι ἔβλεπεν τὰ μάτια του κι ὅ,τι ἔβλεπεν ἡ ψυχὴ του». Τοῦ Παπαδιαμάντη οἱ ἱστορίες ξετυλιγόνται μπροστὰ μου σὰν τὴ φλωρεντινὴ αὐτὴ τοιχογραφία. Μόνο που ὁ ζωγράφος τῶν ἱστοριῶν φρόντισε — πρᾶγμα που οἱ τεχνίτες τὸ συνείθιζαν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ — νὰ χῶση κάπου σὲ μιὰ παράμερη γωνιά τῆς εἰκόνας καὶ τὴν εἰκόνισσα τὴ δική του, ἔτσι κάπως ἑλαφρὰ ἑλαφρὰ γελοιογραφημένη. Ἀνάμεσα στὶς θαυμαστά ξεχωρισμένες, ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη, φυσιογνωμίες τῶν «Χαλασχωρῶντων» ἔξαφνα μὰς παρουσιάζει ὁ τεχνίτης ἓνα κάποιο *Λεανδρον Παπαδημιούλην*. «Ἦτο, μὰς λέει, ξένος, παρεπιδημῶν πρὸς καιρὸν ἐν τῇ νήσῳ. Ἐκαλεῖτο Λεανδρος Παπαδημιούλης, καὶ κατήγετο ἐκ τοῦ τόπου. Εἶχε κατέλθῃ μετὰ πολλὰ ἔτη, νοσταλγὸς ἐξ Ἀθηνῶν, ὅπου συνήθως διέτριβεν ἀσχολούμενος εἰς ἔργα οὐχὶ παραδεδεγμένης χρησιμότητος. Ἦτο ὑψηλός, ὑπερτριακοντούτης, με μαῦρην κόμην καὶ γένειον, μελαψός, με ἄδρους χαρακτήρας, πενιχρὸς τὴν ἀναβολὴν, πτωχολαζῶν, τρέφων ἄλλοκότους ιδέας.» Ὁ κύριος Παπαδημιούλης, λιγὸλόγος πάντα καὶ προσεχτικός, ἀλλ' ἐπειδὴ κάποιος φίλος τὸν ἐρώτησε γιατί κι αὐτὸς δὲν ἀνακατώνεται στὰ ἐκλογικὰ, γιατί μῆτε ψηφίζει μάλιστα, ἔλαβεν ἀφορμὴ, καὶ ἡσυχά, ἀλλὰ σταθερὰ καὶ καθαρὰ, φανέρωσε τὴ γνώμη του περὶ πολιτικῆς καὶ πολιτευομένων, ἐδῶ· χωρὶς τὰ στερεότυπα δημοσιολογικὰ ξεφωνητὰ, με λογικῆ, μαζὶ, καθόλου παραξέση, καὶ ὅμως πρωτότυπη, σὲ ὕφος δασκαλικὸ μαζὶ καὶ βιβλικόν, «ἐλληνοπλαστικῶς καὶ χριστιανοδολοατρικῶς» — δικὸς του ὁ λόγος — τεχνίτης καὶ στὴν ἠθολογία καθὼς καὶ στὴ διήγησιν, ἔδωκε τὴν τελειωτικὴν χτυπιὰ τῆς Πολιτικῆς. Ὁ κ. Παπαδημιούλης ἔδωκε μαζὶ κ' ἓνα καλὸ μάθημα στοὺς δημοσιολόγους ἐκείνους που ἀναμασσῶντας ἀριλοσόφητα ἓναν ἀρχαῖον νόμο, κα-

μωμένον από άλλες ανάγκες για καιρούς άλλους, κηρύττουν κάθε λίγο και λιγάκι πώς πρέπει, καλά και σώνει, ο πολίτης να δουλεύει σε κάποιο κόμμα, να ρίχνει μαζύρον ή λευκό τον ψήφο του σ' όποιον του κατέβηκε να χαρταρίστη τη δόξα της κάλπης, βουλευτήν ή πάρεδρον ή σύμβουλο, να σχολιάζει τα άρθρα του «Εθνοφύλακος» και του «Φωτός», και ζητώ! να φωνάζει στας διαδηλώσεις. «Κυάμων απέχεσθαι!» 'Αλλά μόνον μās ενδιαφέρουν εδώ ξεχωριστά τάκοιλουθα που λέει για «μερικούς άλλους ψιττακούς ήθικολόγους, οίτινες ρηγνύουν υπερβολικάς φωνάς με τόσην αφέλεια και αγαθοπιστίαν δι' όλα τὰ πράγματα. Πετώντες από γενικόττος εις γενικόττητα, περιέδρψαν συλλογήν τινα ήθικων αξιωμάτων, την οποίαν νομίζουν αλάνθαστον πανάκειαν προς θεραπείαν πάσης πολιτικής και κοινωνικής νόσου. "Όπου γενικόττης, εκεί και επιπολαιότης. Διά να είνε τις εμβριθής, πρέπει γὰ εγκύπτει εις βαθείων των πραγμάτων μελέτην». 'Ακριβώς αυτό είνε κ' έν από τὰ σπουδαιότερα γνωρίσματα της «φιλολογικής συνειδήσεως» του Παπαδιαμάντη' αυτό είνε ίσως και τὸ κλειδί της τέχνης του. Μακρυά από τή λέπρα των γενικόττων! όπου γενικόττης, επιπολαιότης. Παντού τὰ συγκεκριμένα, τὰ χειροπιαστά' ζωγραφίες των πραγμάτων, όχι άρθρα' να ή λυδία λίθος της μελέτης της βαθείας! Πρόσωπα, όχι τόγματα. Εικόνας, όχι φράσεις. Κουβέντες, όχι κηρύγματα. Διηγήματα, όχι άγορευσεις.

Και «διηγηματογράφος» άκόμη, μολονότι κάπου έτσι αυτοθαφτίζεται, δύσκολα συγκατανεύει να φανερωθῆ πώς είνε. Δέ θυμούμαι άλλου νάπάντησα τεχνίτη σαν αυτόν, που όχι μόνο να μήν έχη της τέχνης του την αυταρέσκεια, αλλά να κοιτάξη πώς να κρύψη κάθε τεχνίτη πόζα και κάθε σκέψη, σά ματαιότητα. 'Η τέχνη του είνε να μη δείχνη καμμιά τέχνη, όχι μόνο στα λόγια του, αλλά και στη σύνθεση πολλές φορές των έργων του. Συχνά κόβει την ιστορία για να μās θυμίση πώς αυτά που γράφει είνε άγνή αλήθεια, πώς αυτός δεν έπισοεί, πώς δεν μαγερεύει ρομάντσα, πώς μόνο τας άναμνήσεις του συντάσσει και τας έντυπώσεις του μās έμπιστεύεται' κι άλλοτε υποσπώνει με ψιλά, για να διαμαρτυρηθῆ έναντίον εκείνων που πιστεύουν πρόθυμοι τὰ παραμύθια, και τόσο δυσπιστούν προς την αλήθεια. 'Η φροντιδ' αυτή του δίνει μια έξαιρετικήν όψη άνάμεσα και στους άποκλειστικούς τεχνίτες της πραγματο-

λογικής σχολής' θαρρείς πώς του έγινε μανία. Και κανείς επιπόλαιος άναγνώστης θά μπορούσε και μ' αυτά, σιμά στη μεγάλη όμοιολήθεια που άπλώνεται σ' όλα τὰ ιστορήματα του Παπαδιαμάντη, να συμπεράνη πώς ο άνθρωπος αυτός μνήμη μόνον έχει, και φαντασία σπειρί δεν έχει. Και όμως δεν πιστεύω να θρίσκειται ως την ώρα στη φιλολογία μας τεχνίτης κατέχοντας τόσο ζωηρά τη δύναμη που οι ψυχολόγοι ονομάζουν *συμβαθητική φαντασία*.

Και τόσο είνε ζετιλυγμένο τὸ παρατηρητικό του Παπαδιαμάντη και τόσο καθαρά τυπώνεται της ζωής ή σφαγίδα στα πλάσματά του επάνω, που κανένος από τὸ νου δέ θά μπορῆ, νομίζω, να περάση πώς δεν τὸν είδε στα σωστά όλον αυτόν τὸν κόσμον ο ζωγράφος του, πώς δεν έζησεν άγκαλιαστά μ' αυτόν και άδερφομένα, πώς δεν μās τὸν ρίχνει στο χαρτί πιστά με τὰ ίδια του όνόματα και με τὸ κάθε τι δικό του. Και να σῆς πῶ, ή φροντιδ' αυτή καμμιά φορά δεν είνε προς κέρδος του τεχνίτη' καμμιά φορά ο ρεπόρτερ άδικεί τὸ συγγραφέα. "Αλλοτε πάλι τὰ διηγήματα είνε σαν υδροκέφαλα' αρχίζουν με μιά φόρα, και τελειώνουν σ' ένα πούφ. (Αυτό κάπως πάσχουν λ.χ. ή «Μαυρομαντηλοῦ» και τὰ «Ναυαγίων Ναυαγία»). 'Αλλοτε όμως ή περιφρόνηση προς την οικονομία και τη σύνθεση, ή άδιαφορία προς τὰ έξωτερικά στοιχεία της τέχνης, όχι μόνο δεν έμποδίζουν, αλλά — παράξενο! — νομίζεις πώς συντρέχουν για να γεννηθούν έργα ισχυρότατης πρωτοτυπίας, και — δέ φοβούμαι τή μεγάλη λέξη — μιάς πνοής σαιζπηρικής. Τὸ άριστούργημα του είδους, είνε, κατά τή γνώμη μου, τὸ επιγραφόμενο «Στην 'Αγι' Αναστασία», όνειρο μιάς νύχτας Λαμπριάτικης. 'Εκεί τὰ πραγματικά και τὰ ποιητικά διαδέχονται σφιχτοδεμένα τὸ ένα με τάλλο, μέσα σε τρεις και τέσσερες μαζί υποθέσεις, τὰ επεισόδια ήλαρότατα, οί τοπιογραφίες, οί πίνακες, μιάς πολύχρωμης λαμπράδας ασύγκριτης, τὸ χιούμορ και τὸ μυστήριο, ή έρωταίεια και ή έποποιία, ή φάρσα και ή θρησκεία, όλη ή μουσική σκάλα της ζωής, άνθρωποι' μαζί και φύσις, μαζί με τίς προσωπικές γνώμες του ίδιου συγγραφέως' κάτι που αρχίζει από τὰ κλωστοπιδήματα ενός παιδάρου και τελειώνει στην ήρωική θυσία του Νικοτσάρα, που μās παρουσιάζει τίς χωριάτικες πονηριές με τὸ νῦ και με τὸ σίγμα φαιδρότατα, και μās τραγουδεί των πρωϊωνών πουλιών τὰ φτερουγίσματα, από τὸν αϊτόν ως τὸ σπουργίτη με λυρισμόν Δαβιδ, σέ όλους τούς τόνους, όλ'

αυτά σ' ένα διήγημα. Και με συγκινεί, και τὸν θαυμάζω, και μου φαίνεται πώς έχω τὸ δικαίωμα να επαναλάβω (γιατί όσο κι αν είνε τρισεμγάλο τὸ διάστημα που χωρίζει τὸν τρισεμγάστο ποιητήν από τὸν ταπεινό μας ειδυλογράφον, ή συγκίνηση που μου παρέχει ο μικρός είνε τότε άνάλογη) να επαναλάβω κ' έχω όσα ο τρανός κριτικός εἶπε για τὸν τρανό ποιητή: «Μη ζητείτε σωστή σύνθεση, ένα και μοναχό ενδιαφέρον που να μεγαλόνη όλοένα, σοφά οίκονομημένα και δεμένα μεταξύ τους πράγματα. Μ' ενδιαφέρει όχι τὸ που θά βγῶ αλλά τὸ ότι διασκεδάω στο δρόμο. Μου άρέσει όχι τὸ φτάσιμον, αλλά τὸ ταξίδι. Εἶνε άνάγκη να πηγαίνομε τὸσον ίσια και τόσο γρήγορα ;»

Τὴν πεζή μας γλώσσα τῆ γράφει με γραμματική καθαρότητα, άλλ' όχι όμως πάντα και με τή συνειθισμένη στερεοτυπία των λογιωμάτων' βλέπει πώς τὰ «γερά ελληνικά» του Τανταλίδη δεν του είνε διόλου ξένα. Μόνο πώς ο Παπαδιαμάντης έμεινε ξένος στη σημαντική μεταβολή που άρχισε μεθοδικά να γίνετ' αίσθητή από τὸ «Ταξίδι» του Ψυχάρη. Παράξενο θά ήταν αν δεν έμεινε ξένος. Νομίζω πώς και μόνον ή ιερατική άνατροφή του συγγραφέως του «Χριστού στο Κάστρο» (που με όσην άγάπη γράφει, με περισσότερην ακόμα άγάπη ψάλλει στις όλονυχτιές των ιερτών μας) και ή εὐλαβεία του προς τὰ θρησκευτικά κείμενα δεν είνε άσχετη με την εὐλαβή του προσήλωση προς τὰ γλωσσικά κείμενα' ή καθαρεύουσα, και γιατί συγγενεύει με τή γλώσσα της εκκλησίας, και για μιά κάποια άκίνησία που την ξεχωρίζει, μπορεί, σωστά, *ιερατική* γλώσσα να βαφτιστῆ. Μερικά του διηγήματα, κυρίως όσα τυπώθηκαν στη φιλολογικήν «Εστία» κατά την εποχην ακριβώς του γλωσσοδημοτικού όργανου, είνε γραμμένα στην πεζή τῆ γλώσσα μιάς σχολαστικής κι όλο μετοχάς παραχρειαμένης περιδοδογίας' φανερό πώς ίσα ίσα θελει να αντιδράση κατά της έπιδρομής του Ψυχάρη και των άλλων βαρβάρων. Κάπου μιλεί πάλι και για «την γυδαίαν άκυρολεξίαν των γυναιών του άθηναϊκού όγλου». Μόνο που δέ ζητεί συγχώρηση και για τούς γυδαίσιμους με τούς όποιούς αναγκάζεται όλοένα, καθώς τὸ άπατεί ή ζωή, να παραγεμίζει τὸν άττικό του καμπά, πάντοτε στούς διαλόγους, συχνά πυκνά στις περιγραφές του, καθώς ζητούσαν του βυζαντινού καιρού οί διάφοροι πεζογράφοι. Στην μουσχοβολισμένη

ιστορία του «Φτωχού 'Αγιου» θυμάται πώς μικρός, αυτός κ' οί συνομιληκοί του «εϋρισκαν άφατον τέρψιν εις τὸ να κρούωσι μανιωδώς τούς ραχισμένους παλαιούς κώδωνας των ναίσκων». Με την ίδιαν ευχαρίστηση τὸν φαντάζομαι να θαρεύουσας. Κάποτε γυρίζει μ' ένα κουρὸ πόθο προς την άφωρισμένη Δημοτική' δείχνει τότε σά να θελή από σιμότερα να τῆ γνωρίση, δείχνει πώς μπορούσεν, αν όρέγονταν νάρθη στη δούλεψή της, δουλευτής εκείνης να φανῆ αξιωτέρος κι από μερικούς που θέλουν να περνούν πώς έχουν τὰ πιστά της' την κοιτάει σχεδόν έρωτικά' είνε ο ίδιος που έγραψε σχεδόν άλλόγλωσσα τὸν «Ερωτά-Ήρωα», τούς «'Αλαφροίσκιωτους», και τὸ ποίημα στο θάνατο της βασιλοπούλας 'Αλεξάνδρας, μοναδικής έμπνεύσεως. 'Αλλά γλήγωρα ζυπνᾶ και τὸν τραβάει πίσω ή βαθεία χριστιανική του εὐλαβεία προς τὰ ιερά λείψανα. "Έτσι κι ο Καλόγερρος της όμώνομης μελέτης του λίγο έλειψε να πέση στα δύχτια μιάς γυναικάς, άλλ' ή όσσην του χώματος» που άνάδινεν ο θηλυκοπρόσωπος πειρασμός, έγκαιρα τὸν κράτησε στα ίσιλην του γκρεμού' κι ο καλόγερος πήρε τὸ φύσημά του ίσα στ' 'Αγιονόρος.

'Ο λόγος του είν' αλήθεια πώς έχει όλη τῆ δυσκίνησία της πεζής μας γλώσσας' αλλά τὸ δυσκίνητον αυτό δεν τῶχει πάντα. Μιά θηλυκή αστάθεια, μιά νευρική άνησυχία, ένας impressionisme φανερώνεται, γενικώς εἶπειν, στο έργο του, που τὸν κάνει νάλλάξη γραμματική, γλώσσα, ύφος, σύμφωνα με τίς περιστάσεις, τούς ήρωές του, τὰ γούστα του, τὰ κέφια του. Πολλοί τῆ γλωσσικήν αὐτήν ελαστικότητα στο συγγραφέα τῆ θεωροῦν άκαταστασίαν ή άδυναμίαν, ή άλλο τι άσυγχώρητον. 'Ο μέγας λογοτέχνης Φλωμπέρ δέ μπορεί να νιώση της τέχνης ύφος παρὰ ένα και μόνον άμετάβλητο μακροσκοπικισμένο για όλα τὰ έργα. Και τὸ εφαρμόζει στα έργα του, και πλάττει άριστουργήματα, και τὸ διδάσκει στα γράμματά του. 'Εξεναντίας ο μέγας φιλόσοφος Σπένσερ φρονεί κ' έξηγει πώς τὸ ιδιαίτερον ύφος δεν είνε παρὰ άποτέλεσμα γλωσσικής φτώχειας, και δεν συμβιβάζεται με τὸ νόμο τῆς προόδου. Για τὸν Σπένσερ ο ιδεώδης λογοτέχνης θά είν' εκείνος που θά μεταχειριστῆ, σύμφωνα με τίς ανάγκες του, κάθε ύφος, όλα, και τὰ πλέον διάφορα. Κρίνετε τώρα, με την ήσυχία σας, μεταξύ Φλωμπέρ και Σπένσερ.

Μέσα στα «Θαλασσινά Ειδύλλια» του Παπαδιαμάντη — τὰ σκόρπια ἀκόμα και ἀτύπωτα σὲ βιβλίον, και νομαδικὰ και ἄστεγα, πρὸς δόξαν μας — ἡ παρατηρητικότης πρῶτα και ἡ θρησκευτικότης ὕστερα, γέννησαν μιὰ ζωὴ πού με ὅλη της τῆ γερῆ στρογγυλοπρόσωπη ροδοκοκινάδα δείχνει μιὰ ψυχὴ στοχαστική. Καί φτάνει αὐτό. Ὁ πεζογράφος εἶνε σὸ στοιχεῖο του Μᾶς ἱστορεῖ τὰ πράγματα και τὰ πρόσωπα, και τὰ πλεόν ταπεινά και τὰ πλεόν πεζά, με τῆ σαφήνεια και με τὴν καθρότητα, και με ὅλα τὰ καθέκαστα, ὄχι πρῶχειρα βέβαια και δημοσιογραφικὰ, ἀλλὰ σὰν παρατηρητής. Μέσα στὸν παρατηρητὴν εἶνε κ' ἕνας ποιητής. Ἀνάμεσα στὰ καθάρὰ και στὰ εὐκολοζήγητα τὸ μυστηριώδες θέλητρον τῆς σελινοφεγγῆς νυκτός γίνεται ἀκόμα μυστηριώδες. Δύο τρία λατρεντὰ ὄραματα γυναικῶν, σὰν τὴν Πολύμνια τοῦ «Ὀλόγυρα στὴ λίμνη», σὰν τὴ Διαλιώ τῆς «Νοσταλγοῦ», σὰν τὸ λευκὸ πλάσμα τῆς «Μιᾶς Ψυχῆς», με μιὰ ψυχολογία βελουδένια ἀπαλότητος, με μιὰν ἀλήθεια πού δὲν ἔχει τίποτε ρωμαντικὸ, τίποτε μελοδραματικὸ, τίποτε φρασσεολογικὸ και φορτωμένο, και σκορπάει τὴν εὐωδία μιᾶς μενεξεδένιας ποιήσεως. Δύο τρεῖς ἀντρίχεις φουσιγνωμίες ἀληθινότητες, σὰν τὸν μυ-

στηριώδη φίλο και σὰν τὸν Χριστοδουλῆ τοῦ «Ὀλόγυρα στὴ λίμνη», σὰν τὸν μάρτυρα βοσκὸ τοῦ «Φτωχοῦ Ἁγίου», σὰν τὸ Γιωργὶ τῆς Μπούρπαινας τοῦ «Ἐρωσ-Ἡρωσ», σὰν τὸν ἥρωα τοῦ θαυμαστοῦ ἄἔρωτα στὰ χιόνια πού συγκινεῖ σὰν καλλιτέχνημα τοῦ Δοστογιέφσκι. Μιὰ δύναμη ἠθογραφικὴ γιὰ ξετύλιγμα κοινω-νικῶν θεμάτων και καυτηρίασμα τῆς ἀνθρωπίνης ἀσχημιᾶς πού ἀπὸ τὸν δραματικώτατον «Πολιτισμὸν εἰς τὸ χωρίον», περνώντας ἀπὸ τὸν ἐπιστημονικώτατον σχεδιασμένο «Καλόγηρον», φτάνει στὴ νατουραλιστικὴ, σχεδὸν ἐπικῆς μεγαλοπρεπείας, ἐντέλεια τῶν «Χαλασοχώρητων». Ἡ ἀνατριχίλα τοῦ θρησκευτικοῦ μυστηρίου, τοῦ «πέραν τῆς ζωῆς», στὴ διπλοσήμαντη «Μία Ψυχὴ». Καί κάτι ἀκουαρέλλες τοῦ ποιητικοῦ και κάτι ἐλαιογραφίες τοῦ πραγματικοῦ. Καί ὅλα σφιχτοδεμένα, ἀχώριστα. Ὁ Θεόκριτος με τὸ Συναξαριστή. Ἡ Μούσα τοῦ Παπα- διαμάντη μᾶς ὁδηγεῖ σὸ γινώριμο χῶμα πού ἐμαρτύρησεν ὁ φτωχὸς ἄγιος* ἀλλὰ τὸ χῶμα αὐτὸ μοσχοβολᾷ. Ἡ Μούσα αὐτὴ εἶνε σὰν τὴ Λαλιώ, τὴν νοσταλγόν. Παντρεμένη με τὸν πεζότατο μισόκοπο κύρ Μοναχάκη, ζῆ τὸν περισσότερο κειρὸν σὰ βυθισμένη σὸ ὄνειρο τῆς πατρίδας πέρα.

Κοσῆς ΠΑΛΑΜΑΣ

Δ Α Σ Ο Β Α Σ Ι Λ Ε Μ Α

Μὲ τὰ ἡλιοβασιλέματα νεκροθυμὰ και κλάμα
Ἐπλώσε ἡ ὥρα στὴν ἐρημιὰ και μούχωσαν τὰ δάσα,
Κι ἀπὸ τὰ μουσοέλατα σμαραγδοστάζουν δάκρυα.
Σαβανοφέγγει ἀχνόχουσος στὰ δειροτόπια ὁ ἥλιος,
Και οἱ εὐωδιὲς λιγούθυμες στὶς λιβανότες ὄρες
Θυμιαίνου στ' ἀερίσματα. Στὰ φύλλα ἀνατριχίλα
Τὰ ὄροσοφῶρια ἐξέχυσαν κι ἀνάδουρτα σαλεύουν.
Κι ἀπὸ τὰ δέντρα τὰ πουλιὰ στερονολαλιὲς ἀφήνου
Και σβύνου μες τ' ἀπόσπερο. Ἡ σιγαλιὰ κ' ἡ νέκρα
Δακρυολογᾶν στὰ πέριορα, σὰν ξεψυχάει κ' ἡ μέρα.
Ἰσικιοὶ τὰ πλάγια ἀπόκιωσαν. Ἀπὸ τὰ δάσα γύρω
Βγαίνει βαθὺ ἀναβούσιμα. Κι ἀφ' τ' ἄραχνο τὸ δύσμα
Ὀλόστερνες ἡλιοφεγγιὲς τὰ δειροκόρφια βᾶφου.
Τὸ φῶς ἀχνὸ κι ἀψήφωτὸ ψυχρογαίει σὸ δάσο
Και σβύνει μες τὶς φυλλουριὲς και στὶς ἰτιὲς νεκρῶνει.
Τὰ φύλλα πέφτου ἀψυχα με θοῖνο· και τ' ἀγέροι
Μ' ἄρθυμο τὰ θρηνολογαίει και σύγκρου μυρολοῖ.
Κι ἀπὸ τὰ μουσοέλατα χρυσοσταλάζουν δάκρυα
Μὲ τὰ ἡλιοβασιλέματα, πρὸς τὴν παθιάραν ὥρα,
Ποῦ κλαῖν τὰπόσκια και βουβά κλαῖνε τὰ δάσα, κλαῖνε.

Σπύλιος Γ. ΠΑΣΑΓΙΑΝΗΣ

ΠΑΘΟΣ*

III

Και ζυπνώντας ὁ Ἄβουφῆδης σκοτισμένος ἀκόμα ἀπὸ τὸν πάταγο τῆς ὑψηλῆς φαντασίας πούχε στὸν ὕπνο ἀνταχρίασῆ ἀκράτητα τὴν ψυχή του, εἶμειν ὄρες πολλῆς σκεπτικὸς συλλογίουμενος τί νὰ δηλοῦσε τὸ μεγάλο ὄνειρο, και τέλος ἐμίλησε λέγοντας:

Ποῦθεν ἐρχεται ἀπὸ τὴ φαντασία στὴν ψυχὴ μου; Ὁ Ἄβουφῆδης ἔλαβε στὸν ὕπνο του ἀγγελικὰ μάτια κ' ἐθεώρησεν οὐρανούς ἀνοιχτούς, εἶδε κόλασες, θεούς και διαβόλους. Τί ἐβγαλεν ἡ ψυχὴ του ἀπὸ τὸ μηδὲν! Και τώρα πού με παρόμοια μαντέματα ὁ Ἄβουφῆδης κρᾶζεται πρὸς τὴ πνευματικὴ ζωὴ, δὲ θέλει ν' ἀκούη πλιά τὴν ψιλὴ φωνὴ τοῦ Χόντζα πάνω ἀπὸ τοὺς Μιναρέδες μέσα στὲς πολιτείες, δὲ θεὶ νὰ ἰδῆ πιά πολιτεία δὲ θέλει πιά νὰ ἰδῆ τοὺς ἀνθρώπους ὅπου κυλιούνται ἀνθρώπιαστα στὴ διασθορά· σιχαίνεται τώρα τὴν ἀνθρωπότη. Και θὰ γένη ἀσκητής. Θὰ καθίσῃ μοναχὸς σὸ βουνό του ἐχόντας τοὺς ἀντίλαλους γιὰ συντρόφους, τοὺς ὑπάκουους ἀντίλαλους πού πληθέβου τὸ βαθὺ μουγγητὸ τῆς βροντῆς, και ζα- ναλέν τὸ βαρὺ τραγοῦδι τῶν νυχτικῶν πετεινῶν. Θὰ νάχη πάντα ἐμπρὸς του τὸ μεγάλο πέτρινο βουνό πού λυπητερὰ ἀναδίνει τὸ λυπητερὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ· ἐλεφτερος και ἄγνος θὰ θαυμάζῃ τὰ μεγάλα και μαγεφτικὰ τῆς φύσης ὑπεράνθρωπα κἄλλη, θάχη γιὰ σκέπη τοῦ θεοῦ χτιστοῦ παλατιοῦ του τὸν οὐρανό, γιὰ στολισμὸ της τ' ἄστρα· τ' ἄστρα πού προσμοιάζουν σὲ μακρυνὰ μάτια ἀγγέλων, και θέλει μιλεῖ με τ' ἄστρα, κ' ἡ φωνὴ του θ' ἀντηχᾷ βροντερῆ στὰ θεόρατα βράχια, κ' οἱ ἀντίλαλοι μόνο θ' ἀπολογιοῦνται. Ὡμιὲ ὁ ἀναχωρητής δὲ λυπᾷται οὔτε τὲς χαρές, οὔτε τὲς γλυκάδες, οὔτε τὲς ἡδονὲς πού ἐθειλοῦσια καταλείπει και με χαρὰ θυσιαζει, μόνο ἡ καρδιά του, ἡ ἀνθρώπινη του καρδιά, εἶνε βλαμμένη ἀπὸ τὴ σκληρὴν ἀπόφραση, ἀπὸ τὴ πού πρέπει νὰ βαρῆ στὴ φοβερῆ μονάζια τῆς ἐρημίας.

Κ' ἔχοντας γυρίσει σὸ πατρικὸ σπιτί, εὔρε το ἔρημο, κατὰλειστο και δίγως χάρη καμμία· εἶχε μείνει ὁ μόνος ζωντανὸς τοῦ σπιτιοῦ του. Και τόσο πολὺ ἡ βαθεῖα σιωπῆ τοῦ μεγάλου χτήριου, κ' ἡ θύμηση τῶν πεθαμένων κειρῶν, κ' ὁ χαμὸς τῶν ἐδικῶν του, τὸν ἐπικραῖναν, πού γλήγορα λύπη μεγάλη ἐκύριεψε τὴν ψυχὴ

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο φύλλο.

του· κ' ἐγαράχτη βαθύτατα στάντρειωμένο πρόσωπο ὁ πόνος τῆς καρδιάς του πού ὑπόφερε τώρα διπλὰ και τριδιπλὰ τυραγνισμένη κ' ἀπ' τὴν ἐρωτιὰ πού ἤθελε, ὁ γενναῖος, στανικὸς ὀλοζώντανη νὰ θάψῃ. Ἐκλειστὴ ὁμιος ὀλομόναχος σὸ πατρικὸ περάγιο στοχάζόμενος με βάθος τὴ μεγάλη ἀπόφραση πούχε πάρη.

Και μιὰ τῶν ἡμερῶν στὴν μεγάλην ἐρημιὰ τοῦ σπιτιοῦ του ἄκουσε νὰ παίζῃ στ' ἀφτιά του μάγα ἀγγελικὴ μουσικὴ πού ἐπροφήτεβεν ὅλη τὴν ἐρχόμενη ζωὴ του, κ' ἱστοροῦσε τὰ περασμένα.

Grave

BEETHOVEN : op. 13 Son. Pathétique.

Ἀρχινοῦσε κ' ἐκύλουε πρῶτα βαθειὰ, ἀρμονικὴ, με πολλὰ χρώματα, σὰ μιὰν ὑπέρλαμπερ ἀβγὴ σ' ἕνα μεγάλον Ὀκεανό, κ' ἐσηκονό- τουν ὑψηλὰ σὰ μοσχοβολισμένους καπνὸς θυσια- στηρίου, ἐσηκονότου πρὸς τὸν οὐρανό, πρὸς τὸ ἄφταστο τῆς ὑπερφυσικῆς τελειότης. Ἐπλημ- μωροῦσεν ὅλη του τὴν ψυχὴ κ' ἐθάμπωνε τὸ φῶς τῶν ματιῶν του, φανερόνοντας διαμάντια κ' ἄλλες πολυτιμες πέτρες κάθε λογῆς χρωμᾶ κι- νοῦμενες με θαυμαστὴν ἀρμονία σ' ἕνα γαλάζιο- βαθὺ πλουμιστὸ ἀτάζι πού ἐκούκλωνε τὴ φύ- ση. Ἐκύλουε, και ἔξάφουσε ἐρχότου ἀπὸ μα- κρυνὰ σὰν ἕνας ἀχὸς φιλιῶν μαγεμένων, και κελιάδῃμα χιλιᾶδων πολυλιῶν στὴν πρασινάδα τοῦ δάσου· ζεστοὶ τόνοι ἐθύμιζαν του γαλά- ζια, κατὰλευκη, φωτεινὴ μέρα καμωμένη γι' ἀγάπη χωρὶς θλίψη. Μὰ τότες ἀκούστου κρου- σά, κρουσὰ ἀκόμα, σὰ σκεπασμένο, ἀπὸ τὴ θεῖαν εὐτυχία πού ἐπεσιότου ἀπὸ τὴ μουσικὴν ἐκείνην, ἕνα μακρύτατο μουγγητὸ, ἕνα κρουσὸ δάκρυ, μακρυνὴ θαμένη θλίψη πού δὲν εἶχεν ἀκόμα αἰτία.

Και μονομίας, βροντερῆ κ' ἀγαλίνωτη κ' ἀκράτητα ἀντηχοῦσε μέσα στὴν ψυχὴ του, με τὴ βοή τοῦ πολέμου, κ' ἀνάδειχνε ματοκυλι- σμένους κάμπους, και λάμψες σπαθίων, και παρίστανε τὸν κρότο τῆς κλαγγῆς τῶν ὀπλων, και τὲς ἀπελιπτικὲς φωνῆς τῶν λαβωμένων

όπου τ' ἄλογα ἐπατοῦσαν καὶ τὴ θεία κράξη τῆς νίκης καὶ τὸ φύγι τῶν νικημένων.

Κ' ἐψύχαινε πάλι κ' ἐγλύκαινε, κ' ἐχρωματιζόταν σὰ νάλεγε τὴ λαμπρότη μοναδικῆ σούρουπου, κ' ἐβαφοῦτον μὲ γιουλί, μὲ τρυφερό πράσινο χρώμα ποῦ ἐροδίξεν ὁ καθούμενος ἥλιος, δείχνοντας στολισμένους οὐρανοὺς, καὶ μίαν ὁμορφή πράσινη γῆς, καὶ βουνὰ κατακόκκινα. Ἰστοροῖζε κιόλας μὲ τοὺς ἴδιους ἀφτούς τόνους μίαν ἀνέγερσθη γλυκάδα ἐπιθυμίας ποῦ εὐχαριστιέται, γλυκάδα ποῦ ἡ φύση ὅλη ἀνάδινε μέσθ' ἀπὸ τὴν καρδιά της, καὶ τότες, στοὺς θεοτικούς ἐκείνους τόνους, ὁ ἄνθρωπος καὶ ἡ φύση ἐσυγχίζονταν σ' ἓνα μεγαλώτατο εἶναι, σὲ μίαν μοναδικὴν καρδιά, ποῦ ἐχαίροτον κ' ἐπαρταροῦσε ἀπὸ εὐχαρίστηση, ἀπὸ ἠδονῆ, ἀπὸ πάθος. Ἡ μουσικὴ ἐδιάβαινε σὰ χάιδεμα φτερούγας ἄλλου πουλιού, ἀγγελικοῦ ἀετοῦ, κ' ἔτρεμε τώρα καθὼς τοῦ ἀγέρος τὰ κύματα ποῦ ἐπλημμυροῦσε κ' ἐκυμάτιζε κ' ἐλαχταροῦσε, κ' ὄνειροπεπατοῦσε μ' ἡττον μεγάλη, πλατειά, ἀνοιχτή, σὰν ὀλόκαιρη τὴ φύση, καὶ δέντρα, μ' οὐρανὸ, μ' ἀστέρια, ποῦ ἐκάναν ὅλα ἓνα εἶναι ἀδιαχώριστο, σὸ τρεμουλιὸ ὑπερφυσικῆς ἐφτυχίας. Καὶ πάλι τὸ βογγητὸ ἀκούοτον σιμώτερα τώρα, καὶ πλιὸ βαθεῖα χραχαγμένο, βογγητό, ποῦ δὲν εἶγεν αἰτία, μακρυνὸ πόνου ποῦ ἐσκιαζε τὸ ἀγνὸ ἄσπρο ντύμα τῆς πλάσης.

Κ' ἐκυλοῦσαν οἱ τόνοι πάντα ἀλλοιώτικοι, φέρνοντας μελωδίες πάντα καινούριες, κ' ἀποκρενόταν μ' ἄρμονιαν οἱ ἀντίλαλοι σὲ τρόπον ὥστε, οἱ δύο μουσικεῖς ἀνακατεῖονταν σ' ἓναν ἄρμονικώτατο σκοπὸ, ποῦ τώρα ἀνέβαινε, ἀνέβαινε, ἀνέβαινε, καὶ μονομιᾶς ἐπετιότοτον πρὸς τὸ Φῶς τὸ μεγάλο ποῦ ἡ φαντασία ποτε δὲν εἶδε ἐφριγόντου ψηλότατα πάνθ' ἀπ' τὸν ἥλιο, περνοῦσε τ' ἄσπρα, καὶ τοῦ θεοῦ τοῦ ἴδιου τὸ θρόνο, κ' ἐπλεε σὲ μίαν σφαῖρα δικὴ της ὅπου μοναχὰ πλάσματα ἴδικά της ἔξουσαν, κ' ἐκεῖ ἐγιόμιζε τὰ πάντα, ἐπλημμυροῦσεν ὅλα ἐμπαινε μὲς τὴν καρδιά τῆς φύσης, καὶ τὴν ἔκανε δικὴ της. Κ' ἐβουλότου, κ' ἐπιθυμοῦσε ν' ἀνεθῆ μὲ κάθε τρόπο ψηλότερα ἀκόμα κ' ἀκόμα, ὅπου δὲν ὑπάρχει ἄλλο τίποτε, κ' ἀκούονταν οἱ προσάθειες, οἱ ἀδύνατες προσπάθειες, τὸ τίποτε μὲ κάθε θυσία νὰ νικήσῃ· ψηλὰ, ψηλὰ ἐφριγόντου κ' ἐπερτε· μὰ ψηλότερα πάλιν ἐπέτα, ἐπέτα, ἐπέτα, ὡς ποῦ τελειωμένη ἀπὸ τὸν ἀφύσιον ἀγῶνα ξάφως κατέβαινε, ἐγχερμιζότου σ' ἄκωλο βάθος, καὶ τότες ἀνέβαινε στὴ γῆς ἢ βαθεῖα φωνῆ τοῦ πόνου, βραχνή, μουγγή, ποῦ ἐράγιζε τὴν καρδιά τῆς πλάσης.

Κ' ἀκλόυθαε μίαν πάψη, μίαν στιγμὴ σιωπῆς ποῦ φαινότου αἰώνας, σὰν ἡ πάψη δυνατοῦ ἀνέμου ποῦ ξαναρχίζει μ' οὐρλιασμα τὴν πρώτην ὀρμή. Κ' ἐπαρταροῖζε τότες τὴς ὀρμῆς τῆς φύσης· στοῦ Ἄδῃ τὰ σκοτιδιὰ ἀνήκουστες φουρτοῦνες· θαλασσοταραχῆς ποῦ θρουλίζου κα-ράβια, ἀνεμοζάλες ποῦ γχερμιζου καὶ χαλοῦν πολιτείες. Ἐφανέρωνε τῶν στοιχειῶν, ποῦ ὅλα μαζί εἶχαν ὀρκιστῆ νὰ χαλάσου τὴν πλάση, γιγάντειες προσπάθειες· κρότος νεροῦ ποῦ ἐπεχτε μὲ κατεβασίς ὀρμή· λάμψη ἀστραπῶν ἀλλουνοῦ μεγαλῆτερο κρόμου, σὸ ἀκατανόμαστο καὶ φοβερό σκοτάδι. Ἄφτῃ ἡ ὀρμὴ τῆς παράξενης ἐκείνης φύσης εἶδειχε μὲ τὸν ἴδιο σκοπὸν ἀνεμικὴν ἀνθρώπινης καρδιάς ποῦ ἓνας ἀφύσιος κὸς ρούφουλας ἔδερε καὶ δεινὰ ἐκαταβασά-νιζε μὲ ἀνυπόφερα πάθη. Ἐφουγε τώρα γοργότερη, κ' ἐτρελλαινότου ζητώντας κατὶ ποῦχε χάσει, ποῦ ἦθα λυπηθῆ ὅμως νὰ ξαναβρῆ· καὶ γοργότατη εἶδειχε τὴν ἀπελπισιὰ τοῦ πάθους, τὴ καίλα τῆς μανίας ποῦ χαλίβει αἶμα, κ' ἐντυνότου μὲ κοκκινότατο χρώμα σὰν αἱματοκυλισμένη, γχερμιζοντας γληγορότατο τέλος στὴν τέλεια ἀνυπαρξία. Κ' ἔτσι ἐτέλειονε ἡ ζάλη ἀφτῆ τοῦ ρούφουλα μὲ μακρυνὴ σιωπῆ ποῦ ἐσκιαζε, σιωπῆ φοβερῆς δυστυχίας ποῦ νάχε περάσει σὰν ὄνειροπλακάωμα.

Ὅμως ἐπειτα ἡ μελωδία ἐγενότου ἀνθρώπινη κ' ἡμερη, καὶ γλυκεῖα· κ' ἦτον δάκρυα γιομάτη καὶ περασμένες χαρές, παρασταίνοντας καθαρὰ ἀνθρώπινη ψυχὴ ποῦ παραγνωρίζει τὸ παρὸν ἀγαθὸ, ἀλλὰ ξέρει νὰ πάσχη τὴ δυστυχία.

Κ' ἐπάθε πάλι μίαν μονάχη στιγμὴ καὶ ξαναρχίζε πῖσω μ' ἓνα ἀγνὸ ἀγνότατο θυμητικὸ οὐράνιο παράδεισο, γιομάτου ἀγγελούδια ξανθὰ. Μὰ τόσο ἦτον πολὺ μακρυνὸς ὁ παράδεισος ἐκεῖνος, τόσο πολὺ ἀλλοιώτικος ἀπὸ τὴ γῆς ἐτούτη ποῦθελε νὰ ἀδύνατο νὰ συλλογιστῆ κανεὶς πὼς θὰ μπόρει νὰ τὸν φτάσῃ, νὰ κατοικήσῃ μέσ σ' αὐτόν. Κ' ἡ μελωδία ἐπλάταινε πάντα ἐπλάταινε, χύνοντας χρυσάφι, μεγάλη, ὑψηλή, οὐράνια, κ' ὡς τόσο ἡ ἀγγελικὴ ὀπτασία ἐμακραίνει, καὶ καθὼς ἐπλάταινε ἀκόμα, ἐθαμπονότου σιγὰ σιγὰ, κ' ἐβουλότου σὸ ὕστερο σὰν ἓνα οὐράνιο λυχνάρι ποῦ νάχε κάψη τὸ μρωμένο λάδι, ἀφίνοντας ὀπίσω τῆς γλυκαίαν ὄσμῃ ἀνθισμένου περιθολίου.

Κ' ἐπάθε γιὰ μίαν στιγμὴ μονάχη, κ' ἄνοιγε τώρα καινούριους ὄριζόντες, ὅπου μόνο χαρὰ ἐθασιλεθε. Ἐφουσοῦσεν ἄλλη πνοὴ ἀπάνου στὴν εἰκόνα ποῦ ἐπλάθε, κ' ἡ πνοὴ τῆς ἦτον σὰν

αὔρα ἀνοιξης νέας. Καὶ παράστανε τώρα, μὲ γλυκεῖα γελάμενη ἄρμονία, χρώμα πράσινο καὶ κρεατὶ κ' ἄσπρη. Παρουσίαζε δάσος ἄλλου κόσμου μὲ ξανθὴς πρασινάδες, δάσος ἀπὸ δειντράκια μὲ πλατυὰ μεγάλα νωπὰ φύλλα, διάφανα σὰ σμαράγδια· μίαν παχειὰ κ' ἀπαλὴ πρασινάδα ἐπεῖκουε τὸ δάσος, κ' ἓνα βυάκι ἐκελαδοῦσε βέροντας ἀπάνω σ' ἀσπρότατα χαλίγια· βυάκι ἀσημένιο, καθαρὸ, καθαρὸ, ποῦ ἐπροβατοῦσε σὰ μακρῦτατο φεῖδι ἀνάμεσα στὴν δροσάτη πρασινάδα, κ' ἐκύλουε κάπου κάπου, στὸν ἀφρό του, ρόδο μὲ στόμα Νεράϊδας ὅμοιο. Πολυχρώματα πουλάκια ἐπιναν τὸ δροσερὸ νεράκι, κ' ἐκελαδοῦσαν χωρὶς διακοπῆ, κ' ἐξεράντοναν ἀναμεταξύ τους. Καὶ πίσωθ' ἀπ' τὰ δένδρα ἐπρόβαλαν κατὰγυμνα ὁμορρότατα κορμιά ἀπὸ παρθένης ἄχραντες, ροδάτα κ' ἄσπρα, ποῦ ἐχόρεβαν κ' ἐπαίγιδοῦσαν, ἀθῶα, ξανθές, ξανθότατες, μὲ χαμόγελο ἄρμονίας σὸ δροσάτο στόμα. Καὶ στὰ μεγάλα φύλλα τῶν τρυφερῶν δένδρων καὶ σὸ ἀσημένιο βυάκι ποῦ μουσικὰ ἐκυλοῦσε, καθρεφτιζότου, μαζί μὲ τὰ πλούσια κρηάτα τῶν παρθένων, ἀπὸ μακρὰ ὁ χρυσὸς παράδεισος τοῦ γλυκοῦ περασμένου θυμητικῆ, καὶ τὸ χαμόγελο τῶν γυμνῶν Νυμφῶν, ἔκανε νὰ ξαναζῆ ξαστερότατα ἡ μοναδικὴ προηγούμενη ἄρμονία τῆς οὐράνιας ἰσότητας, καὶ τὰ ροδάτα κ' ἄσπρη κρηάτα κορμιά ἐθύμιζαν τὸν ἀφτὴν ποῦ ἦταν σὰν ὅλες, καὶ σὰ μίαν ἀπὸ κεινές. Κ' ὁ σκοπὸς ἐχόρεθε τὴς παρθένης τοῦ δάσους, μὲ τοὺς ἴδιους τόνους ποῦχε κ' ἔριν ἀνοιχτὴ τὴν παράδεισο, κ' ἡ αὔρα ἐχάιδεθε τὰ μεγάλα νωπὰ φύλλα καὶ τὴς ξανθές πρασινάδες καὶ τὰ γυμνὰ κορμιά ποῦ δὲν ἐγνώριζαν τὴν ντροπῆ. Μὰ ἡ αὔρα ἀφτῆ ἦτον ὁ ἴδιος ἐκείνος ρούφουλας ποῦθελε νὰ καταστρέψῃ κ' ἀρχίζοντας ἀπὸ ἴγιο, ἴγιο, ἐφουσοῦσε τώρα δυνατώτερα ξεσκίζοντας τὰ γλωρὰ σμαραγδένια φύλλα, κ' ὅλο ἓνα ἡ ὀρμὴ τοῦ ἐπέρεσε, κ' ἐπέρεσε, βέροντας τὰ τρυφερὰ δέντρα, κ' ἔτα γυμνὰ κορμιά ποῦ δὲν εἶχαν σκέπη. Κ' ἐπνεγε πῖσω πάλι τώρα ὀδλη τοῦ τὴν ὀρμῆ, δυνατώτερα ἀπὸ πρῖν, ὁ δυνατώτατος ἀνεμος, καὶ σφουριζοντας ἐξερριζονε, καὶ χαλιώνοντας ἀρῶνιζε. Καὶ σὲ ἴγιο τὸ δάσος, ἀπὸ τὸ μεγάλο ρούφουλα, ἐγίνη ἀγνώριστο, κατακίτρινο, καὶ κατασυντριμμένο, σὰ βέπι χλασμένου κόσμου, κ' ἡ φουρτοῦνα ἄξαινε πάντα ὡς τόσο μ' ἀπαίτηση νὰ καταστρέψῃ, νὰ θανατώσῃ. Κ' ἔτσι ὡς ἀκατασπρὲς ὑπάρχεις ἐψυχομαχοῦσαν σὸ χλασμένο δάσος, κ' ἡ τρικυμία περνοῦσεν ἀπὸ πανωθῖο, βαρειά, μὲ βρόντο, μεγάλη, καὶ δὲν ἐπαψε πρῖν

μείνη μοναχὴ καὶ κύρια, καὶ μοναδική, καὶ ἀκαθολικὴ ὠραιότη.

Κ' ἀνέθη πάλι ἀπὸ ἄκωλο βάραθρο, βαθεῖα φωνῆ πόνου, βραχνή, μουγγή ποῦ ἐράγιζε τὴν καρδιά τῆς πλάσης.

BEETHOVEN: op. 13 Son. Pathét.

IV

Τὴν ἡμέραν ἐκεῖνην ὁ Ἄβουφείδης ἐβγῆκεν ἀπὸ τὴ χώρα ποῦ ἐκατοικοῦσε καὶ ποῦ ἡ καρδιά του ἀγάπα, κ' ἐπορεβότου πρὸς τὸ βουνὸ τῆς ἐρημιᾶς του. Καὶ καθὼς ἐβάδιζεν, ἐλογάζαιεν εἰς τὴν ψυχὴ του τὴ ζωὴ του ὀλάκερη πῖρα γιομάτος γιατί ἦτον ζωντανός. Κ' ἐθυμότου πὼς κ' ἄρτὸς ἐστάθη παιδικὰ ἐφτυγμένο καὶ πῶς ζηλεμένως καὶ πολειστής περισημος, ἐθυμότου πὼς περὰ παρὰ κάθε ἄλλος ἐμποροῦσε χωρὶς πόνον ν' ἀπολάβῃ τὴ ζῶν ἐτούτη πλούτη καὶ νιότη καὶ δόξα δὲν τοῦ ἀπόλειπαν· μὰ καταλάβαινε ἡ μεγάλη του ψυχὴ πὼς ἡ ἐφτυχία του δὲν ἦτον, βέβαια, τοῦ κόσμου τούτου. Δὲν εἶχε διασκεδάση σὰν τὰλλα παιδιὰ μὲ συντροφιὰ παιγνίδια, ὅπου τὸ γέλοιο καὶ τὰ κλάματα ἀντηχοῦν χαρούμενα, ἀλλὰ κ' ἀπὸ τότες ἡ εὐτυχία του εἶχε πταθῆ μοναξιακῆ, κ' ἀπὸ τότες ἀκόμα οἱ οὐρανοὶ τῆς νυχτὸς κατασπαρτοι ἀπὸ λαμπερὰ ἀστέρια, τὰ ζωερὰ πολυχρώματα βασηλέματα, οἱ μεγαλοπρεπέστατες φουρτοῦνες τ' ἀγέρος ἐσυγκινοῦσαν τὴν παιδικὴν του καρδιά, κ' ἡ ἀπαλὴ του ψυχὴ τὴς καλοκαιρινῆς γλαρῆς νύχτες ἀνέβαινε στὴς ὑψηλές χωρὲς τοῦ ἀπέιρου καὶ ἴησμονοῦσεν ἐκεῖ τὸν ἐαστό του παίζοντα μὲ τ' ἄσπρα. Κ' ἐπειτα παιδὰς ἀκόμα ἀγάπησε περὸτερο τὴ σπουδὴ ἀπὸ τὰ ξεφαντώματα τῆς ἡλικίας του.

ἠθέλησε τότες νὰ μάθῃ, νὰ μάθῃ πολλὰ· ἐδίψασε σοφία. Κι' ἀπὸ τότες τὰ μυστήρια τῆς ψάσσης καὶ τοῦ εἶναι ἐσυγκινοῦσαν βαθυὰ τὸ πνεῦμα του, σὲ τρόπον ὥστε μὲ τὸν καιρὸ ποῦ περνοῦσε καὶ καθὼς στερονοῦνταν οἱ ἰδέες του ἀμφίβαλλε γιὰ ὅλα. Δὲν ἐπίστεψεν ἄλλο στίς ὑψηλές τοῦ Κορανιοῦ διδασκαλίας ποῦ ξακλούθαι ὅμως νὰ θαυμάζῃ, οὔτε στὴν ἀγιότητα τοῦ προφήτη ἢ καρδιά του ἀποκοχόουτον στὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἀπ' ὅλες τὲς ἀρχαίες δεσποδαιμονίες ποῦ ἀλυσόδεσαν τὴ θλιβερὴν ἀνθρωπότητα, καὶ τότες ἀπομακρῦθη ἀπὸ κάθε εἶδος λατρεία.

Μὰ ἡ ποιητικὴ φωνὴ τῆς φύσης μεγαλόφωνα ὠμιλοῦσε γλώσσα ζωῆς στὴν ἀπαλὴ καρδιά· τὸ περήφανο ψῆλωμα τῶν δέντρων, τὰ πελώρια χτίρια τῶν βουνῶν, οἱ ἀπέραντοι κάμποι τῆς θάλασσας, ὅλη ἡ ἀρμονία ποῦ συνενώνει ἐξοχα μὲ τέλειες συμφωνίες κ' ἐφάρτισε ἀσυμφωνίες ὅλα τὰ χρώματα—ἀπ' τὸ γαλάζιο ἀχνὸ τοῦρανοῦ χρώμα μέχρι στὰ μαῦρα κενταύρια, ἀπ' τὸ γιουλιτὴν ἢ ἀσπροκίτρινο χρώμα τῶν βουνῶν μέχρι στὸ τρυφερὸ πράσινο τοῦ γλωροῦ χορταριῶν—ὅλα ἐσταθῆκαν γιὰ τὴν καρδιά του μία ἐξοχη μουσικὴ ποῦ ἀκούοῦσαν μὲ τὰ μάτια, ἐνῶ στ' ὄφτια τοῦ ἐπαίξε ἡ μουσικὴ μουσικὴ τῶν πλειωτικῶν ἐρημιά. Τὰ τραγοῦδια τῶν πουλιῶν, τὸ τρεμουλιὸ τῶν δασῶν, οἱ κουροὶ βρόντοι τῆς νυχτὸς, τὸ περήφανο μπόι τῶν δέντρων ποῦ ποτὲ δὲ γεράζουν, τὰ λουλουδία, οἱ ἀνατολές καὶ τὰ βασιπλέματα τοῦ μεγάλου ὀφθαλμοῦ τοῦρανοῦ, καὶ τὰ μυστήρια τοῦ νυχτικοῦ θόλου, καὶ τὸ βουγγητὸ τῆς βροντῆς, καὶ τὸ μουγγητὸ τοῦ ἀνέμου, ἐκαστιζαν τὴ νέα του καρδιά. Μὲ τὴν ἡλικίαν ὅμως ποῦ ἐπροχωροῦσε τὰ αἰσθηματὰ του ἐξυπνοῦσαν, κ' ἔχοντες γυρίσει ἀπὸ τὸν πόλεμον, ὅπου ὁ κόσμος ἐθιάμασεν ὅλος τὰ υπεράνθρωπά του καμώματα καὶ τὴν ἀφροβὴ παλληκαριὰ του, ἀγάπησε.

Ἀγάπησε μ' ἀγνήν ἰσχυρὴ καὶ μεγάλῃν ἀγάπην, ὅπου τὸν σάν ἡ πασάλη τῆς μεγάλης ἀγάπης ποῦ ἔθρεψε γιὰ τὴ φύση, κ' ἀφ' οὗτος ὁ ἔρωτας τὸν ἔκαμε γιὰ μία στιγμὴ νὰ λησμονήσῃ τὲς μεγάλαις φροντίδαις ποῦ ἐτάραξαν τὴν ψυχὴν του. Τότες δὲν ἐσκέφθη παρὰ Ἀφρῆν, καὶ μ' Ἀφρῆν. Τότες ποῦ ἡ καρδιά του ἐξεχειλίσεν ἀγάπην, τίποτες ἄλλο δὲν ἐπλάκωνε τὸ πνεῦμα του, κ' ὅταν ἐφραζόνταν τ' ἄστρα στοὺς νυχτερινούς οὐρανοὺς, ἐκείνην ἐσυλλογιότου, καὶ τὰ δέντρα τοῦ σιμοτινοῦ δάσους ποῦχαν σταθῆ μάρτυρες τῆς ἐφτυχίας του, τοῦ τὴν ἐφεραν πάντα στὸ νοῦ, καὶ τὸ φῶς τοῦ φεγγαριῶ ποῦ

ἐστόλιζε τὸ στερέωμα ἐθύμιζάν του τὸ μεγάλο ἔρωτα ποῦ ἐστόλιζε κ' ἐφώτιζε τὴ ψυχὴν του, κ' ὁ πολῦτιμος ἦλος τῶν καθαρῶν ἡμερῶν μὲ τὴ λαμπρὴ του μεγαλοπρέπεια καὶ τὴν ἀσύγκριτην ὠραιότητα, τὸν ἔκανε νὰ σκέφτεται σ' ἀφρῆν, καὶ τὴν πλατεῖα γαλάζια θάλασσα, καὶ τὰ ψηλότερα βουνὰ μὲ τὴν ἀγάπην του συνομοίαζε κ' εὐρίσκε τὴ θάλασσα μικρὴ πολὺ καὶ τὰ βουνὰ πολὺ χαμηλά. Τὸ αἰσθημα ἀφρῆν τὸν ἐπλημμυροῦσε, κοντὰ τὸν ἐπνιγε, κ' ἡ καρδιά του ἦτον ξέχειλη ἀπὸ γλυκειὰν ἐλπίδα· κ' ἡ δύναμή του τοῦ καζότουσαν μεγάλη τόσο, ποῦ ἐνόμιζε τὸν ἑαφτό του καλὸν γιὰ ὅλα· μὲ τὸ στήριγμα τῆς ἀγάπης τὸ ἀδύνατο ἦτον εὐκολο, καὶ τὸ ὄνειρο ἀλήθεια. Καὶ τὴν ἡμέρα ὅπου μοναχὸς μὲ τὴν πολυαγαπημένην συνομιλοῦσε γλυκὰ, γλυκὰ, ἐνῶ τὰ πετεινάρια τοῦρανοῦ τραγοῦδον πάνουθ' ἀπ' τὴν κεφαλὴ του καὶ ποῦ τὰ δέντρα, ζουμερνὰ, νέους χυμούς γιομάτα, ἀνάπνευαν τὲς ἑβρεγετικὲς καὶ μαγεφτικὲς τοῦ ἡλιοῦ καίτιδες, ἐσκέφθη μὲ μίας νὰ τὴν ἀγκαλιάσῃ! Καὶ τὸ φιλί τοῦ ἐφάνη γλυκότατο κ' ἡ ἀπόλαυσις μεγάλη πολὺ. Μὰ ξάφνου ἐκνερώθη στὴν ψυχὴν του κακορρίζικη καὶ χτηνώδης ἐπιθυμία, καὶ τότες ὁ ἔρωτάς του ἀπὸ τὲς ἀσπρότατες κορφὰς οὐρανόμακρον βουνῶν ἐγκρεμιστὴν χάμου κατὰ γῆς, πανόμοιος σὲ μαρμαρένιο εἶδωλο ποῦ τοῦ μελλότουσαν νὰ λασπωθῆ. Ἐφυγε τρέχοντας, παραιτώντας τὴν ἀγάπην του μονάχην κ' ἐμίσησεν ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὴ ζωὴ καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν κ' ἐμίσησε πονεμένα καὶ τὸν ἔρωτά του, τὸ μεγάλο του ἔρωτα, κ' ὅλους τοὺς πόθους τῆς καρδιάς του ποῦ, κατὰ τὸ γραφτό, τὸν εἶχαν σύρει στῆς ἀλήθειας τῆ λάσπην. Καὶ γιὰ καιρὸ πολὺν, ἀφοῦ εἶχε δώσει τὸ πρῶτο τοῦτο καὶ μονακρίθου φιλί, φαντάσματα ὀλέθριας γυμνότης ἐκατάβαλαν τὸ πνεῦμα του, καὶ φιλόσοφαις ὄπτασις τὸν ἐφεραν σ' ἀκμήν ἀπέλπιστας. Ἡ ζωὴ του κατάντησε μία ἀτελείωτη καταδίκη, μία ἄσκησις πάλη ἐναντίον σὲ κάτι ποῦ δὲν ἠθέλει νὰ πάθῃ.

Κ' ἔτσι, καθὼς ἦτον ἀχαμνισμένος, ἀπὸ τ' ἄσκημα τοῦτα θυμητικά, ἐσυλλογίσθη μία πικρὴ φαντασία ποῦ γιὰ μέρες πολλὰς τὸν εἶχε κάμην νὰ τρέμῃ. Στ' ἀλλόκοτα ὄνειρατα τῆς θέρμης, τοῦτε φανῆ πῶς βρισκότουσαν σ' ἓνα μεγάλο Ὄργιο μαζί μὲ πολλοὺς ἄντρες καὶ πολλὰς ντροπιασμέναις γυναῖκες. Ἦτον σ' ἓνα δωμάτιο, στὸ παλιὸν πάτωμα τοῦ πατρικοῦ σπητιοῦ του, ποῦ τὴ νύχταν ἐκείνην εἶχε φωτιστῆ μὲ μεγάλη φωτοχυσία. Σὲ μίαν ἀγκωνὴν ἐδεῖχνότου ἓνα γυμνὸ ἀγαλμα ἀρχαίας θεᾶς, κ'

ἓνα χοντρὸ μεγάλο κερί ἔκαμε μπρὸς στὴν ἀγίαν ἐκείνη μορφήν ποῦ φαινότου τότες σὰ ζωντανή, κ' ἐπαράξην λαμποκοπὴν σταψυχὰ τῆς μάτια. Ἐπῖναν κρασιὰ χωρὶς μέτρο σὲ κρουσταλλένια ποτήρια, κ' ἐγεβόνταν ἐκλεχτότατα φαγητὰ, κ' ὅλοι τοὺς ἀρχίζαν τώρα νὰ γελοῦν καλοκαρδισμένοι, κ' οἱ ἄντρες νὰ πειραζόντων τὲς γυναῖκες. Κι' ὅταν τὸ δειπνο ἐτέλειωσε, ἀφανίσθη μὲ μίας τὸ ἀσημοστόλιστο τραπέζι, κ' ὅλοι γυναῖκες κ' ἄντρες, βρεθῆκαν ὀλόγυμνοι, ἓνα αἰσχρὸ τραγοῦδι· σάν ἓνας ὅμοιος στὴν Ὀργιαστικὴ θεοστέπα, ποῦ ἐκεῖ πρωτοστατοῦσε, ἀντήχησε, καὶ παρεφτὺς ὅλοι ἔπεσαν χάμου, ἓνας ἀπάνου στὸν ἄλλον, κάνοντας ἓνα σωρὸ ἀπὸ σάρκα, ἄντρες καὶ γυναῖκες μαζί, μεθυσμένοι ὅλοι ἀπὸ κρασί κ' ἀκράτητην ἐπίθυμια. Κι' ἀκούστη, σὰ ἀβγαίνειν ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ ἀγάλματος ἓνα ψιλό, ψιλότατο γελοκόπι εὐχαριστήσης καὶ περιγέλοιου.

Καὶ τότες περσότερο παρὰ πάντα εὐκήθη καὶ πεθύμησε τὸ θάνατο· τὸ θάνατο ποῦ ἦθα σὴν τὴν ἀθῶα του ἀγνότη, ποῦ ἦθα τὸν ἐλεπτεροστέπα ἀπὸ τὰ ντροπενὰ μαρτύρια ποῦ τοῦ ἐπίβαλλεν ἡ σάρκα. Ἐκραξὲ μὲ πόθο πρὸς ἀφρῆν τὸν ὑπερτατον ἐλεπτεροστέπα, παρακαλῶντας τὸν νὰ σκεπάζῃ μὲ τὸ μαγνὰδι τῆς ἀνυπαρξίας τὴν ἀδύνατην ψυχὴν ποῦ, κατὰ τὸ γραφτό, εἶχε ξεπέσει, πρὶν ἀκόμα δυνηθῆ νὰ καταλάβῃ τὰ κίνδυνα καὶ τὸ σκοπὸ τῆς θλιβερῆς ὑπαρξίας τῆς Κι' ἀπὸ τότες δὲν ἠθέλησε πιά ν' ἀγναντίσῃ γυναῖκα καμμία, κ' ἀπομακρῦθη ἀποφασιστικὰ κ' ἀπ' τὴν ῥωταριὰν του, κ' ἐμίσησεν ὅλη τὴν ὤμορπον καὶ δοξασμένην ζωὴν του, γιὰτὶ δὲν ἠμύπορε νὰ τὴν ματαζήσῃ ἀλλοιῶτικα. Σ' ἀφρῆν τὸν τρόπον ὁ Ὑπεράνθρωπος νέος ἐγκρεμιστὴ ἀπὸ τὸ βάθρο τοῦ Ἰερανεῖου τοῦ οἴνου, πικρὰ γελασμένος ἀπὸ τὸν ἴδιον ἑαφτό του· καὶ τοῦ ὄφην πῶς εἶχε χάσῃ τὲς χροῦσὰς φτεροῦσες ποῦ τὸν ἐσήκωναν πάνουθ' ἀπὸ τὸν κόσμον, καὶ πῶς ἦτον πιά καταδικασμένος νὰ ξεπέφθῃ, νὰ ξεπέφθῃ πάντα, νὰ χαντακόνεται σ' ἓνα βάρβαρο χωρὶς πάτο.

Κι' ὠρολογιοῦμενος ἐτοῦτα ὁ Ἀβουφῆδης ἐβάδιζε πρὸς τὸ βουνό του.

Καὶ τότες ἐνῶ ὁ Ἀβουφῆδης ἐφεβγε τὸν κόσμον, ἐκείνη φανερώθη στὴ στράτα του, κ' ἐμίλησε. Τοῦ μίλησε μὲ χαμηλὴ φωνὴ καὶ μὲ μεγάλη γλυκάδα, κ' ἔτρεμεν ὤμορπον κ' ἀγνή.

Μὲ γνωρίζεις ἴσως, ὦ Ἀβουφῆδη, μὲ ξαναγνωρίζεις ἀκόμα καὶ μὲ θυμάσαι, ἢ τελειοτικῶς ἐλησμονήσας ἐκείνην ποῦ τόσοσν σκληρὰ ἀπαράτησες;—Ἐσιώπωνεν ἐκεῖνος— ὦ ἀδικα,

ἀδικα μ' ἀπαράτησες, γλυκὲ μου Ἀβουφῆδη· μὰ τὸν Θεὸν σοῦ λέγω, εἶμαι ἀγνή παρθένα, καὶ δὲν ἀγαποῦσα παρὰ σένα. Γιατὶ ἀγαπημένη, δὲ μὲ σηκόνεις παρεφτὺς; Ζητῶ μόνο γιὰ πάντα νὰ εἶμαι δικὴ σου. Ἀλλὰ μὴ τυχὸν μ' ἐδιώξες γιὰ νὰ ἀγαπήσῃς ἄλλην;

— Ὁ Ἀβουφῆδης δὲν ἀγαπᾶ γυναῖκα καμμία, ἀποκρίθη ἀχνὸς καὶ ταραγμένος.

— Καὶ τότες, γιατί, εἶπε μὲ χαρὰ, γιατί δὲ θὲς νὰ μ' ἀγαπᾶς σάν πρῶτα; Μὴ δὲ θυμάσαι τὰ φλογερὰ σου λόγια, τὰ φιλιὰ σου; ὦ πεθαμένη γλύκα!

Θυμοῦμαι, εἶπε, θυμοῦμαι. Μά... ἀφῆσέ με νὰ κλάψω παρθένα...

— Μὲ κάνεις νὰ κλαίω κ' ἐγὼ Ἀβουφῆδη γλυκὲ μου· μοῦ προξενᾶς μεγάλο κακό· ὦ πῶς ἡ καρδιά μου γοργοχτυπάει, καὶ χτυπῶντας πονεῖ πόσο πικρὰ εἶνε τὰ δάκρυα τοῦτα, κ' ἓνας λόγος δικός σου μονάχα, θὰ μ' ἔκανε νὰ χύσω, τόσο, κ' ἄλλα τόσο, μὰ γλυκὰ δάκρυα χαρᾶς, ἓνας λόγος δικός σου θὰ μὲ ἀνοιγῇ τὸ μεγάλο Παράδεισο, ἓνας λόγος δικός σου θὰ μ' ἐρτύχιζεν, ὦ γλυκὲ μου, μὰ σκληρὰ Ἀβουφῆδη! Ἄχ· οἱ ἄλλοι ἐρωτᾶροι δὲ μιλοῦν, ὅχι, ὡσαν ἐσέ, δὲν κλαίουν, ὅχι· δὲ συλλογιοῦνται παρὰ τὴν ἐφτυχία ποῦ τοὺς περιμένει, καὶ σὺ ὁ ἴδιος, ὦ φίλε τῆς καρδιάς μου, δὲν ὠμιλοῦσες σὲ τέτοιον τρόπο τὸν καιρὸ ποῦ ἦσον ὅλος ἀγάπην, ποῦ ἐσάλεθε τὴν καρδιά σου ζωντανὸς ἔρωτας, τὸν καιρὸν ποῦ μοῦ ἐσήκωσες τῆς δύστυχης τὰ φρένα. Ἄλλες φορὲς ἐπραξες ἄλλα γλυκὲ μου, ὡμέ, ποῖο κακό δαιμόνιο ταραξίει τώρα τὴ μεγάλη σου ψυχὴ;

— Μίαν ἀγτίδα οὐράνιου φωτὸς φέγγει στὴν καρδιά μου· πρέπει νὰ πετάξω πρὸς τὸ φῶς· ἢ βαθεῖα συλλογὴ πρέπει νὰ ζυμώσῃ τὴν ψυχὴν μου· πρέπει νὰ ὑφάνω ἀδιάσπαστο φῶρεμα, νὰ ἐργαστῶ ἀτασάλεινο σκουρῆρι, γιὰ τὴν καρδιά μου· ὁ κόσμος ἀπέθανε γιὰ τὸν Ἀβουφῆδη, καὶ ὁ Ἀβουφῆδης γιὰ τὸν κόσμον. Παρθένα, μὴν μπόδᾳς τὴν ῥοπήν τοῦ ἀναχωρητῆ ποῦ κακὰ ἔκαμε νὰ σ' ἀγαπήσῃ.

Ἐκλαίνεν ἀφρῆ πικρὰ πικρὰ, ἐνῶ μὲ θέρμη τῆς ἐμιλοῦσεν ἐκεῖνος, καὶ στὸ ὕστερο τοῦ εἶπε:—Μὲ παραιτᾶς λοιπὸν ἀληθινὰ, ὦ Ἀβουφῆδη, καὶ δὲ μ' ἀγαπᾶς ἄλλο, καὶ σφοδρὰ μὲ μισᾶς, ὦ, τῆξερα ἢ δύστυχη ποῦ ἦθα μὲ βασανίσαι, μία μάγισσα μου προμάντεψε τὰ ποῦ παθαίνω. Ἀβουφῆδη μὲ δυστύχησες.

— Ἐγὼ ὅχι ἀπολογίσθη, εἶνε ἡ μοῖρα σου, παρθένα· τώρα πιά ὁ Ἀβουφῆδης δὲ θ' ἀγαπᾶ, καὶ δὲν πρέπει ν' ἀγαπᾶ, παρὰ τὴ μοναξιά του

και τῆ βαθεῖα συλλογῇ τὸ ριζικὸ μᾶς σέρνει, ἐσὲ σὸ πάθος, ἐμὲ στὴν ἐρημία.

Πόσο εἶγεν ἀλλάξῃ ἡ καρδιά τοῦ πολυαγαπημένου, και τὸ νογούσε τώρα καθαρῶτα ἀφθῆ, κ' αἰσθανότου τὴν ἀδυναμία τῆς· μὰ ἀκούουσαν τόσο πολὺ δυστυχισμένη πού πεθυμοῦσε νὰ πέση νεκρή. Κ' εἶπε, πάντα πνιμμένη ἀπὸ τὰ δάκρυα· θὰ κλαίω, θὰ κλαίω, Ἄβουφῆδῃ, γιὰ ὅλη μου τὴ μάθηρ ζωὴ· και γλήγορα θὰ πεθάνω, γιατί μὲ παραιτᾶς ἀδίκως· ἐσὺ μὲ πεθαίνεις ὡ Ἄβουφῆδῃ.

— Εἶνε ἡ τύχη μας. Φεύγα τώρα, πιστὴ και δύστουχη γυναίκα πού ἡ καρδιά μου ἀγάπησε, σὸ σπῆτι σου γῦρε. Ὁ Ἄβουφῆδῃς ἀπέθανε σοῦ εἶπα. Και συμπάθα, συγχώρεσε, πικρὸ πλάσμα, ἂν σὲ κἀνω σκληρὰ νὰ ὑποφέρῃς, πρέπει νὰ φύγω. Ἄχ, γιατί δὲν ἔμπορῶ σὰν ἐτότες νὰ πέσω και πάλι στὰ πόδια σου, και νὰ σοῦ ἱστορήσω τὴν ἀπειρή μου ἀγάπη· πῶς σ' ἐλάτρεθα τότες, πῶς ἐμθοῦσα ἀπὸ τὴ γλύκα πού ἔρρεεν ἀγγελικὰ ἀπὸ τὸν ἔρωτά σου, πῶς ἡ φαντασία μου ἀνίγει τὲς χρυσὲς φτεροῦγες και μὲ τὴ δύναμή σου ἐσηκωνότου ἕψηλότερα παρὰ κάθε πρᾶμα, ψηλότερα ἀπὸ τὲς ἀσπρότατες κορρῆς τῶν ὑψηλότερων βουνῶν και μέχρι στὸ γαλάζιον οὐρανὸ πετοῦμένη σὲ καθέριον ἀέρα, και ζητώντας γιὰ μᾶς τὴν ἐρτύχια τοῦ ἀπειρου, και τῆς ἀφθαρτῆς ὠραιότης. Μὰ ἡ καρδιά μου ἀλλάξεν, ὡ παρθένα. Μὴ μὲ σταματᾶς. Τῶν ματιῶν σου ἡ ἀνίκητη φλόγα ἄς μὴν πειράξῃ τὸν ἀδύνατον θώρακα τοῦ ἀνθρώπου, μὴν ξυπνᾶς τὸ πονεμένο παράπονο πούναί τώρα θαμμένο στὴν γλυκότατη καμπούλα τοῦ ὄνειρου. μὴν ξυπνᾶς τὴν καρδιά μου, τὴ δύστουχη τούτη καρδιά πού ἡ μοῖρα χωρίζει ἀπὸ τὸν κόσμον ὅλο, καρδιά ἄχαϊρεφτη κατωμένη γιὰ τὴν ἐρημο, ὅπου ζωντανὸς μόνος ἕνας θὰ ὑπάρχη. Ὡ παρθένα, θὰ κλάψω γιὰ σὲ σὸ βουνὸ μου, μὰ και θὰ ὀνειδίσω τὸν ἐαφτό μου, πού ἐστάθη πολὺ ἀδύνατος. Κι' ἄς χωριστοῦμε τώρα γιὰ πάντα. Γεῖά σου. Σ' ἀφίνω. ἡ τύχη νὰ σὲ ἐρτυχήση.

Κ' ἐκείνη μὲ μεγάλῃ φωνῇ, καταθλιμμένη ἀπὸ τὰ δάκρυα, ἐνῶ ὁ προφήτης ἀποφασιστικὰ ἀναχωροῦσε, ἀπελογήθη·—Κ' ὑπάρχει· γιὰ μὲ εὐτυχία χωρὶς ἐσέ, ὡ πολυαγαπημένε; —Κι' ἀφοῦ εἶπε, τὰ πικρὰ τούτα λόγια, ἔπεσε λιγόθυμη κατὰ γῆς, ποτίζοντας τὸ χόρτο μὲ δάκρυα. Ὁ πόνος τῆς ἐσριγγε τὴν καρδιά, και τὸ παράπονο τῆς ἐσάλεθε τὸ στήθος.

Ὁ Ἄβουφῆδῃς ὁμως ἐθάδισε πρὸς τὸ βουνὸ χωρὶς νὰ στρήψῃ ὀπίσω του, μὰ πονεμένα ἐσουλ-

λογίστη·—Ἐπάρχουν πλάσματα ἀθώωτερα και ἀπὸ τὰ ρόδα, και ἡ πολυπάθη εἶν' ἕνα ἀπὸ 'κεινα' πολὺ, πολὺ, τὴν μαρτυρῶ, μὰ κ' ἐγὼ ὁ ἴδιος ὑποφέρω. Ἄν ἤμπορεια ν' ἀγαπήσω ἀνθρώπινο πλάσμα, δὲ θάχα μάτια παρὰ γι' ἀφθῆν, θὰ τῆς εἶχα βέβαια μείνη πιστός. Μὰ ἡ ἐρημία μὲ τραβᾶ πρὸς ἀπάνου τῆς, ἐμάγεψε τὴν ψυχὴ μου, ἐκατάλαβε τὴν καρδιά μου. Στὸ καλὸ πανέμοστη κόρη, ῥωταριά μου πικρὴ· ὁ Ἄβουφῆδῃς γνωρίζει τὸ μεγάλον πόνου τοῦ χωρισμοῦ, και ἡ καρδιά του τράζεται. Ἡ θυσία ἀφθῆ ἄς ὑπόψη τὴν ψυχὴ του· ἀφοῦ εἶδε, χωρὶς νὰ σαλέψῃ, τὰ δάκρυα και τὸν πόνου τῆς δύστουχῆς ἀγαπητικιάς του, ἄς γενῆ ἡ ψυχὴ του τόσο σκληρὴ ὡσάν ὁ γρανίτης τοῦ βουνου τῶν Ἀπτῶν, ὅπου ὁ ἐρημίτης θὰ στήση τὴν ἀγνή κατοικία του.

V

Και προφῆροντας τὴν ἀθιβολὴν ἐτούτην ὁ Ἄβουφῆδῃς, ἀνέβαινε τὸ βουνὸ, κ' ἔχοντας περπατήση ὦρες ἀρκετῆς, ἐσταμάτησε σὸ ὕστερο. Ἐβρισκότου τότες σὲ ψήλωμα μεγάλου, ἀπάνου σὸ βουνὸ πού ἐβουλότου νὰ κατοικήση, και ἐκείθες ἐβίγλιζε τοὺς μεγάλους κάμπους, ὅπου ἐπροβατοῦσαν σὰ μεγάλα φεῖδια μεγάλοι ποταμοὶ ἀσημένιοι ἀνάμεσο σὲ πολλῶν λογίων πρασινάδες και στὴν μακρότη τῆ μεγάλης θάλασσα χρυσογάλαζῃ και ἀκίνητη. Πρὸς ἀπάνου τὸ βουνὸ ἐσηκωνότου πολὺ ψηλὸ και βαρὺ και μεγάλο κ' ἄγριο, κ' ἐκούκλονε τοὺς οὐρανὸ, χτίριο πελώριο, σηκωμένο ἀπὸ τοὺς Γιγαντας ὄντας ἠθέλησαν νὰ πολεμήσου τὸν Πλάστη. Μὰ και παντοῦ ὀλοτρόγυρα ἀνεβοκατέβαιναν τὰ βράχια μὲ παράξενῃ ἀρμονία και ποιικιλία μεγάλη. Ἡ βλάστηση ὁμως ἀρχίζει νὰ νεκρῶνι σὸ μέρος ὅπου ὁ Ἄβουφῆδῃς εἶχε σταματήσει, και μόνον ὀλίγα χτικιασμένα χορτάρια ἐλειθάδιζαν ἀπὸ κει κ' ἀπάνου, στ' ἄκαρπα και σκληρὰ ἀσπροκίτρινα γρέμπανα. Και ψηλότερα οἱ θεόρατες και ἀπότομες κορρῆς ἦταν στιβαγμένες ἀσπρότατο και ροδάτο χιόνι πού ἐξεκολλιότου ζαστερώτατο ἀπὸ τὸ γαλάζιον οὐρανὸ, κ' ἔχουν γλυκεῖα δροσεράδα στὸν ἐλαφρότατο και καθάρου βουνου ἀγέρα.

Κι' ὁ Ἄβουφῆδῃς ἀνοίξε τὸ στόμα, κ' ἐμίλησε, λέγοντας·—Ἐδῶ, ἐδῶ, θὰ κατοικήσω. Πίσωθ' ἀπ' ἀφθῆ τὸ γύρισμα, θὰ στήσω μιά μικρὴ κρουμένη κατοικία, τώρα πιά τὸ βουνὸ θάνε τὸ μεγάλο μου σερᾶγιο, κ' οἱ ἀστοὶ ἂς ξένοι μου. Ὁ ἐλεφτερος τοῦ βουνου ἀγέρας θὰ μὲ κἀμη νὰ λημονήσω τὸ μολεμένο ἀγέρα τῆς

πολιτείας, κ' ἡ συντροφία τῆς ἐρημίας τοὺς ἀνθρώπους. —Και σηκόνοντας τὸ κεφάλι εἶπε στ' ἄγρια γρέμπανα πού ἐφαλιδίζαν τὸν οὐρανὸ, και πού ἐβρῶνταν σὰ ῥέπια μεγαλύτερα κασπελλιοῦ, πού νάτου χτικισμένο γιὰ νὰ πολεμοῦν και νὰ κατοικοῦν Τιτᾶνες. —Οἱ ἀντίλαλοι θ' ἀποκραίνονται στὲς φωνῆς τοῦ ἀναχωρητῆ· ἐσεῖς θεόρατα λιθάρια θᾶσεν οἱ μάρτυρες τῆς βαθεῖας συλλογῆς μου, τῆς μοναξιακῆς μου ὀμιλίας· θᾶμα· λησμονημένος ἀνάμεσο σας, ὡ τραγὰ βράχια, και θὰ σᾶς ἀγαπήσω περισσότερο ἀπὸ τῆς γέννησῆς μου τοὺς τόπους. —Και στρωνίζοντας γιὰ νὰ κοιτάξῃ τ' ἀπέραντα λειβάδια, εἶπε, κόνοντας μιά μεγάλη χρονομία·—Ὡ κάμποι, πού τὰ πόδια μου ἐπάτησαν ἔως τώρα, ὅπου ἀνώφελα οἱ ἀνθρώποι δουλεύουν, δὲ θέλω, ἀπ' ἐδῶ κ' ἐμπρὸς σᾶς βλέπει, παρὰ ἀπὸ μεγάλη μακρότη. —Και γυρίζοντας ξανὰ πρὸς τ' ἀγαπημένα του χαράκια, ἐπῆρε σὸ χέρι μιά πέτρα και μὲ βία τὴν ἔρριξε πᾶνθ' ἀπ' τὸν ὦμο του, κ' ἐμίλησεν ἀκόμα, ἐνῶ ἡ πέτρα πηλαλοῦσε χοροπηδῶντας σὸ ρόβολο, λέγοντας·—Ἐδῶ ἀπάνου σας ῥίγνω, τῆς λησμονίας τὴν πέτρα, και ἀπάνου σ' ὅλη τὴν προηγούμενη μου ζήση, ῥίχνω πίσω μου, σύντα μὲ τούτη τὴν πέτρα, τὸν παλαιὸν ἀνθρώπου πού ἔχει σταθῆ ὁ κοσμικός Ἄβουφῆδῃς.

Και τελειόνοντας ἐτσι, ἐκάθισε, κ' ἀκούμπισε τ' ὦμορρο κεφάλι σὸ χέρι, κ' ὦρες πολλῆς περνᾶσαν χωρὶς νὰ τὸ νοιώση, κ' ὡς τόσο ὁ ἥλιος εἶχε πάρῃ τὸν κατήφορο κ' ἐπλησίαζε πρὸς τὴ δύση, γιὰ νὰ κλείση ἀκόμα μίαν ἡμέρα.

ΤΟ ΑΣΜΑ ΤΟΥ ΒΑΣΗΛΕΜΑΤΟΣ

Και καθὼς εἶδε τὸ οὐρανιον ὀλολαμπρο τ' ἄστρο νὰ καθίξῃ στὴ θάλασσα σὰν ἀναμμένο καρᾶθι πού βουλάει, ὁ Ἄβουφῆδῃς χαϊρετώντας το, εἶπε·—Θὰ σὲ ξαναῖδῶ και πάλι, μεγαλύτερο ἄστρο, ὡ δόξα τοῦ Ὀρομάξῃ, θὰ σε ξαναχαϊρετήσω αὔριο τὴν αὔρη και πάλι, στὴ δοξασμένη σου φανέρωση. Πόσα, και πόσα εἶδες ἀφόντις ὑπάρχεις, και δὲν ἐβαρέθης νὰ τρέχῃς και δὲν ἐβαρέθης νὰ βλέπῃς ὡ ψηλότετα μάρτυρα, κ' ἀκούραστα σκίζεις τὸ γαλάζιον αἰθέρα, πιστὸς πάντα σὸ δρόμου σου, και χύνεις τῆς χαρᾶς τὲς ἀχτίδες ἀπάνου στὴν πλάσῃν ὀλάκερη. Τὸ κόκκινου σου διακάρι φιλεῖ τώρα θάνε τὸ ἀφρὸ τῆς θάλασσας, πού δὲ μπορεῖ νὰ σβῶσῃ, μὰ παταγόνει και κοκκινίζει· τὸ φῶς σου χαϊρετοῦν σε τὰ πουλάκια κελῶς δοξασμένα βα-

σηλέβεις στὴ θάλασσα· θὰ φωτίσης ἴσως καλῆτερος κόσμου, ὡ μεγαλύτερο ἄστρο, ὕπερτατη δόξα τοῦ Ὀρομάξῃ;· Ναι, γλυκοελαίδου τὰ πουλιά· χαϊρετοῦν τ' ἀηδῶνια τὲς ὕστερες στιγμῆς τῆς χαρᾶς. . . μὰ πλησιάζει ἡ ὦρα πού ἡ μοναξία μου θὰ μαβρίση, ἡ ὦρα τῆς πικρῆς ἀγωνίας! Θὰ σὲ ξαναῖδῶ αὔριο πάλι μεγαλύτερο ἄστρο τῆς ἡμέρας. . . μιά στιγμὴ ἀκόμα και τὰ πουλιά σωπαίνου, ἡ νύχτα θὰ κλείση τὴ γῆς, και ὁ Ἄβουφῆδῃς ὀλάκερη τὴ φύση. Ὡ μεγαλύτερο ἄστρο, πῶς ὅλα γύρω μου εἶν' κατακόκκινα, πῶς ὅλα εἶνε γεμάτα βασιλικὴ μεγαλειότη· νάτου κ' ἡ ψυχὴ μου στολισμένη μ' ἕνα μικρὸ μέρος τοῦ μεγαλείου τῆς ὠραιότης σου, ὡ ὠραιότατο ἄστρο, πλάσμα λαμπρὸ τοῦ Ὀρομάξῃ! Μὰ κατεβαίνεις ὀλοένα· κ' ὁ ρόβος θεῖ μου ἀρπάζει τὴν καρδιά μου· ψυχὴ, ψυχὴ, χάνομαι· ὡ Ὀρομάξῃ. Αὔριο πάλι ὁμως, ὡ ἀκούραστε Βασιλέα, θὰ ξαναφέρῃς τὴ χαρὰ στὰ πλάσματά σου και σ' ὅλη σου τὴ φύση, αὔριο, σὰ ξαναφανῆς, τὴν ἀβγή, μοναχικός κ' ὠραιός στὸν ἄστρο οὐρανὸ, πῶς θὰ γλυκοελαιδῶσου χαριτωμένα τ' ἀηδῶνια, πῶς θὰ σὲ περιχαροῦν, ὡ μεγαλύτερο ἄστρο τοῦ φωτός. Μέρα τὴν ἡμέρα ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ περνᾶει, και σὺ ψηλάθ' ἀπ' τὸ θρόνου σου μετράς, τὲς στιγμῆς τῆς, ὡ παντογνώστη, ζωντανὴ και αἰώνιη μάρτυρα, διαχτυγὸ φῶς, πλάσμα μεγάλο ἀνάμεσο στὰ μεγάλα, θαυμάσιο δειγμὰ μεγαλειότης, ὡ μεγαλύτερο ἄστρο τῆς ἡμέρας.

Ἐτσι ἐμίλησεν ὁ Ἄβουφῆδῃς, και σκεπτικός και τρέμοντας ἀπὸ ὑψηλὴ συγκίνηση ἀναντράνιζε μὲ θαυμασμό τὸ κοκκινότατο κομμάτι τοῦ ἡλίου, πού ἔπλεεν ἀκόμα, καθὼς ἀναμμένη βάρκα, στὴ μεταξωτὴ θάλασσα, στολίζοντας τὴν και ἀφθῆν μ' ὅλα τὰ γρόμακα τῆς οὐρανίας δόξας. Και σὸ ὕστερο ὁ ἥλιος ἀφανίστη στὰ κύματα μέσα· και ὁ προφήτης ἐσωριάστη κατὰ γῆς κ' ἐπαλάμισε τὸ πρόσωπό του, ἀνήσυχα περιμένοντας τὴ νύχτα. Κι' ὡς τόσο τὸ σούρουπο ἐξεδίπλωνε τὸ γλωμὸ μὲ πορφυρένιο τριγύρισμα σάβανου τοῦ ἀπάνου σ' ὅλο τὸν οὐρανὸ, πού φαινότου ν' ἀναπνέη. Ὡ, λαμπρὸς ἀνασασμός Θεικῆς ἀγωνίας! Μὰ ἡ γλυκᾶδα τοῦ ψάλτη εἶχε πέση· οἱ δύσκολες ὦρες τῆς μοναξιας ἐπεριμένονταν, και πόση δύναμη τοῦ χρεῖαστη γιὰ νὰ νικήση τὰ ἀνθρώπινα ἐνοστιχτα τῆς ψυχῆς του, και τὸ ρόβου πού παγωμένος ἀνάβλυζεν ἀπὸ τὴν τρισάγια μὰ ροβερὴ ἡσυχία τῆς μελανῆς νυχτῆς και τοῦ ψηλοῦ βουνου του.

Τώρα θύρβος πλέον κνεῖς, οὐδὲ φύσημα αὔ-

ρας. 'Ο οὐρανός εἶνε βουβός στή μαβρίλα τοῦ βάρθους του, ἡ γῆς εἶνε ἡσυχῆ καὶ σκοτεινὴ. Εἶν' ἡ ὥρα τῆς ἀκρας ἡσυχίας. "Ἡ ψυχὴ μου λιγοθυμαί. "Ακουε τὴν τρομερὴν ἀφῆ σιωπῆ, ψυχὴ μου! ἀκουε τὴ φοβερὴ καὶ βαθεῖα σιωπῆ, ἀκουε! εἶν' ἡ θανάσιμη ὥρα. Λαμπυρίζουν τρεμουλιαστά τ' ἀστέρια στὸν οὐρανὸν, μὰ τὸ φῶς τους εἶνε βουβὸ καὶ κρύο, μοιάζουν τώρα σ' ἀφεγγα καν-ύλια, ποῦ, λίγο μόνο φωτίζουν τάφου σκοτάδι. Οὐδὲ ἀγός, οὐδὲ φωνή, οὐδὲ αὐρα καμμία. Λιγοθυμᾷ ἡ ψυχὴ μου. Χάνω τὸ θάρρος! φοβοῦμαι τὴν ἀπέραντην ἡσυχία! τὸ τίποτε, τὴ σιωπῆ τῆς νυχτός, τὰ μάβρα μυστήρια. "Ω, τί τρόμος διαπερνᾷ τώρα τὴν ψυχὴ μου! δὲ δύναμαι νὰ χαλάσω τὴ μεγάλην ἀφῆ σιωπῆ! χάνομαι, χάνομαι! Βοήθεια! "Ω, φοβερώτατη ὥρα, ὦ, φοβερώτερη ἐρημία. Δὲν τολμᾷ νὰ στρωθῶ. Λαουδίζου, περριτᾷ, τ' αὐτιά μου γιὰ ν' ἀκούσουν φωνὴ ζωντανῶν... Νὰ φύγω, σὰν αἶλο, πνέμα κ' ἐγώ, σὰ ζωτικό, χωρὶς νὰ κάμω κρότο κανένα, νὰ παρατήσω τὴν τρομερὴν τούτη μοναξία, τί πεθαίνω, τί σβύνομαι, τί δὲν ἀντέχω. "Ακουε... ἀπέραντη ἡσυχία... ὦ!

"Εταὶ ἀνήσυχια σκερτότου ὁ Ἄβουφῆδης, κ' ἔτρεμε, πεσνημένος πιστομα κατὰ γῆς κρούοντα τὸ πρόσωπό του μὲ τὰ χέρια, κ' ἀφτιαζότου μὲ τὸν τρόπο τῆ μάβρην ἡρεμία, ποῦ ἐκπλονότου ἀπάνω σ' ὅλη τὴ γῆς κ' ἡ νύχτα ὡς τὸσον ἐπενοῦσεν ἀπὸ πανωθιὸν τυλίγοντάς τον μὲ τὸ παγωμένο της σάβανο. "Ετρεμεν ἀκόμα μ' ὄλο του τὸ κορμί, ὅταν τέλος ἀκουσε στή μακρότη τὸ πένθιμο τοῦ γκιόνης ἐκουκούβισμα παρηγορητικὸ γιὰ τὴν παραγμένη κ' ἀπελπισμένη καρδιὰ τοῦ ἐρημίτη. "Ἡ μεγάλη ὥρα τῆς νεκρικῆς σιωπῆς εἶχε περάσει, κ' ὁ Ἄβουφῆδης ἡσύχασε λίγο, καὶ ξαναλαβαίνοντας θάρρος, εἶπε—Θέ μου, δὲν εἶν' ὄλα νεκρά. "Ἡ ὀλθῆρια ὥρα ἀπέρασε.—Κι' ὁ γκιόνης ἐκουκούβισε.—"Ἄλλὰ τίποτε βέβαια δὲν εἶν' ὀροθεώτερο στὴ ζωὴ παρὰ—ὁ γκιόνης ἐκουκούβισε—ἡ τελειωτικὴ ἐρήμωση ἡ ζωὴ στὴ νεκρικὴ κ' ἀπελπιστικὴ—ὁ γκιόνης ἐκουκούβισε—ἡσυχία, ποῦχω αἰστανθῆ. Βάψου στὴν τρομάρα ψυχῆ μου, —ὁ γκιόνης ἐκουκούβισε—βάψου στὰ πάθη, ὅτι θὰ δυνθῆς ν' ἀναντρανίσθης χωρὶς φόβο, τῆς ἐρημίας τὰ βάσανα, σὰ δυνθῆς—ὁ γκιόνης ἐκουκούβισε—νὰ νικήσης τὸν ἀλλόκοτο φόβο, ποῦ ἀναδίνει: σὰν ἀπὸ ἀστουφτὴ βρούση τὸ μεγάλο τίποτα—ὁ γκιόνης ἐκουκούβισε—σὰ γενῆς δυνατὴ καὶ μεγάλη, ὦ ψυχὴ μου, τότες ἴσως θὰ ξεσκεπά-

σης τὰ μυστήρια τῆς ζωῆς, θὰ ἔμπορέσης μὲ τῆς ἐκστασης τὰ χρυσόνοα φτερά νὰ πετάξῃς εἰς τοὺς κόσμους τῶν ἡρώων, ὅπου τρέχει τὸ ἀθάνατο νερό! —ὁ γκιόνης ἐκουκούβισε. Ἐύπνα, ψυχὴ μου, καὶ μὴν ἀποκάμης! ἀγάπησε τὴν ἐρημίαν ποῦ σὲ βασιανίζει! νεκρώσου στὰ μαρτύρια. Καὶ σὺ σύντροφε τῆς νυχτός, σκιά τοῦ Ἄδῃ, ποῦ παρηγόρησες τὸν ἀναχωρητὴ στὴν ὥρα τοῦ Τετέλεισαι, ἄς εἶσαι εὐλογημένο, ὦ ζωντανὸ τῆς μαβρίλας! —ὁ γκιόνης ἐκουκούβισε.

Γιὰ ὥραν πολλὴν ὁ Ἄβουφῆδης ἐστάθη σιωπηλός, μὲ τενωμένα ἀφῆτὰ, ἀφοραζόμενος τὸ παράπονο τοῦ Γκιόνῃ ποῦ ἀντηχοῦσε ῥυθμικά, χαράζοντας τὰ Τάρταρα, κ' ἡ φωνὴ ποῦ σὲ λίγο εἶχε ζυπνήσει τ' ἄλλα νυχτοπούλια κ' ἡ μαβράδα τῆς νυχτός ἀνάδινε τώρα φωνές, κ' οἱ ἀντίκλοι ἀποκρινόνταν στοὺς ἀγέρες. "Ἡ μάβρη καμπούλα τῆς νυχτός δὲν ἦτον πιά ὁ καθρέφτης τοῦ θανάτου, γιατί τώρα καὶ μέσα στὸ μελανὸ της κόρφο ἀνάβραζεν ἡ ζωὴ. "Απαρατήρητα ἐγλώμαινεν ὡς τόσο ἡ ἀνατολή, κ' ἡ μέρα ἐχάραζε. Κι' ἀπάνου σὲ λίγο τὸ χελιδόνι ἐλάλησε τ' αὐγινοῦ του τραγοῦδι, κ' ὁ Ἄβουφῆδης ἀκούστη τότες ἐφτυχιμένος καὶ χαρὰ γιοματός, γιατί τέλος πάντων ξανάβλεπε τὸ ποθητὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Εἶπε τότες στὴν καρδιὰ του.—Μένε, μένε εὐχάριστο, ψυχὴ μου, ξαναφῆγγε τὸ γλυκὸ φῶς τῆς αὐγῆς καὶ σαρόνει τ' ἄστρα, μὰ ζωογονεῖ τὰ χρώματα τῶν λουλουδιῶν τοῦ κάμπου, ποῦ σὰν ἄστρα στολίζουν τὸ πράσινο πεῦκι τῆς γῆς, ζωογονεῖ καὶ τὴν θλιμμένη ψυχὴ τοῦ ἐρημίτη.

"Ἄλλὰ μουδιασμένος, καθὼς ἦτον, ἐπλάγιασε στὴ ρίζα ἐνοῦ δέντρου, καὶ γλήγορα ἀποκοιμήθη, ἐνῶ τὰ χελιδόνια ζυπνοῦσαν τὴ φύση, καὶ τὰ μικρόπουλα πετοῦσαν, ἀπὸ κλαρὶ σὲ κλαρὶ.

VI

Μίαν ἡμέρα καθὼς ἐκοιμότου ὠνερέφτη πῶς ξαναπεπατοῦσε, βαδίζοντας στὸν ἴδιο δρόμο ποῦχε περάσει, ἐπεπατοῦσε γιὰ νὰ ξανάρθη στὴν πολιτεία του, ἐκεῖ ποῦχε ζῆση τὰ παιδικὰ του χρόνια καὶ τὴν πρώτη του νεότη, καὶ ὅπου αἰστανθῆ τὴ φλόγα τῆς ὑπεράνθρωπης ὑπαρξῆς του.

Κι' ἀφτιαζότου γιὰ ν' ἀκούση τὸ φλόισμα τῶν φύλλων καὶ τὸ κελαδητὸ τῶν πουλιῶν, ποῦ τὸν εἶχαν συντροφεῖ ὡς εἰς τὸ βράχο τῆς ἐρημίας του, καὶ ξανάειδεν ἐκεῖνα τὰ δέντρα ποῦ τοῦ ἠμίξαν πολλὰ καὶ ποῦ ἀνθισμένα

τώρα ἐπανηγύριζαν τὴν ἐπιστροφή τοῦ ἀναχωρητῆ. Κάθε σπιθαμὴ γῆς ἦτον στὰ μάτια του ἕνα βῆλο τοῦ διηγοῦτου τὴν περασμένη του ζῆση, ποῦ τοῦ ἠμίξεν ἀδιάκοπα τὰ πρώτα του χρόνια, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ποῦχε γνωρίσει, καὶ ποῦχε τώρα θάψει μέσα στὴ γῆς τῆς ἀληθινίας, ὅπου ἐκοιτότου ὄλο τὸ ἀνθρώπινο εἶναι του. Καὶ καθὼς ἐβλεπεν ὄλα τούτα κ' ἐβάδιζε πρὸς τὴς Πόρτες τῆς πολιτείας του, κ' ἐργότου στές ἀκούες του ὁ σάλος ποῦ ἐκάναν οἱ ἄνθρωποι, ἐσκερτότου πικρά τὴς περασμένες λύπες, κ' ἐξανάρθη τὸ σὸ τοῦ τῆς ἀγάπης του ἡ ἐγνοια. Καὶ τὰ θυμητικὰ τούτα ἐνογγιγάν του τὴν καρδιὰ τόσο, ποῦ τὰ δάκρυα ἐνότψαν τὰ ματόφυλλὰ του.

Ξανάειδε προχωρώντας καὶ τὸ κοιμητήριο τῆς πολιτείας, ὅπου τόσοι νεκροὶ ἡσυχαιοκίωταν τὸν ὑπερον ὕπνο τοῦ θανάτου, στὸν ἴσκιο μεγάλων δέντρων ποῦ τὰ πουλιὰ ἐζωντάνευαν ψάλλοντας χαρούμενα τραγοῦδια δίχως νὰ δίνον προσοχὴ καμμία στὰ λείψανα ποῦ κάθε στιγμὴ ἐπενοῦσαν, καὶ τόσοσ ἐψυχοπνεθῆ, καὶ τόσοσ ἐφάνη του γλυκὸς ὁ ἀτελειωτος ὕπνος, ποῦ ἐπιθύμησε νάτου κ' ἀφτός ἐκεῖ θαμμένος. "Επεριδιάβαινε τώρα στὸ κοιμητήριο! καὶ καθὼς τὸ ἀληθινοπρόσωπο ὄνειρο ἐξεδιπλονότου, ἐφάνη του πῶς ἡ ῥωταρία του, πεθαμένη, εἶχε τάρτα, τὴ στιγμὴν ἀφῆτῆ, νὰ θαφτῆ ἐκεῖ, μπρὸς στὰ δακρυσμένα του μάτια. Κ' ἡ θλιθερὴ ἀφῆτῆ θέα τοῦ κόστισε τόσοσ πόνου, ποῦ ἐβάλλη παρσφύς νὰ πικροκλαίη, ὡσὰν μικρὸ παιδάκι. "Ο ἐρωτάς του πληρωμένος θανάσιμα ζυπνοῦσε πάλι τώρα μ' ἀταίριαστη σφοδρότη, τόσο μεγάλος, σὰ στές ὠραιότερες μέρες τοῦ νεκρωμένου πάθους. Μὲ μεγαλώτατη θλίψιν ἔθωροῦσε τὸ νεκρὸ κορμί, τὴν ἀθῶα καὶ χλωμότατη μορφή τῆς παρθένας, ποῦ ἐκοιτότου διάπλατη, ἀκίνητη, χωρὶς πνοή, μὲς στὸ στενὸν τάφο, κ' ἡ καρδιὰ του τὸν ἐσφαζεν ἀνυπόφερα, καὶ τὰ δάκρυα ἐκομπίασαν τὸ λαιμό του, ὡσὰν εἶδε τοὺς νεκροθάφτες νὰ κουλκόνου μὲ ὀργὴ γῆς τὸ λατρεμένο κείνο κορμί.

"Ἡθελσε τότες νὰ ριχτῆ στὸν τάφο γιὰ νὰ θαφτῆ μ' ἐκεῖνη ποῦ ζωντανὴν καταφρόνησε... "Ω δυστυχία, ἀφτός ὁ ἴδιος τὴν εἶχε σκοτώσει. "Επετάχτη λοιπὸν οὐρλιάζοντας.

Μὰ τότες ἐζύπνησε τρέμοντας τὰ δάκρυα ἔτρεχαν ποτάμι στὰ μάγουλά του, κ' αἰσθανότου πικρότατη θλίψιν κ' ἀκίνητη ἀγάπη. Κ' ἐμίλησε τότες στὴν καρδιὰ του, λέγοντας—

—Μοῦ φανίστης καὶ πάλι γλυκοαγαπημένο ἄστρο, ἐζύπνησες καὶ πάλι στὴν παγωμένην

καρδιὰ μου γλυκοκοιμισμένον ἔρωτα. ὦ ἀγνή κ' ἀθῶα παρθένα! νᾶνε ἴσως ἀλήθεια ποῦ δὲν ὑπάρχεις ἄλλο στὴ ζωὴ, ποῦ σ' ἐφόνεψε τὸ πάθος, ὦ πιστή, μὰ ἄτυχη, ῥωταρία μου! Σὲ κλαίγω, χύνω τὰ δάκρυα τούτα γιὰ τὴν ἀσπλαγχνὴ σου μοῖρα! πεθαμένη εἶσαι καιρό, γιὰ τὴν καρδιὰ μου! μὰ ἡ καρδιὰ μου μένει ὑπάκουη στὸ μακρυνὸ σου κράξιμο. Κι' ἂν ἴσως, παρθένα, πίκρα μὲ συνοδεύει: ἐδῶ στὴ μοναξιά μου, εἶν' ἡ πίκρα τοῦ σκληροῦ χωρισμοῦ μας, ὦ δυστυχὴ πολυαγαπημένη καρδιὰ. Μὰ καθὼς ἀκλουθεῖ τὴν ἀσάλευτὴ του μοῖρα.

VII

Κι' ἀπενοῦσαν οἱ μέρες, στὴν κατοικία τοῦ Ἄβουφῆδῃ, μία κατόπι στὴν ἄλλη, μία ὁμοια μὲ τὴν ἄλλη, κ' ἡ ψυχὴ του δὲν εἶχε βαρεθῆ τὴ βαθεῖα συλλογὴ ποῦ ἄκοπα ἐκυνηγοῦσε. Καὶ ἡ ἀνοιξη εἶχε διαθῆ καὶ τὸ κλοκαίρι: τὴν εἶχε ἀκλουθῆσει καὶ ἔπενοῦσε τώρα καὶ τὸ πένθιμο καὶ καμπουλιασμένο γινώπορο, κ' ἡ καρδιὰ τοῦ Ἄβουφῆδῃ εἶχε γεινή δυνατῆ, κ' εἶχε συνηθίστη στοὺς τρόμους τῆς φοβερῆς ἐρημίας, λησμονώντας γάλι, γάλι τὸν κόσμο, καὶ ἀπομεινεν ὄλα τὰ δεινὰ του περιμένοντας τὴ θεῖαν ἐκσταση ποῦ ἐτάξεν του ἡ ὑπεράνθρωπὴ του φύση.

Μιὰ μέρα ὅμως τοῦ κάστη ὁ χαλασμός τοῦ κόσμου. Τὴν ἡμέραν ἐκεῖνη τὰ στοιχεῖα ὄλα εἶχαν κόψει, καὶ λυσσασμένα εἶχαν ριχτῆ κατὰ τὴ γῆς, οἱ ἀνέμοι ἐφουσοῦσαν μ' ἀνήκουστη σφοδρότη κ' ἐμοῦγγιζαν φοβερίζοντας τὴν ἀδύνατη κατοικία τοῦ προφήτη — Τὴν κατοικίαν ἀφῆτῆν ὁ ἀναχωρητῆς εἶχε στήση μὲ τὰ ἴδια του χέρια πίσωθ' ἀπὸ ἕνα βράχο, ὡστε ποῦ-του τελειωτικῶς κρουμένη καὶ δὲν ἄλλαζε καθόλου τὴν εἶδη τῆς κορασίδας ἐρημίας τοῦ βουνοῦ του. — Ἐφουσοῦσαν οἱ ἀνέμοι ὀλοδύναμα καὶ χωρὶς πάψῃ, κ' ὁ Ἄβουφῆδης φοβισμένος ἀφτιαζότου τὴ λύσσα τῶν στοιχείων, τὸ ἀκοπο σύρσιμο τῆς βροντῆς ποῦ ἐγκρεμιζότου τρομερῆ καὶ πελώρια ἐναντία στὴ γῆς μὲ μεγαλώτατον πάταγο γιομίζοντας βρόντο τὸ διάστημα. "Ἡ βροχὴ ἐπεφε ποτάμι! καὶ συχνὰ τὸ χαλαζὶ ἔδερνε τὴ γῆς κ' ἐσῆμασεν πιδῶνας. Ἐσκίζαν οἱ ἀστραπὲς τὸν ἀέρα χαραινόντας βαθύα καὶ μὲ κόκκινη λάμπη τὸ πυκνὸ τῶν μαύρων γενεφῶν μαγνάδι, ἐνῶ ποῦ τοῦ ἀστροπελειοῦ τὸ βόλι προσπαθοῦσε νὰ τεταρτίσῃ, τὰ βράγια.

"Ἡ μέρα ἰστάθηκε ὄλη σκοτεινὴ! μὰ πρὸς

τὸ βράδυ γιὰ μία στιγμήν ἐξανίστηνεν ὁ ἥλιος κρύος, μεγάλος κι' ἀχνός, σκοτισμένος ἀπὸ τὰ γνέφια· μα' οὔτε τὰ ποτάμια τῆς βροχῆς δὲν ἐπάψαν, οὔδὲ τῆς βροντῆς ὁ βρόντος, οὔδὲ ὁ ἄνεμος· καὶ τότες ὁ ἀγέρας ὅλος ἐβάρυνε μαζωμένους, σὰ ζουλισμένους ἀπὸ χαμηλότατον οὐρανὸν, τὰ πάντα ἐβαρῆκαν μὲ κόκκινο καὶ μὲ πορφυρένιο χρῶμα καθὼς νῆταν φωτισμένα ἀπὸ μεγάλωτατην πυρκαϊά. Οὐρανός, δέντρα, βουνά, ἐφανῆκαν κατακόκκινα, καθὼς ἂν ὁ ἄνεμος, ποῦ ἐτάραζε τὴ γῆς, νὰ τὴν εἶχε πλημμυρίσει ἀπὸ χρωματισμένον ἄλλουνοῦ κόσμου ἀέρα. Κ' ἐφανίστην ἄλλουνοῦ κόσμου ἀέρα. Κ' ἐφανίστην στοὺς οὐρανούς, στολιζόντας τὴν ἀπαίσιαν ὠραιότητα, ἡ δόξα κίτρινη, πράσινη καὶ κόκκινη, παρόμοια σ' ἀνάερο ποτάμι ποῦ ν' ἀνάβλυζεν ἀπὸ τῆς γῆς πρὸς τὸ φλεγόμενον οὐρανὸν, καὶ νὰ ἔξαναχυνότου πάλι στὴ γῆς. Ὁ ἥλιος ὡς τόσο ἐβάσιλευ πλέοντας σὲ βαθὺ κόκκινο χρῶμα τ' ἀγέρας, κι' ἀφὸς κοκκινώτατος καὶ δίχως ἀχτίδες· κ' εἰδείχθη γιὰ μία στιγμήν ἡ θάλασσα μαύρη κι' ἄσπρη ἀφρίζοντας ἀπὸ χολή. Μὰ πρὶν ἀκόμα δῦσει τελεωτικῶς τὸ φεγγαῖο τῆς ἡμέρας ἄστρο, ὁ ὀρίζοντας ἐσκεπάσθη καὶ πάλι μὲ πυκνότητα γνέφια πολὺ κόκκινα, ποῦ τὸ ἐκούκλωσαν, κ' ἡ δόξα πού- τουν παρόμοια σ' ἀνάερο γιοῦρι ἀπὸ λυωμένα τοπαζία, σμαράγδια, καὶ ρουβίνια, ἐθίσθη, καὶ σὲ λίγο ὁ οὐρανὸς ἐγένη πάλι μελανός. Τὸ μαῦρο σοῦρουπο ἐδιάρκεσε λίγο καὶ γλιγωρότατα μακρότατο χάος ἀγκάλιασε σφιχτὰ τὴν οἰκουμένην. Τὸ ἀδύνατο χρομμμένο καλῶς τοῦ Ἄβουφῆδης ἔτρεψε κ' ἐτρίβε γιὰτὶ ἄνεμος δὲν ἠσύχασε· κι' ὁ μεγάλος πάταγος τῶν στοιχείων, ποῦ, λυσσασμένα, ἐπιθυμοῦσαν νὰ καταστρέψουν, ἀφαιροῦσε τὸν ὕπνο ἀπὸ τὰ παραχμῆνα μάτια τοῦ προφήτη. Κ' ἐνῶ ὄξω τὸ βαρὺ τῆς μελανῆς νυχτὸς σκοτάδι· τρομερὰ ἐβογγοῦσε καὶ λυπητερὰ παραπονιότου, καὶ μ' ὀρμὴν ἐσερνότου κ' ἐκούλυσε φωτεινὴ καὶ βραχνῆ βροντὴ ταράζοντας τὰ βράχια, ὁ Ἄβουφῆδης καθυόμενος διπλοπόδι· σιμὰ στὴ σιὰ του, ἴονειροῦτο τὰ περασμένα χρόνια ποῦ τόσο γλήγορα εἶχαν πετάξει στὴν ἀπειρὴ χώρα τοῦ θανάτου.

Ξανάφερνε πάλι σὲ λογισμό του τὰ μακρινὰ θαμμένα χρόνια τῆς παιδικῆς του ἡλικίας, τοὺς νυχτερινούς φόβους ἐκείνων τῶν χρόνων, στὲς νύχτες, ποῦ παρῶμοιαζαν μὲ τούτην. Καὶ ἐδιπλόνοντας τὴ μαυρισμένην περγαμινὴν ποῦ ἰστόριζε τὴ ζωὴ του, κι' ὅπου ἦσαν γραμμένες ἀνάκατα λύπες, μεγάλες καὶ ἀνθρώπινες χαρές, ἐθυμούτου λυπητερὰ τὸ ζωντανὸ τραγοῦδι τῆς πρώτης του νεότητος, ὅταν ἡ καρδιά του ζυπνοῦ-

σεν ἀποκραϊάμενη στὴ φωνὴ τοῦ Πόθου ποῦ ὑποδουλοῦνε τὰ πάντα. Κ' ἡ φαντασία τοῦ ξαναμιλοῦσε χωρὶς γλώσσα, μὰ μὲ δύναμη μεγάλη γιὰ τὸ χαμένο ἔρωτα καὶ τὴν ζωντὴν παρθένα, ποῦχε βαλθῆ νὰ λησμονηθῆ. Κ' ἐρωτιότου πῶς εἰς τὸν τόπο τῆς ἐρωτικῆς, ποῦ εἶχε καταπλημμυρίσει τὴν ἀπαλή του καὶ γενναία ψυχὴ, ἡ ὑπεράνθρωπη αὐρα εἶχε ριπίσει τοῦ μίσους καὶ τῆς καταφρόνιας τῆ φωτιά, κ' ἡ φωτιά τούτη εἶχε ξεκάμη καὶ τελειωτικῶς καταστρέψη καὶ κατακάψη τὴν ἀνθρώπινὴν του ζήση, καὶ ἐπιβάλλη σιωπὴ στὴ ματωμένην καρδιά του, κ' ἐρωτιότου ἀκόμα πῶς, περὰ παρὰ κάθε ἄλλο πρᾶγμα, ὁ δυνατός, εἶχεν ἀγαπήσει τὴν πικρὴν ἐρημιά του. Κ' ἐξανείδε τότες, σὰν εἰς ἓνα μακρὸ ὄνειρο, μία κατόπι στὴν ἄλλη, ὅλες τὲς ἡμέρες τῆς ζωῆς του ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἀρχῆς τῆς καὶ ἔως τὴ νύχτα τούτῃ τῆς μεγάλης τρικυμίας. Ἡ πρώτη ἀνοιξὴ στὴν ἐρημιά του εἶχε περάσει καὶ τὸ καλοκαίρι τὴν εἶχε ἀπὸ σιμὰ ἀκολούθησει, καὶ τὸ χιμῶπορο τῶρα ἐτελείετο, μὰ ὁ προφήτης δὲν ἦτον καθόλου βαρετός ἀπὸ τὴ μοναξιά του εὐτυχία. Κι' ἀγαποῦσε κ' ὑπεραγαποῦσε τὲς πικρὲς εὐχαρίστιες τῆς βαθεῖας συλλογῆς καὶ τοὺς παγωμένους φόβους τῆς θανατικῆς νύχτας, κι' ἀκαρτεροῦσε, κ' ἐποθοῦσε τὴν πονεμένην ὑψηλότην οὐράνιας ἐκστασης, ποῦ, ἀνοίγοντάς του πάλι τοὺς ἀπέραντους οὐρανούς, ἤθελε τοῦ ξαναδείξῃ τὴ φαινήν τοῦ Πλάστη γαληνότην.

Μὰ καθὼς ὠρολογιότου στὸν τρόπον ἐποῦ- τον, ἡ νύχτα ἐπρόβαινε καὶ βέβαια τὸ μεσάνυχτι εἶχε διαβῆ, καὶ τῶρα ἡ φοβερὴ τρικυμία καθυσύχασε λίγο λίγο. Τοῦ ἀνέμου τὸ φύσημα οὐρλιαξέ λιγώτερο, καὶ τὸ τρελλὸ χαλάζι εἶχε σταματήσει, καὶ τὸ μουγγητὸ τῆς βροντῆς ἀκούοτου μακρύτερα, ὅμοιο σ' ἀντίλαλο φοβερῆς μάχης ποῦ νὰ ἐτάραζε τὴν οὐράνια σφαίρα.

Κι' ὁ ἀναχωρητὴς μουδιασμένος ἐρρίχθη κατὰ γῆς πολὺ σιμὰ στὴ σιὰ του, ποῦχε κι' ἀφτὴ ἀδυνατίσει, κι' ἀποκοιμήθη πονεμένα.

VIII

Τὴν ἄλλη ἡμέραν ὁ προφήτης ἐσηκώθη πολὺ πρῶτ' ὅταν ἡ ροδοχρώματη αὐγὴ ἀρχίζε νὰ πλημοδιζῆ τὸ χλωμὸν οὐρανὸν, τὰ πουλιὰ εἶχαν μεταβιάς πρωτοζυπνήσει κι' ὁ καταβατός τ' αὐγινού ἐπῆρε μὲ τὴ δροσιὰ δροσερός, ἀπὸ τὸ ἀσσοσυμμάστο στερεώμα ὅπου ἐγεννιότου ἡ μέρα. Συχνόαλλαξε χρῶμα ὁ ψηλότατος θόλος κ' ἦτον τῶρα κάτασπρος καὶ δίχως γνέφι

κανένα, καὶ πλέγαν ἀκόμα στὴν ἀσπρότην λίγα λαμπρὰ τῆς νυχτὸς πετράδια ποῦ ὅλο ἓνα ἐχλωμίαναν — δάκρυα ἀγγέλων ποῦ ἐμαραινόνταν. — Τὸ φῶς ἐπέρσεως χωρὶς πάψη, καὶ πίεθε ἀπὸ τὰ πλυμένα καὶ ξεκατερωτά βουνὰ ὁ ἀγέρας ἐγένη χροσὸς καὶ τούρανοῦ ὁ θόλος ἐπῆρε καὶ πάλι ζωή· ἡ δόξα τῆς ἀνατολῆς ἐπλήσιαζε κι' ὀλάκερη ἡ γῆς μὲ λαχτάρια τὴν ἐποθοῦσε.

Κ' ἐφανίστη ἀνάμεσα στὲς ἀταίριαστες τῶν πλυμένων βουνῶν καὶ τοῦ γαλανοῦ οὐρανοῦ κοκινάδες, ὁ ἥλιος, παρόμοιος σὲ μεγάλη σιδερένια σφαίρα ποῦ γοργοαυφάται, πρῶτα πρῶτα κόκκινος σὰν αἶμα, καὶ γενόμενος γάλι· γάλι κοκκινώτατος, καὶ σὲ λίγο θαμνωτικὰ ἀσπρότατος.

Κι' ὁ ἀναχωρητὴς ἀναβλέπωντας ὅλην ἐκείνην τὴ δόξα τοῦ οὐρανοῦ φωστῆρα, ἔμεινε στατικὸς παραγμένος ἀπὸ τὴ βασίλικὴ λαμπρότην τοῦ ἄστρου, σὰν ἀλλαλαζόμενος ἀπὸ θαυμασμό· μὰ ὑπακούοντας ὕστερα στὴ φωνὴ τῆς καρδιᾶς του, ἐπρόφρε τὴν ἀθιβολὴν ἐτούτην·

— Ὡ ἐὺ λαμπρότατο ἄστρο, πεταλοῦδα πεντάμορφο τοῦ ἀπειροαἰθέρα, περὶς ἀπὸ αἰῶνες πολλοὺς ἀκούραστα τὸν αἰώνιο σου δρόμο, κι' ὠραιότη δίχως ἀσκημάδι, δὲν ἐβαρέθης νὰ βλέπης τὰ κακὰ ποῦ ἀπὸ τὸν ἦψηλό σου θρόνον κυττάξεις, καὶ χύνεις χαρὰ στὴ μεγάλην πίκρα τῆς ζωῆς, ὡ τρισπόθητο φῶς τῆς ἡμέρας. Ὡ πῶς στὴν ψυχὴ μου ξαναθυμῆται ἡ ὑψηλὴ διψα τοῦ ἀπειροῦ καὶ τῆς αἰωνιότητος ποῦ ἐσὺ καθρεπτίζεις· πῶς ζυπνᾷ τὴν ψυχὴ μου τῆς τελειότητος ἡ ἐγκαψὴ ποῦ ὁ ζωντανὸς ποτὲ δὲ φτάνει, κ' ἐνῶ σὺ τῶρα ἀνασταίνεις τὰ πλάσματα μὲ τῆς χαρᾶς τὲς χρυσὲς ἀχτίδες, ξαναρχεται σ' ἐμὲ ἡ πίθυμια τοῦ θανάτου, καὶ γαϊδεύει με ἡ αὐρα τοῦ μεγάλου τῆς ἀνυπαρξίας πελάγου. Γιατὶ ἐκεῖ στὴν ἴσυχὴ κ' ἐρημ θάλασσα ὅπου ζωντανὸς κανεὶς δὲν πλῆει, καὶ ποῦ τὸ φῶς σου ποτὲ δὲν ἐφώτισε, λάμπει μ' ἀλλοιώτικο φῶς ὁ ἀνεφάνταστος ἥλιος τῆς αἰωνιότητος, ποῦ κανένα ποτὲ δὲν ζυπνάει ἀπὸ τὸν ἥμερο κι' ἀτελειωτον ὕπνον, ὅπου τῆς ζωῆς τὸ ταξεῖδι· ἀσφαλτα ὁδηγᾷ.

Μὰ τὰ πουλιὰ ποῦ γελάμενα ξανάβλεπαν τὴν ἀνατολὴν δὲν ἐπαραπονιότου, αἰσθανόνταν βαθεῖα χαρούμενα, καὶ ἐτραγοῦδοσαν τραγοῦδια χαρᾶς. Κι' ὁ προφήτης ἐκατάλαβε τὴ μαγεμένη γλώσσα τοῦ τραγοῦδι τοὺς κ' ἐξάτ' αὐγινού ἐπῆρε μὲ τὴ δροσιὰ δροσερός, ἀπὸ τὸ ἀσσοσυμμάστο στερεώμα ὅπου ἐγεννιότου ἡ μέρα. Συχνόαλλαξε χρῶμα ὁ ψηλότατος θόλος κ' ἦτον τῶρα κάτασπρος καὶ δίχως γνέφι

ροῦν τὸ λαμπρότατο φῶς τῆς ἀνατολῆς καὶ χαρούμενα τότες τραγοῦδοῦν, κ' εὐχαριστήμενα ψάλλον τὲς χάριτές σου, ὦ, ἡ μικρὴ στὰ στηθάμια καρδιά τοῦ δὲν ἐθαλάνεται ἀπὸ σκληρὴν ἀμφιβολία, εὐκολα λησμονοῦν τὰ περασμένα καὶ ξέγνοιαστα γιὰ τὰ μελλόμενα, ποῦ προσμοιάζου στὰ περασμένα, ὑπακούουν χωρὶς ἀντίσταση στὴ φωνὴ τῆς φύσης ποῦ μὲ τὰ ἐνοστιχὰ μιλεῖ μέσα' ἀπ' τὴν καρδιά τους. Μὰ, Πλάστη, ἐπλασες τὸν ἄνθρωπο δύστυχο κι' ἄχαρο· ἐπλασες τὸν ἀχάριστον ἀπὸ τὴν ἀτελεία του, κι' ἀπὸ τὴ θέση του, κι' ἀπὸ τὸ ροιζικό του, κι' ἀπὸ τὰ ἐνοστιχὰ του, κι' ἀπὸ τὴν ψυχὴ του, κι' ἀπὸ τὴν καρδιά του, πολὺ μεγάλον γιὰ τὴ γῆς ἐτούτην, πολὺ μικρὸν γιὰ τοὺς οὐρανούς. Ἐπλασες τὸν ἄνθρωπο δύστυχο κι' ἀδύνατον καὶ πονεμένον· κ' ἐγιομίσεως τὴ δύσκολὴν τὴν ζήση ἀγκάθια κ' ἐναντιώσεως, ὡ ἀδύνατον καὶ ἀνάτελο Στοιχεῖο, ποῦ, στὴν ταπεινήν σου χολή, ἐπλασες τὸ ἄτυχο σου πλάσμα. Ξεθυμίνοντας ἠθέλησες νὰ βγάλῃς ζωντανὰ ἄτυχα. Κύττα, ὦ Ἄβουφῆδη, πῶς τούρανοῦ τὰ πετεινάρια φτερουγίζου πετώντας ἀπὸ κλάδο σὲ κλάδο ἀσπύραστα κι' ὄμορφα, ὄχι δὲ σκέφτονται πῶς κι' ἀπὸ τί θὰ ζήσουν αὔριο, κύττα, ὦ Ἄβουφῆδη, τοὺς πράσινοὺς βοστέροὺς πῶς ρουφοῦν τὲς χρυσὲς ἀχτίδες, πῶς εἶν' εὐτυχιμένοι ἀπὸ τὴν ταπεινὴν τους υπέρβη· ὁ ἀγέρας ὅλος κατοικεῖται ἀπὸ ζωντανὰ πλάσματα, οἱ Ὀικεανοὶ εἶνε γιομαῖτοι, κάθε σπιθαμὴ τόπος, κάθε σταξία νεροῦ ξεχειλάει ζωή, παντοῦ ζῆ κι' ἀναβράζει ἡ φύση, μὰ κανένα, ὦ, κανένα πλάσμα δὲν εἶν' ὅσο δύστυχο ἄν τὸν ἄνθρωπο, γιὰτὶ ἐσὺ, ὦ ἀδύνατε Πλάστη, δὲν εἶχες μπόρεση νὰ βάλῃς τὴν εὐτυχία, παρὰ στὴν καρδιά ἀπὸ τᾶλλα ζωᾶ.

Τὰ πουλιὰ ἐκελαδοῦσαν πάντα, ἐπηδοῦσαν, ἐφτεροῦνίζαν, ἐγλυκοφιλοῦνταν, κι' ὁ Ἄβουφῆδης βλέποντάς τα κι' ἀκούοντάς τα ἀνοίξε πάλι τὸ μελίγλυκο σφώτατο στόμα, καὶ εἶπε· — Τραγοῦδάτε ὄμορφα μου λιανόπουλα, μουσυργοὶ τῆς ἐρημιάς μου, τραγοῦδάτε χαρούμενα ποῦ εἴχετε ξαναἰθῆ τὸ λαμπρὸ φῶς τοῦ ἡλίου, τραγοῦδάτε ξέγνοιαστα μικροὶ κάτοικοι τ' ἀγέρας. Εἶστε τυχερὰ περὰ ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους, μουσυργοὶ τῆς ἐρημιάς μου· ὦ, μὴν ἀφῆστε, μὴν ἀφῆστε τὸ χαρούμενο τραγοῦδι ποῦ γλυκαίνει τὴ σκληρὴν ζήση τοῦ ὀλομόναχο προφήτη.

Καὶ καθὼς ἀφοραζότου τὸ γλυκόφωνο κελᾶδμῃ ἐθίσθη σὲ βαθεῖα συλλογὴ. Πόσο ἄλ-

λες φορές του φαινόταν γλυκειές οι αλύγες τής έρ-
χόμενης άνοιξης και τὰ λαμπρά βασιλέματα
τού κόκκινου ήλιου, πώς άλλες φορές ήταν γλυ-
κά για τήν άπαλή του καρδιά τὰ μαγεμμένα
τραγούδια του χελιδονιού, κ' ή μεγάλη κοκκι-
νάδα τής χρυσής χαρηνής που άνέβαιναν από
τὴ θάλασσα σὰ στεφάνι δόξας στὴ φύση, και,
στὰ δάση, τὸ μουσικό φλιφλισμα τῶν φύλλων
πούταν άκόμη όγρά από τές μαργαριταρένιες
σταζιές τής δροσιάς, και ή τερπνή μυρουδιά
πού τάρχια λούλουδα του κάμπου άνάδιναν σάν
προσφορά σὲ κείνον που τᾶχε άνοιξη, πώς τή-
δονιού τὰ γλυκόφωνα τραγούδια που άντηχοῦ-
σαν άκόμα στο ζήμερωμα, τὸ γουργουλητό τῶν
άλλων πουλιῶν, κ' ή γλυκιές αθιβολές τῶν χε-
λιδονιῶν πώς όλη, όλη ή φύση έμιλούσαν ευγε-
νικά λαλιά, δροσιζοντας τήν καρδιά του, που
όλοένα γλυκόφωνα, με χρυσόπνοη άύρα
καινούργιας ζωής, πώς έποθούσε τότες νά ξε-
σκεπάση τὰ μυστήρια τῶν έρώτων και τής με-
γάλης εὐτυχίας!

Τότες έπιθυμούσε νά ζήση, έπιθυμούσαν ά-
χαντην εὐτυχία, μὴν έχοντας άκόμη νοήσει τήν
ματαιότη τής ζωής. Γιατί τὸν καιρόν εκείνον
ή θεά τής φύσης που έξυπνούσε, τὸ περίφωρο
ψήλωμα τῶν βουνῶν, που ιστορούσαν μελωδιές,
ή μουσική του δάσους, οι μεγαλοπρεπέστατες
ζωγραφίες που ό καθούμενος ήλιος ξεσκεπαζε,
κ' ή έλπίδα εὐτυχίας που έξύγονεν, άκούσαν
για τήν άγνωστη ψυχή του. Δέν έβλεπε καθόλου
παρεκεί. Οὐδὲ τὴ στενότη του ανθρώπινου πνευ-
μάτου που δὲ μπορεί νά συλλογιέται παρά σ'
ένα και μόνο πράγμα και που δὲ δύναται νά
μάθη παρά πολύ όλίγο, οὐδὲ τήν άξιογλαστην
άδυναμία τής ανθρώπινης φύσης, οὐδὲ τὸ Καλό
και τὸ Κακό που υπάρχουν άντάμα στην οὐσία
κάθε πραγμάτου: όχι ή άνοιξη τής φύσης, ή
μουσική του δάσους κ' οι μεγαλοπρεπέστατες και
λαμπρότατες ζωγραφίες τής αὐγῆς και του σού-
ρουπου, κ' ή έλπίδα μελλάμενης εὐτυχίας άρ-
κούσαν για τήν άπαλή του καρδιά.

Μά με πείσμα έσταματοῦσεν ό νοῦς του στο
γλυκό θυμητικό του μεγάλο και νεκρωμένου
πάθους. Η καρδιά του είχε βαρῶν άγαπήση
και τότες είχε καταλάβη τές γλυκὲς κουβέντες
τῶν χελιδονιῶν και τὸ γουργουλητό τῶν άλλων
πουλιῶν, και τές έξοχες άντολές και τὰ πολυ-
χρώματα και κοκκινώτατα βασιλέματα, και
τὴ μουσική του δάσους, και τὸ ολοίσο του ρυ-
ακιοῦ. "Ολα τότες, ήλιος και γῆς, και οὐρανός,
του μιλῶσαν γι' άγάπη. Και καθώς έτρύπωνε
βαθύτερα στῆς καρδιάς τὰ μυστήρια, άισθανό-

των παρμένος σὲ καινούργιες σφαίρες καλήτε-
ρης ζωής, όπου μόνο εὐτυχία, κ' ήδονή ήθα
τὸν συνοδεῦσαν, κ' όπου θα ποθοῦσε νά ζήση
τὸ μάκρος τής αιωνιότης. Άγαπούσεν. Άγα-
πούσε μ' άθώς και άγνή και μεγάλην ιδανικήν
άγάπη τὴ νέα και σεμνή παρθένα που τὸν ά-
γαπούσε, και άγαπούσεν άφτόν τὸν έρωτα που
έθρεφαν οι δύο τους καρδιές και που τές έκανε
νά πάλλουν με οὐράνια συμφωνία. "Ω μουσική
που δέν άκούγαν πλιά τ' άφτιά του, καμμία
μελωδία δέν έτερεπε περισσότερο άπ' τὴ φωνή
σου, Παρθένα, και τὰ γλυκολογά σου πώς έμ-
παίναν βαθειά στήν καρδιά, κ' ή τρυφερή ξε-
μολόγησή σου πώς έκανε τρισπύθητην άνατρι-
χίλα! Μά μία κακοροϊζικη μέρα έσκέφτη νά
φιλήση τὴ ρωταριά του. Κι' άφτή τὸν έφίλησε.
Και τὸ πρώτο κείνο φιλή πόσον έστάθη γλυκό,
γιομάτο άνέκφραστη γέση και μεγάλην άγγελι-
κήν ήδονή! "Ω γιατί νά προσμοιζή τόσο στα-
λογάριστο έχνος ό άνθρωπος; "Ο Άβουφάδης
τὴν στιγμήν εκείνην του φιλιού έπικροκατάλαβε
με τρομάρα τὴν ένωση τῶν φύλων και τὸ σκληρὸ
νόμο τής φύσης που ποθεί όλα νά ταπεινώση.
Κι' έπήρε κ' έφυγε! κ' όμως νά μὴν ξαναϊδῆ
τὴν πικρὴ ρωταριά του, μένοντας ασάλευτος
στὰ θερμά δάκρυα που ή πεντάμορφη παρθένα
έχυνε καθώς τότες άναχωρούσε.

Και τότες δευτεροκατάλαβε γιατί τραγου-
δοῦσαν τὰ χελιδόνια και τάλλα πουλιά, γιατί
τὰ πουλούδα που πλουμιζουν τους κάμπους,
ήτον ώραία: είδεν άπ' άλλην ύψη τές μεγαλο-
πρεπέστατες θεωρίες τής αὐγῆς, και τ' άρχαγ-
γελικά ιστορίσματα του καθούμενου ήλιου, έν-
νόησεν άλλοιώς τὴ μουσική του δάσους και τὸ
ολοίσο τ' άσημέμιου ρυακιοῦ, κ' έμίσησεν όλα.
Και τὰ πάθη τής ανθρώπινης καρδιάς που κα-
κοροϊζικα έγκρεμιζόνταν στὴ λάσπη τής πραγ-
ματικότης: ό έρωτός του του ραηϊκαν χαμηλοί,
γιατί, δέν έξούσαν παρά με τήν έλπίδα χοντρῆς
άπόλαψης, έμίσησε, λέω, και τές αθιβολές τῶν
χελιδονιῶν που άναζητιοῦνταν φιλιούμενα στον
άγέρα, και τὰ δολώματα τής φύσης που έγε-
λούσαν τήν καρδιά και τές υπερφυσικές ωραιό-
τητες που έφλέγαν τήν άδύνατην ψυχή τάν-
θρώπου, και χρησίμευαν για κάμπο στον όλέ-
θριο ξεπεισιμό τής ψυχῆς, έμίσησε, λέω, τὴ μου-
σική του δάσους που έπλάνευε καρδιές, και τὸ
ολοίσο του ρυακιοῦ και τές μεγάλες θεωρίες
του άστρου τής ήμέρας που άνάβαν τήν άσκημη
ρωτικῆ τής κόλασης, στές άγνές ψυχές τῶν παρ-
θένων. Άπό τότες έχτρώστη τήν ανθρώπινην
ψυχή.

Κι' όταν είχε πάρη τὸ δρόμο τής έρημίας κ'
όταν είχαν άπαντήση τὴν άγαπημένη ξανάρθη
στο νοῦ του οι γλυκιές ώρες τῶν σεμνῶν έρώ-
των, κ' ήτουν εκεί κ' εκεί, νά συγκύρη τὰ ζάλα
του. Μά έντραπή: γιατί ένθυμήθη τὴν άκα-
θάρτην όρεξή πουχε φυτώση στα σπλάγγνα
του και τὸ μαρτύριο που τοῦχαν επιβάλη οι
άποτρόπαιες φαντασιές: όμως ή καρδιά του
τόρα πλιά δέν ήτουν άγνή, και τὸ πνεῦμα του
στανικώς έσκερτότου στο κακό, υπάκουο στο
θέλημα τής φύσης πουθέλεν όλα νά ταπεινώση.
Γιὰ τοῦτο έγλύτωσε, κ' έφυγε χωρὶς νά λυπηθῆ
τὴν παρθένα που πολυαγαπούσεν άκόμα, οὐδὲ
τὰ παρακαλέσματα, οὐδὲ τὰ δάκρυα: έφυγε,
κ' από τότες άγάπησε μόνο τὴν έρημία του,
τὴν έρημία που άπόπλενε τὴν πονεμένη του
καρδιά, που έδυναμόνε του τὸ πνεῦμα. Κι' ά-
γάπησε ξανά τὴ μουσική του δάσους και τὸ
ολοίσο του άσημέμιου ρυακιοῦ και τὰ τραγού-
δια τῶν χελιδονιῶν, και τὸ γουργουλητό τῶν
άλλων πουλιῶν, και τές λαμπρές ζωγραφίες
πουγαν κάμπο τὸν οὐρανό, και που τ' όλόλαμ-
προ τής ήμέρας τάστρο με χρώματα λαμπρά
στα ψηλότετα βάρη ιστορούσαν: άγάπησε ξανά
τὴ φύση για τὴ μεγάλη τής όμορφάδα, μά τί-
ποτε πλιά δέν του όμιλει γι' έρωτα, δέν άναθε
πλιά τὴν καρδιά του, γιατί ή καρδιά του είχε
γένη σκληρὴ ώσαν τὰ βουνά όπου εκατοικοῦσε,
κ' ό πόθος τής σάρκας είχε σβυστή στο καθά-
ριο νερό που άνάβλυζεν από τὴν άγνότατη ψυχή
του έρημίτη.

ΙΧ

Κ' οι μέρες κ' οι νυχτιές άπερνούσαν μία κα-
τόπι: στην άλλη, μία όμοια στην άλλη, και τὸ
πάντα παρόν ακολουθοῦσε τὸ πάντα μελλάμενο,
μά ό Άβουφάδης δέν είχε βαρεθῆ τους χέρσους
τόπους τής έρημίας του.

Και πάνω στὴ σκέπη τής κρουμένης καλύβας
πουχε στῆσει με τὰ ίδια του χέρια και που αγα-
πούσεν, ένας άγριος κρίνος είχε φυτώσει, κ'
άνθισμένος έσήκωνε τώρα άσπρα μεγάλα λουλού-
δια, σύμβολο τής άγνῆς κ' άθώς ύπαρξης που
άγγελικά περνούσαν άνάμεσα στακαρπα χαράκια.

Τὸ χινόπορο είχε τώρα πιά διαβῆ, κ' ό χει-
μῶνας είχε τελειώσει, κ' έλουζε πάλιν ή άνοιξη
τὴ φύσην όλάκερη, στολιζοντας τὰ βουνά και
τους κάμπους, και περιχύνοντας άπάνω σ' όλα
τὰ πλάσματα γλυκόπνοην έρωτος άύρα.

Κ' έρχότου ήμέρα που ένα χρόνον όπίω ό
Άβουφάδης είχαν άποχαιρετήση τὴ θλιμμένη του
άγάπη,

Κ' ή φαντασία του έπλανήθη και πάλι σὲ κό-
σμούς άλλους, κ' επέταξε με χρυσή σφτερούγια
παραδεισιακῆς έκστασης άπόπερα του μορφετου
και τής ζωής, κ' ένώθη ή μεγάλη ψυχή του ανα-
χωρητῆ με τὴ μεγάλην ωραιότη τής πλάσης.
Άκουσε πάλι: στήσιό του τὴν μάγαν εκείνην
μουσική, μά τώρα έσυντρώφουσε ύψηλήν όπτασία,
άκουσε λέω, τὴν άγγελικὴν εκείνην άρμονία που
πρώτην φοράν είχε άποκρασῆ πριν πρωτοπα-
τήση τὸν άγιον τόπο τής άγνῆς μοναξιάς του.

Έπρόσφερε τώρα ένα χρυσό μεγαλώτατον
άητο που του άρπαξε τὴν ψυχή, και χρυσός άρ-
γοπέτα στα γαλάζια βάρη, κρατώντας τον άνά-
ερα, τόσοσ άπάνω από τὴ γῆς που τὰ βουνά,
κ' οι κάμποι, κ' οι θάλασσες έσυγγιζόνταν στὴ
μακρότη και τόσοσ ευρισκότου καλὰ στους ύψη-
λότατους εκείνους τόπους, που καμμία ανθρώπου
πνοή δέν είχε μόλεση, τόσο, λέω, στα καθάρια
έκείνα ψηλώματα του γαλανού οὐρανοῦ, ευρι-
σκότου εὐτυχισμένους, που δέν έπιθυμοῦσε τί-
ποτες άλλω παρά τὴν τελειότη του θανάτου, και
τὴν άπειρη θάλασσα τής άνυπαρξιάς.

Και έφάνη του πώς άνέβαινε πρὸς άφτόν, στον
ιδιον εκείνον οὐρανό και με βιάση μεγάλη, δεύ-
τερος χρυσάετος που κρατούσε σταπάλα του νύ-
για τόνερο όλης του τῆς ζωῆς, εκείνην, που
γιατί παρά πολύ άγνά αγαπούσε, παρά πολύ
θεικά έλάτρευε, είχε τόσοσ άπάνθρωπα παραι-
τήση. Κ' επέτα ό δεύτερος χρυσός άητός με ήρεμη
γοργότη πρὸς τὸ μέρος όπου έπλεγεν ό πρώτος
και με φωνή προαιωνίας έπιθυμίας που εύχαρι-
σιέται, έπερτε στον άλλον άπάνω: και τόσο
πολύ οι δύο άητοι έσίμωσαν, και τόσο πολύ ό
ένας έξούλισε τὸν άλλον, που ή ψυχή του προ-
φήτη έχάιδεψεν άύρα τὴν άλλην ψυχή, τὴν ψυ-
χή τής άγνῆς ρωταρίας του. Κ' οι δύο άητοι
έμπηκαν ό ένας στον άλλω σχηματίζοντας μο-
ναδικό διπλοκέφαλο ζωο, δεύτερο μαλαματένιον
ήλιο στον βαθύν οὐρανό τής έπίσημης εκείνης
ήμέρας.

Κ' ένωθησαν μ' άνιστόριστη και παραδεισι-
ακήν ήδονήν οι δύο τους ψυχές, κ' εκατάλαβε
τότες τὴν υπεράνθρωπη τελειότη, κ' εκατάλαβε
και τὴν άγνή και μεγάλην άγάπη που στα
σπλάγγνα τής έθρεφεν ή σεμνή κ' άμόλεστη
παρθένα.

Ός τόσοσ έμεγάλουσε τὸ διπλοκέφαλο θάμα
και τὰ σφτερούγια του έπήγαυαν ν' άγγιζόν τές
άκρες τουρανοῦ, και καθώς έμεγάλουσαν άπλου
κ' ή μία τους ψυχή, κ' έμεθύστη από άρχαντην
ήδονή, κ' έγλυκολαχταροῦσε σάν τὸ φῶς τῶν
άστρων που ήταν εκεί σιμά πολύ πολύ.

Και ξεκλουθοῦσε τῆς μουσικῆς ἡ μαγεία νὰ
στοριζοῦ: πάντα καινούργιες ἀπόλαψες. Ἡ ψυχὴ
τους τώρα εἶχε γέννη ἕνα μὲ τὴ μεγάλη ψυχὴ τῆς
φύσης, ποῦ μὲ πόθον εἶχε πλάσῃ τὸν κόσμον, καὶ
κυβερνᾷ τον μὲ τὲς πλάνες ἀρμονίες τῆς ἀγάπης.
Κ' ἐπλεγε πολὺ ψηλὰ ὁ δικεφάλος χρυσάετος,
κ' ἐπλανέθη ἡ μία τους ψυχὴ στὸν κόσμον τοῦ
ἀπείρου μέσα σ' ἄλλους οὐρανοὺς, πολὺ, πολὺ
μεγαλύτερους καὶ πολὺ ἀνοιχτότερους, κ' ἐπέ-
σεψεν ἡ μεγάλη τους καὶ τέλεια ἐκείνης εὐτυχία,
τόσο, ποῦ ἐφοβηθῆκαν μὴν ξαναπέσουν στὴ
γῆς, κ' ἀκράτητα ἐπιθύμησαν τὴν ἀσπίλη τε-
λειότητὴ τοῦ θανάτου, καὶ τὴν ἀπειρη θάλασσα
τῆς αἰώνιας ἀνυπαρξίας.

Κ' ἐρχότου ἡ μέρα ποῦ ἕνα χρόνον ὀπίσω
ὁ προφήτης εἶγεν ἀποχαιρετήσῃ τὴν πολυαγα-
πημένη, κ' ἡ θλίψη ἐκύριεψε τὴν καρδιά του.

(Ἀκολουθεῖ)

Κ. ΘΕΟΤΟΚΗΣ

Η ΚΟΛΑΣΗ ΤΟΥ ΝΤΑΝΤΕ

ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΕΤΑΡΤΟ

Βροντῆ βαρεῖα μ' ἀντίκοψε τὸν ὕπνον ποῦ κοιμώμουν,
καὶ τιναγμὸ καὶ ξάφνισμα ἐπήρε τὸ κορμὶ μου,
σὰν ἄνθρωπος, ποῦ βιάζου τον καὶ βάρυνος ζυπνᾷ:
καὶ ὀλόρθος ἐσηκώθηκα καὶ γύρω μου κυττάζω,
τὸν τόπον ποῦ θρισκόμουν νὰ ἰδῶ καὶ νὰ γνωρίσω.
Καὶ βλέπω πῶς εὐρίσκουμαι στῆς αἰθούσας τὰ χεῖλια,
ποῦναι γεμάτη ἀπὸ καημοὺς καὶ φορτωμένη θλίψες,
καὶ ἀντιλαοῦνε κλάματα, ποῦ μετρημοὺς δὲν ἔχουν.
Ἐμπρός σὰ μάτια μου ἔγρασε τὸ μέγα ἐκεῖνο χάσμα
βαθὺ ἦτανε καὶ σκοτεινὸ καὶ ὅλο συγνεφιασμένο
Σκόφτω καὶ μέσα ἐκάρφωσα βαθεῖα βαθεῖα τὸ μάτι:
δὲν ἐφαινότουνε μορφή 'ς ἐκεῖνο τὸ σκοτάδι.
Στοῦ Ἄδῃ τὸ βασιλεῖο θὰ κατεβῶμε τώρα
τὸ ἔρμον καὶ τὸ σκοτεινὸ, γυρίζει καὶ μοῦ λέγει
ὁ ἀγαπητὸς μου σύντροφος, μὲ ὄψη πεθαμένη:
ἔχε τὸ νοῦ σου, πγαίνω ἐμπρός, κὶ ὀπίσωθε μου ἀλλοῦθα
Καὶ βλέποντας τοῦ ποιητῆ τὴν ὄψη τὴ σθμμένη,
τοῦ λέγω πῶς νὰ ἔλθω ἐγώ, ἀφοῦ καὶ σὺ παγώνεις,
ποῦσαι γλυκεῖα παρηγοριὰ στους φόβους τῆς καρδιᾶς μου
Τὰ λόγια ἐκεῖνος ἄκουσε, καὶ τέτοια λόγια λέγει:
τὰ τρομερὰ μαρτύρια ποῦ πάντα βασανίζου
τόσες ἀμέτρητες ψυχές, ποῦ βρίσκοντ' ἐδῶ κάτω,
μοῦ ξανασπᾷ: τὰ στήθια μου σκληρὰ τὰ φυλλοκάρδια
κ' ἐκείνου ἐστὴν ὄψη μου τὸν πόνο ζωγραφίζει,
ὅπου ἡ πλάνη σὲ γελᾷ καὶ ὡς ὀφθὸ στὸνε δείχνει.

Ἄς πγαίνουμ' εἶναι μακρὸς ὁ δρόμος καὶ μᾶς βιάζει:
τὰ λόγια σὰν ἀπόσπασε τὸ πόδι του κινᾷ,
καὶ, ν' ἀκλουθῆσω λέγοντας, στὸν πρώτον γύρον μπαίνει,
στὸ γύρον ποῦ τὴν αἰθούσῃ τὴ μαρὴ περιζώννει.
Ἐκεῖ σὰν ἀφιγκράστηκα δὲν ἀκούονταν κλάψες,
παρὰ βαρεῖο ἀναστεναμοὶ, κ' οἱ στεναγμοὶ ἐκάναν
νὰ τρεμουλιάζῃ ὁ σκοτεινὸς τῆς κόλασης ἀγέρας.
Τοὺς στεναγμοὺς ἔγυρνε ἀμέτρος τόσος κόσμος
παιδιῶν καὶ γυναικῶν καὶ ὁμοῦ μ' αὐτὲς ἀντρῶνες,
ποῦχαν μαρτύριο στὴν ψυχὴ χωρὶς στὸ σῶμα πόνο.
Κὶ ὁ ἀγαθὸς Διδάσκαλος, πῶς δὲ ῥώτης, μοῦ λέγει:
ποιὲς εἶναι τοῦτες οἱ ψυχές οἱ ἄπιστες ποῦ βλέπεις:
Μάθε προτοῦ τὸ πόδι σου γιὰ τὰ ἐμπρός κινήσης,
πῶς δὲν ἐπέσανε ποτὲ ἐκεῖνες 'ς ἁμαρτίες,
καὶ ἂν κάμεια χάρην ἔχουσε, καὶ ἂν ἀρετὴ κάμεια,
λίγ' ὄφελει, στὸ βάπτισμα ἀφοῦ δὲν ἐλουσθήκην,
στὸ βάπτισμα, θὲ μπαίνουσε στὴν πίστη ποῦ πιστέβεις.
Κὶ ἂν τὴ ζωὴ τους ἔζησαν προτοῦ ὁ Χριστὸς κατέβῃ,
ποτὲ δὲν ἐλατρεύσανε τὸν Ὑψιστὸ σὰν πρέπει.
Κ' ἐγὼ ὁ ἴδιος ἀπ' αὐτοὺς, ποῦ λέγω, ἕνας εἶμαι.
Ἐμεῖς γιὰ τέτοια ἔλλειψη, καὶ ὄχι γιὰ φταῖσιμο ἄλλο,
χαμένοι εἴμαστε, καὶ αὐτὸ τὸ βάσανο μᾶς τρώγει,
δίψα νὰ ἴδουμ' ἐν Θεῷ, χωρὶς κάμειαν ἐλπίδα.
Σὲ τέτοια εἰδήση πικρὴ στὸ πόδι μαρμαρώνω,
γιατὶ ἐγνώρισα πολλοὺς ἐπαυμένους καὶ ἄξιους
ποῦ στὸ προαύλιον εἶχανε τὸν Ἄδῃ τίς μονεὲς τους.
Κ' ἐγὼ γιὰ νὰ βεβαιωθῶ στὴν πίστη τὴν Ἁγίαν
ὅπου τὴν πλάνη πολεμᾷ, νικᾷ καὶ θριαμβεύει,
παρακαλῶ Διδάσκαλε, φανέρωσέ μου, λέγω,
ἐβγήκεν ἀπ' ἐδῶ κανεὶς ἀπ' ἀρετὴ δικῆ του,
ἐβγήκε γι' ἄλλο ἀρετὴ μακίριος νὰ γένῃ;
Κ' ἐκεῖνος τ' ἀποσκεπαστὰ μου λόγια ξεσκεπάζει:
καὶ τέτοια δίνει ἀπόκριση: νεοφερμένος ἦμουν
σὲ τοῦτο τὸ προαύλιον καὶ νᾶρχετ' ἕνας βλέπω,
ὅπου Μεγαλοδύναμος πῶς ἦτον ἐφαινότου,
ἦταν μὲ νίκης σύμβολα λαμπρὰ στεφανωμένος,
κ' ἐβγαλ' ἐδῶθε τὴν ψυχὴ τοῦ πρώτου μας πατέρα,
καὶ ὁμοῦ τοῦ Ἄβελ τὴν ψυχὴ καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ Νῶε,
τοῦ νομοθέτη Μωϋσῆ, ποῦ ἦταν ὑπάκουος τόσο,
τὸν πατριάρχῃ Ἄβραμ, Δαβὶδ τὸν βασιλεῖα,
τὸν Ἰσαὰκ, τὸν Ἰακώβ, τὰ δώδεκα παιδιά του,
καὶ τὴ Ραχὴλ, ἐποῦ γι' αὐτὴν καὶ γιὰ τὸν ἔρωτᾷ της
τόσα πολλὰ παθήματα ὑπόφερε μὲ πόθο.
Καὶ πολλοὺς ἄλλους ἐβγαλε καὶ τόπο τοὺς χαρίζει
ἐκεῖ ποῦ ἀγαλλίαση αἰώνια βασιλεύει.
Μάθε πῶς, πρὶν τέτοιες ψυχές ἀπὸ τὸν Ἄδῃ ἔχουν
ἄλλες ψυχές πρωιότερα νεκρῶν δὲν ἐσωθῆκαν.
Τὰ λόγια του τὸ δρόμο μας δὲν μᾶς ἐσταματοῦσαν
κ' ἐδιπερνοῦσαμ' ὀλονὲν πικρὸν ἀγῶνα ψυχῶν.
Τὴν ὥρα ἐκεῖνη μετρητὰ πατήματα καὶ λίγα
ἀπὸ ψηλὰ ποῦ ἐμπήκαμε εἶχαμε πατημένα,
κ' ἐμπρός μου βλέπω νὰ φαῖν ἕνα ζωντανὴ λαμπάδα

ποῦ ἡμισφαίριον σκοταδιῷ νικᾷ καὶ φῶς γεμίζει.
Ὀλίγος μᾶς ἐχώριεν ἀπ' τὴ λαμπάδα τόπος,
κ' ἐκεῖ φωστῆρες θεωρῶ τὴ θέση νὰ λαμπρύνουν,
καὶ λέγω, σὺ, ποῦ ἐδόξασες καὶ τέχνες κ' ἐπιστήμες,
ποῖοι εἶναι τοῦτοι ποῦ τιμῆ καὶ δόξα στεφανώνεις,
ποῦ ἀπὸ τοὺς ἄλλους κατοικία λαμπρὴ τοὺς ἐχειροῦν;
Κ' ἐκεῖνος τὴν ἐρώτηση μ' ἀπόκριση ἀνταμείβει:
τὰ δοξασιμένα ὀνόματα ποῦ ὀπίσω τους ἀφήκαν
νὰ ἠγολογῶν, ἐκέρδησαν τοῦ Ὑψιστοῦ τὴ χάρη,
κ' ἡ χάρη του τόση τιμῆ καὶ δόξα τοὺς χαρίζει.
Σὲ τέτοια θέα τὰ μάτια μου ἐχόρταιναν καὶ ἀκούω
φωνῆ: δεῦτε τιμᾶτε τὸν ποιητὴ τὸν πρώτο,
ἡ ἀναχωρημένη του σκιά τώρα γυρίζει.
Κὶ ἀφοῦ ἐσίγησ' ἡ φωνὴ κυττάω καὶ εἶ βλέπω;
σκιὲς μεγάλες τέσσαρες ἐμᾶς νὰ πλησιάζουν.
Ἐἶχαν τὴν ὄψη ἀτάραχη ἀπὸ γὰρὰ καὶ λῦπη.
Κὶ ὁ ἀγαθὸς διδάσκαλος γυρίζει καὶ μοῦ λέγει:
θεορεῖς ἐκείνην τὴ σκιά πῶγει σπαθὶ στὸ χέρι,
ποῦ πάγει ἐμπρός ἀπὸ τίς τρεῖς σὰν νᾶταν ἀρχηγὸς τους;
ἐκεῖνος εἶν' ὁ Ὀμηρος ὁ ποιητῆς ὁ μέγας,
ὁ ἄλλος ὁ Ὀράτιος, Ὀβιδίος ὁ τρίτος,
καὶ ὁ Λευκανὸς ὁ ὕστερος: καὶ σὲ καθέναν πρέπει
ὡς καὶ 'ς ἐμὲ τὸ ὄνομα ποῦ μ' ἕνα στόμα εἰπῶθη,
κ' ἐμὲ τιμῶντας ἔκαμαν ὅτι, νὰ κάνουον πρέπει.
Καὶ βλέπω νὰ συνάξεται ἡ ὥραια σχολὴ ἐκείνου,
ποῦ εἶναι στὸ ὕψηλόφωνο τραγοῦδι κορυφαῖος
καὶ σὰν ἀετὸς γοργοπετᾷ ἐπάνω ἀπὸ τοὺς ἄλλους.
Κὶ ἀφοῦ μιλήματα γλυκὰ στὸν κύκλο τους ἠγῆσαν,
τότε γυρίζουν κατὰ μὲ καὶ χαιρετώντας γέρνου,
καὶ ἀνθίζει ἕνα χαμόγελο στὰ χεῖλια τοῦ ὀδηγοῦ μου.
Κὶ ἀκόμη μεγαλύτερη 'ς ἐμὲ τιμὴν ἐκάμαν,
γιατὶ ἐκείνη, ἡ συντροφία μ' ἐδέχθη σύντροφός της
καὶ ὁμοῦ μὲ τέτοια πνεύματα τότε ἦμουν κ' ἐγὼ ἔχτος.
ἐπγαίναμ' ὅλοι ἔτσι μαζί: ἕως εἰς τὴ λαμπάδα,
Γιὰ πράγματα ἐμιλοῦσαμε ποῦ σιωπῆ ἄς σκεπᾶση,
γιατὶ τὰ λόγια ἐκάλεσεν ὁ τόπος καὶ ἡ ὥρα.
Στους πρόποδες ἐφτάσαμεν εὐγενικοῦ ἐνὸς πύργου.
Φρουρὸς του ἔτρεχε γύρω του ποτάμι κρυσταλλένιον,
καὶ τὸ ποτάμι μ' ἄβρυχα διαβαίνουσε ποδάρια,
καὶ ὁμοῦ μ' ἐκείνους τοὺς σοφοὺς ἐφτὰ περνοῦμε πόρτες
καὶ σὲ λιβάδι φτάνουμε δροσάτης πρασινάδας,
κ' ἦταν προσώπατα πολλὰ 'ς ἐκεῖνο τὸ λιβάδι,
μὲ βλέματ' ἀργοκίνητα, ποῦ σεβασμὸ ἐκαλοῦσαν,
εἶχαν τὴν ὄψη, τὴ θεωρῶ μεγάλη ἐξουσία,
τὸ μιλῆμα τους σπίνον, γαλήνια τὴ λαλιὰ τους.
Κ' ἡ συντροφία σὲ ψήλωμα, σὲ ξάνναντο ἀνεβαίνει,
κ' ἐκεῖθε τὰ προσώπατα τῆς δόξας ἐφαινόταν,
καὶ ἀντίκρου μού δειγχνίκανε σὲ πρασινάδας στρώση
οἱ μεγαλόψυχες σκιὲς ἐκείνων κ' οἱ γενναῖες,
ποῦ πῶς τις εἶδα καύχημα καὶ δόξα τὸ μετρώω.
Ἐκεῖ μὲ σύντροφους πολλοὺς ξανοίγω τὴν Ἠλέγτρα,
καὶ στους συντρόφους Ἐγγορα κ' Αἰνεία ἐγὼ γνωρίζω,

ἀρματομένον Καίσαρα μ' ἀρπαχτικὸ τὸ βλέμμα.
Βλέπω τὴν Πενθεσίλεια καὶ τὴν Καμίλλα βλέπω
σὲ ἄλλο μέρος καὶ θεωρῶ τὸ βασιλεῖα Λατίνου,
ὅπου μὲ τὴ Λαθίνια τὴν κόρη του ἐκαθότου!
Εἶδα τὸ Βροῦτο πῶδιωζε Ταρκίνιον ἄλαζονα,
τὴ Λουκρητία καὶ μ' αὐτὴ Μαρκία κ' Ἰουλία,
καὶ τὴν Κορνήλια μαζί: τὸ Σαλαδῖνο χωρία.
Καὶ λίγο σὰν ἐσήκωτα τὰ μάτια μου ξανοίγω
τὸν ἄξιον τὸ διδάσκαλον τῶσω σοφῶν ἀντρῶν
στὴ μέση φιλοσοφικοῦ γοροῦ καθέδρα νᾶχη.
Ὅλοι θεωροῦν μὲ θαυμασμὸ καὶ ὅλοι τὸ φέρνου δόξα.
Ἐκεῖ θεωρῶ τὸν Πλάτωνα, ἐκεῖ καὶ τὸν Σωκράτη,
ποῦ ἀπ' τοὺς ἄλλους πῶ σιμὰ 'ς ἐκεῖνον παρατεῖχου.
Ἐκεῖθα τὸ Δημόκριτον, ποῦ θέλει καὶ πιστεύει,
ἡ Τύχη πῶς ἐγέννησε καὶ κυβερνᾷ τὸν κόσμον.
τὸ Διογένη, τὸ Θαλῆ καὶ τὸν Ἀναξαγόρα,
Ἐμπεδοκλῆ καὶ Ζήνωνα κ' Ἡράκλειτον ἀντάμα.
Εἶδα σὲ τόσα πρόσωπα καὶ τὸ Διοσκορίδη,
ποῦ ἔδειξε τίς δυνάμεις, ποῦ τὰ βοτάνια κρύβου:
Ὀρφέα, Λίνον, Τούλλιον, τὸν ἠθικὸν Σενέκα,
καὶ τὸν Εὐκλείδη, μετρητῆ τῆς γῆς, τὸν Πτολεμαῖον,
τὸν Ἰπποκράτη, Γαληνὸν, καὶ ὁμοῦ τὸν Ἀδισιάννα,
τὸν Ἀβερρόη μαζί μ' αὐτοὺς, ποῦ στοῦ Ἀριστοτέλη
τὰ ἔργα τὰ ἀθάνατα βαθεῖς γεμᾶτα σκέψεις,
τὴν Ἰακωστὴν ἐσύγγραψε μεγαλύτερη ἐρημνεῖα.
Εἶπα πολλοὺς κ' ἐσιώπησα ὀνόματα ὄχι: λίγα
βιαστικῆ ἡ διήγησή στὸ δρόμο της τ' ἀφάνει
καὶ μεγαλεῖα κάποτε λιγύλογο διατρέχει.
Τότε τῶν ἔξῃ ἡ συντροφία χωρίζεται σὲ δύο,
καὶ δρόμον ἄλλο παίρνομεν ἐγὼ καὶ ὁ δάσκαλός μου,
καὶ ἀπ' τὴ γαλήνη μακρὴν 'ς αὐρα ποῦ τρεμουλιάζει,
φτάνω σὲ τὸν ὅπου φῶς δὲν φαίνεται νὰ φέγγῃ.
Ἄργοστόλι, 1898.

II. ΒΕΡΓΩΤΗΣ

ΜΟΥΧΡΩΜΑ

Φυσοῖε τ' ἀεράκι μ' ἀνάλαφρον φόρα
Καὶ τὲς τριανταφυλλίδες ἀργὰ σαλέθει
Στὲς καρδιές καὶ στὴν πλάση βασιλεύει
Ῥόδιον δούρουπο, ὦρα μυροφόρα,
Χρυσὴ θυμυτικῶν ὄνειρον ὦρα,
Ποῦ ἡ ψυχὴ τὴ γαλήνη προμαντέει,
Τὴν αἰώνια γαλήνη, καὶ ἀγναντέει
Σὰ γιὰ στερονὶ φόρᾳ κάθε τις γνώρα
Ἀξέχραστη: ξανθὸς κρονοτραχιλὲς
Ἀγάπες, γαλανὰ βασυλεμένα
Μάτια ὄγρου καὶ φιλιὰ καὶ ἀνατριχιλὲς
Καὶ δάκρυα: πλάνη δῶρα ζηλευμένα
Τῆς ζωῆς ποῦ ἀχνοσβύεται καὶ τελειώνει
Σὰν τὸ θαμπὸ γιοῦλι ποῦ ὀλοένα λυώνει.

M.

δασκάλους σας μονομιζέ! . .

Και μιλούσαμε πολλή ώρα παρόμοια. Και τού ζήτησα συμβουλές για τήν ὀρθογραφία πολλῶν λέξεων.

Κι ὁ κ. Καθηγητής με ρώτησε γιά τή φιλολογία μας.

— Ἀρκετοί σήμερα, τοῦ εἶπα, φωτίστηκαν ἀπό τήν ἀλήθεια καί γράφουν τή γλώσσα τοῦ λαοῦ. Τοῦ εἶπα τὰ ὀνόματά τους καί δέν μπόρεσα νά μήν ξεχωρίσω τόν Ἐπαχτίτη ἀπ' ὅλους μας, πού ἡ γλώσσα του περιέχει ὅλο τὸ ζομιτὶ τῆς δημοτικῆς καί τήν πλαστικὴ ὁμορφιά τοῦ καλλιτέγνη.

— Χάιρω, χάιρω γι' ὅλα αὐτά, μοῦ ἀπάντησε. Φαντάζομαι, πὼς θά εἴσατε, σὰν μαρτυρες ἐκεῖ κάτου ὅλοι ἐσεῖς· μὰ πρὸς Θεοῦ μὴ δειλιάσετε καθόλου. Τὸ ζήτημά σας εἶναι ἐθνικὸ ζήτημα. Βεβαιωθείτε, πὼς εἶναι ἐθνικὸ, ἐθνικὸ! Ἡ ἐνότητά πού σας εἶπα, ἀπάνου κ' ἀπὸ τῆ θρησκεία, στή γλώσσα βρίσκεται. Στὴν ἴδια γλώσσα τῶν γραμματισμένων καί τοῦ λαοῦ. Τὸ προσκόλλημα σὲ μιὰ ἀρχή, σὲ μιὰ γραμματικὴ εἶναι πρῶμα ἀσυμβίβαστο με τὴ φύση. Δέν ξέρετε πόσο καθε μέρα ἀλλάζει ἡ προφορά, πού ἀλλάζει τις λέξεις καί μεταβάλλει τὴ γλώσσα. Χρειαζέται εἰδικότερη παρατήρηση γιά νὰν τὸ διακριθεῖ κανεὶς καί νὰν τὸ παρακολουθεῖ, εὐκολώτερα στὰ φωνήεντα. Σὰς βεβαιῶναι πὼς πολὺ γλήγορα, σένα δύο αἰῶνες, φανερόνεται ἡ διαφορὰ καί τὴν παρατήρησι ζῆσαν κανεὶς κ' ἀπορεῖ, ὅταν δέν ξέρει πὼς αὐτὸ εἶναι νόμος!

— Τὸ ἐγνώριζα, κ. καθηγητή, ἀπὸ μερικὲς παρατηρήσεις τοῦ κ. Ψυχῆρη.

— Ἀ propros ὁ κ. Ψυχῆρης φρονῶ πὼς κατέβηκε με πολλὴ ὀρμή στὸν ἀγῶνα καί δέν τὸν ὠφέλησε, ὅπως ἔπρεπε.

— Ἐπιτρέψέτέ μου νά μήν τὸ φρονῶ, τοῦ εἶπα. Μὲ τοῦ κ. Ψυχῆρη τὴν καλλιτεχνικὴ μορφή δέν ἐνθουσιάζομαι· δέν εἶμαι με θέση νά κρίνω τὴ δική του τὴ θέση στὴν ἐπιστήμη· μὰ ξέρω ἕνα πρῶγμα, κ. καθηγητή, πὼς σόλους ἐμάς, τὸ «Ταξιδιῶνοιες τὰ μάτια. Ἰσα ἰσα ἡ ὀρμή κ' αὐτοῦ καί τῆς ἐπιθεσίας ἐναντίου του ἀνοίει τὸ ὄρομο στὴ σκέψη καί στὴ μελέτη» ὡ σὲ τέτιο ζήτημα παρόμοια Faust χρειάζονταν

— Γροβιά, ἀπάντησε ὁ κ. καθηγητής με χαμόγελο νιθόντας ἴσως τὸ παράκκορο λογοπαίγνιο. Δέν τὸ ἤξερα αὐτὸ καί χάιρω πού τὸ μαθαῖναι. Ἀλλὰ τί τὰ θέλετε, ἔχω τὴν ἰδέα πὼς μπόρουσε νά ὠφελοῦσε περισσότερο τὸν ἀγῶνα ὁ κ. Ψυχῆρης.

Καί μιλήσαμε γιά τὸν Ψυχῆρη. Καί μοῦ εἶπε σοφώτατα λόγια γιά τὸ Παρίσι, γιά τὸ Λατινικὸ πνεῦμα γιά τὴ Γαλλικὴ κριτικὴ, ὄχι παραδολιχόντας τε με τὸν ἀκάματο ἀνταγωνιστὴ τους, ἀλλὰ ἐρμηνεύοντας ἀπλούστατα τὸ φαινόμενο, ἀπὸ μιὰ βιηλιότερη πάντα παρατήρησιν.

— Θυμοῦμαι, τοῦ εἶπα, ἕνα ἄρθρο σας γιά τὴ Jalousie καί τὴ Ζούλεια τοῦ κ. Ψυχῆρη στὴ «Γενικὴ ἐφημερίδα» τοῦ Μοναχῶ. Δέν εἶχα τὴν εὐτυχία νὰν τὸ διαβάσω καί μόνον ἀκουσα τότες πὼς συγκρίνατε τὰ δύο κείμενα καί βρίσκατε ὑπεροχὴ στὸ ἑλληνικόν.

— Αὐτὸ εἶταν μόνον ἐπισηματικὴ παρατήρησι. Τὸ ἄρθρο μου εἶταν πολὺ γενικόρο γι' ὅσα σὰς εἶπα γιά τὸ Λατινικὸ πνεῦμα καί ἀφορμὴ εἶταν ἡ Jalousie τοῦ κ. Ψυχῆρη. Καί βλέπετε, ὡ ἡ γλώσσά σας κοντὰ στ' ἄλλα, ἔχει τόσα προτηρήματα· ὁ κ. Ψυχῆρης θὰ ξέρετε πὼς γράφει στὴν ἐντέλεια τὰ Γαλλικά. Δέν ἔχει νὰν τοῦ παρατηρήσει κανεὶς ἑλλειψὴ ὕφους. Κι ὅμως τί δίνει τὴν ὑπεροχὴ στὴ «Ζούλειαν»;

— Διαβάσατε τὸ τελευταῖο τοῦ ρομάντζο;

— «Τὸνερο τοῦ Γιαννίρη»; Τῶχο στὸ γαλλικόν τοῦ κείμενου, μὰ δέν μπόρεσα νὰν τὸ διαβάσω. Τὸ διαβάσατε ἐσεῖς;

— Μὲ δυσκολία, τοῦ εἶπα, στὸ ἑλληνικόν. Τὸ Γαλλικόν θεωρήθηκε καλύτερο στὴ μορφή. Ἀλλὰ ἀμφιβάλλω ἂν ἐκεῖ θὰ ἔχει τὴν πλαστικότητα πού απαιτεῖ ἕνα καλλιτέγνημα.

— Τὸ καλλιτεχνικόν ἐλάττωμα τοῦ ὄραδι...

Καί μιλήσαμε πάλι γιά Τέχνη, τὸς, κ' ἀκουσα τόσα, ὡ τόσα, πού δέν μπόρῶ νὰν τὰ πῶ πόρα. Κ' ἤθεο κουβέντα πάλι καί γιά μὰς. Γιά τοῦς πῶ γνωστοῦς μας κ' ὁ καθηγητῆς μοῦ εἶπε.

— Ἐσεῖς, ὅπως κ' οἱ Γάλλοι πού ἀκολουθεῖτε, δὲ δουλεύετε γιά τὴν Ἑλλάδα. Πηγαίνετε νὰ ἀποχτήσετε ὄνομα μόνον κ' ἀδιαφορεῖτε γιά τ' ἄλλα. Ἡ δουλειά εἶναι δουλειά καί τόνομα φεύγει αὐρίο. Νὰ σὰς πῶ κάτι. Ἐχω γράμμα ἐνός, πού μοῦ λέει, πὼς δέν ἔπρεπε νά κρῖνω γνωστὸ στὴν Ἑλλάδα κάτι πού δέν εἶταν εὐνοϊκὸ γι' αὐτόν. Γιατί; γιατί ἐκεῖ κάτου, λέει, τὰ πέρουν αλλῶς τὰ ζήτηματα καί δὲ νιθῶν ἀπὸ κριτικὴ; ἂθὰ μοῦ γαλάσατε τὸ σκοπὸ μου, γαλῶντας τὸνομά μου δικαιολόγοταν.

— Ἰσως εἶναι ἐκείνος πού φαντάζομαι, κ. καθηγητῆ, κ' ἂν ἐπίστευα πὼς τότες μόνον ὁ σκοπὸς αὐτὸς τὸν ἔκαμε νὰ σὰς γράφει ἔτσι, θὰ προσπαθοῦσα νὰν τὸν δικαιολογοῦχο.

— Ὅσο ἐρὸς κ' ἂν εἶναι ὁ σκοπός, ποτὲς δέν προσκολεῖται τὸνομα μαζὶ του. Εἶναι χαχαχτηριστικόν, θὰ μοῦ πεῖτε, τῆς κοινωῖας σας; Μὰ ἡ γροβιά, κύριε μου, πού ἀναφέρεται προτῆτερα, πρέπει νὰ ρίχνεται τότες με τὴν ἰδία ὀρμὴ γιά κάθε προλήψη καί κακία.

Τὸν εἶχα τόσο ἐνοχλήσει καί τόσο πολῦτιμες ὥρες ἀπακολήσεις. Σηκώθηκα νὰ φύγω κ' ὁ σοφὸς καθηγητῆς ξεβγίνοντάς με μοῦ εἶπε:

— Ὅθ' εὐχαριστιέμαι πολὺ νὰ σας βλέπω. Ὅλη τὴν ἡμέρα εἶμαι ἀπασκολλημένος. Ἐχω δύο περιδικὰ πού διευτῶν, ἔχω τὸ πανεπιστήμιον καί τὰ φρονηστηριά μου, ἔχω καί τὴν ἀκαδημία καί δὲ μοῦ μένει, πιστέψετε, οὔτε στιγμὴ διαθέσιμη. Τὸ βριδί, ὅποτε θέλετε, περνᾶτε νὰ σας βλέπω. Βεβαιωθείτε πὼς τὴν ἀγαπῶ πολὺ τὴν Ἑλλάδα.

Τὸν ἐπροσκύνησα καί κατέβηκα. Καί διαβαινοντας τὴν πλατεῖα τοῦ Καρόλου, αἰσθάνομαι τὴν ψυχῆ μου νὰ πνίγεται, γιά τίς ἀλήθειες πού ἀκουσα, γιά τὴ δύναμη πού εἶδα καί γιά τὴν αἰσθησὴ τῆς δικῆς μας ἀδυναμίας.

ΓΙΑΝΗΣ Α. ΚΑΜΠΥΣΗΣ

ΑΝΟΙΧΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ἄ ὁ κ. Μ. Μαζακίσης μὰς ἔστειλε τὸ ἀκόλουθο γράμμα. Φιλτάτε μου.

Δὲ μπόρῶ νὰ μὴν ἐκφράσω τοῖς εὐχαριστήσις μου καί σ' ἐσεῖ καί στὸν κ. Παλαμά γιά τὴν τιμὴ πού ἐκίματε στὸ βιβλίο μου. Δέν ξέρω ἂν σὺ μετάνιωσες ἢ ἂν θὰ μετανιώσεις ποτὲ γιά τοῖς ἀμαρτίαις τῶν βιβλίων σου, σὲ βεβαιῶν ὅμως πὼς ἐγὼ κ' ἂν ἤθελα ποτὲ βεβθθὴ σὲ μιὰ τέτοια θέση, τώρα θὰ μὲνθ τοῦλάχιστον ἡ τιμὴ στὸ βιβλιαράκι μου—βλέπετε πὼς καί ὁ ὄγκος τοῦ δέν ἔμειναν ἀπαρτήρητος ἀπὸ τὸν κ. Παλαμά—ὅτι ἐγὼ ἀφορμὴ νὰ γράφει στὴ Τέχνη ἕνα ἀπὸ τὰ πλῆο σοφὰ καί τὰ πλῆο ὠραῖα κριτικὰ ἄρθρα πού ἐπιλοτέγνησεν ὄς τώρα ὁ ποιητῆς τῆς Πολύμνιας καί τῆς Νέας Ὀδῆς τοῦ Παλαιῶ Ἀχαιοῦ.

Δικός σου Μ. ΜΑΖΑΚΗΣΗΣ.